

od niemieckiej *flaszki*, a na pewno wyraźniej wskazuje na genezę tego niezmiernie ciekawego naczynia. Autor nie wikłał się w tej pracy w precyzyjne rozróżnienia formalne ani nie trzymał się podziałów tradycyjnych (odstąpienie od tradycyjnego a niezupełnie uzasadnionego podziału garneków na beczułkowate i dzieżkowate należy zanotować jako jedną z wielu wartościowych nowości pracy), niepotrzebnie jednak kusił się o nowatorskie ujęcie tam, gdzie na razie nie jest to ani możliwe, ani konieczne.

Wymienione usterki pracy wynikają z faktu, że autor stanął przed zagadnieniem mało jeszcze znanym i wykonać musiał pracę pionierską, przy której o pomyłki nie trudno. Praca nad książką była żmudna, toteż jej ukazanie się trzeba powitać z radością.

Szkoda tylko, że autor nie załączył mapy rozmieszczenia wymienionych w pracy ośrodków garncarskich.

Tadeusz Delimat

OD REDAKCJI

Dział Muzealny od lat prowadzony w „Ludzie“ ma za zadanie informowanie o materiałach znajdujących się w muzeach, a także przedstawianie braków i potrzeb w tym zakresie.

Naukowa i społeczno-wychowawcza rola muzeów jest w Polsce coraz większa, toteż redakcja „Ludu“ pragnie poświęcić im szczególną uwagę w związku z potrzebą koordynacji prac dotyczących ludoznawstwa.

Obecnie zebrano sprawozdania ponad 60 muzeów posiadających zbiory etnograficzne. W niniejszym tomie opublikowano tylko część. Sprawozdania te, obejmujące okres do końca 1954 r., dają wgląd w osiągnięcia uzyskane w ciężkich powojennych warunkach oraz ilustrują obecny, jakże trudny stan muzealnictwa etnograficznego w całej Polsce.*

Liczby określające ilość zabytków świadczą o latach wysiłków, zapatu, ofiarności, a nieraz i wyrzeczenia się możliwości opracowywania i publikowania tych dokumentów przeszłości. Pracownicy muzealni dźwigają bowiem ciężar poszukiwania i zdobywania w terenie zabytku i jego dokumentacji oraz całej żmudnej i niewdzięcznej pracy przy inwentaryzacji, katalogowaniu, konserwacji i ekspozycji zbiorów.

Tym często mało znanym pracownikom muzealnym, którym muzea zawdzięczają swój rozwój lub przetrwanie w latach wojny, należą się wyrazy szczególnego uznania.

Woj. białostockie

MUZEUM PRZYRODNICZO-LEŚNE W BIAŁOWIEŻY

Muzeum Przyrodniczo-leśne przy Białowieskim Parku Narodowym jako ośrodek wystawowy podległe jest Ministerstwu Leśnictwa i nie jest instytucją samodzielną, lecz wchodzi w skład Białowieskiego Parku Narodowego.

* Reszta sprawozdań oraz artykuł Marii Znamierowskiej-Prüfferowej syntetyzujący je i poruszający najpilniejsze problemy muzealnictwa etnograficznego ukażą się w „Ludzie“, w t. XLIII. W tomie tym zamieszczony będzie także spis muzeów. Ze względu na trudności wydawnicze, pragnąc umożliwić druk wszystkich sprawozdań, redakcja zmuszona była w niektórych wypadkach poczynić konieczne skróty, nie zawsze mając już możliwość porozumienia się z autorami, których prosi o wyrozumiałość.

Założone w 1922 r. posiada własny lokal z roku 1936, o ogólnej powierzchni 546,26 m².

Muzeum obejmuje: a) kasę, b) 3 sale wystawowe, c) bibliotekę, obecnie należącą do Instytutu Badawczego Leśnictwa, obejmującą 2800 tomów naukowych, d) salę botaniczną w stadium organizacji i e) gazownię do konserwacji okazów.

Muzeum posiada własne okazy puszczańskie w ilości 2546 sztuk. W działach: a) przyrodniczym — 2481 sztuk, b) historycznym 4 okazy i c) innych (bartnictwo) — 61 okazów.

Do prac dydaktyczno-społecznych Muzeum należy zaliczyć obsługę wycieczek. W ubiegłym roku zwiedziły Muzeum 10 743 osoby.

Obecne zadanie Muzeum — to gromadzenie zbiorów botaniczno-puszczańskich oraz prace naukowo-badawcze Białowieskiego Parku Narodowego i Instytutu Badawczego Leśnictwa.

3 II 1955 r.

Edmund Wagner

MUZEUM W BIAŁYMSTOKU (ul. Kilińskiego 6)

Muzeum w Białymstoku, podległe Muzeum Narodowemu w Warszawie, mieści się w budynku zabytkowym z połowy XIX w. (były dom koniuszego), odbudowanym w roku 1950. Powierzchnia sali wystawowej wynosi 145 m².

Ilość ogólna zbiorów etnograficznych wynosi łącznie 276 sztuk, w tym:

1. Tkaniny	53
2. Plecionkarstwo	17
3. Obróbka włókna	12
4. Obróbka włosia i kory	4
5. Rybołówstwo	21
6. Obróbka gliny	13
7. Rolnictwo	51
8. Przygotowywanie i przechowywanie pokarmu	5
9. Miary (woj. białostockiego)	2
10. Bartnictwo i pszczelnictwo	6
11. Łowiectwo	4
12. Stroje	17
13. Sztuka ludowa	61

Muzeum nie prowadzi własnych badań terenowych. W 1952 i 1953 r. wystaw etnograficznych nie było.

Wszystkie eksponaty etnograficzne są zinwentaryzowane i skatalogowane.

Biblioteka zawiera zbiory z różnych dziedzin nauki. Stan ogólny wynosi 582 pozycje, w tym 56 tomów z zakresu etnografii oraz 11 czasopism bieżących, polskich.

Muzeum nie posiada archiwum i nie prowadzi prac naukowych. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem działu etnograficznego (dział tkactwa regionalnego w historycznym ujęciu) oraz nad wystawą sztuki ludowej Białostoczczyzny, którą przygotowuje się na X-lecie Wyzwolenia. Przy organizowaniu działu tkactwa kierowano się tym, iż region białostocki jest żywym ośrodkiem tego rzemiosła, a w szczególności słynnych dywanów „podwójnych“.

Muzeum posiada częściowo zorganizowaną pracownię fotograficzną; pracownicy konserwatorskiej nie posiada.

W roku 1953 wszczęto w Muzeum akcję społeczno-oświatową. Tematem wygłaszanych odczytów były zagadnienia z dziedziny historii sztuki.

Muzeum w Białymstoku nie korzysta ze wszystkich lokali mieszczących się w budynku, gdyż drugie piętro jest zajęte przez dwie instytucje, które nie podlegają Ministerstwu Kultury i Sztuki. Do dyspozycji Muzeum jest tylko jedna sala wystawowa na I piętrze, w której urządza się wystawy czasowe.

W roku bieżącym, o ile zostaną odzyskane pomieszczenia na drugim piętrze, poza działem tkactwa regionalnego powstanie dział archeologii regionalnej.

Zofia Bawarska

24 V 1954 r.

MUZEUM W ŁOMŻY (ul. Gen. Świerczewskiego 18)

Muzeum mieści się naprzeciw parku Ludowego, w kamienicy czynszowej na II piętrze.

Zajmuje ono dwie sale (I sala 6,5 m² i II sala 66 m²) i przedpokój (4 m²). Ze względu na szczupłość lokalu część klatki schodowej użyto do ekspozycji zbiorów.

Ilość okazów oryginalnych i modeli (własnych i depozytów) wynosi 1532. Przedstawiają się one następująco:

1. Zbieractwo	9
2. Łowiectwo	2
3. Rybołówstwo	9
4. Hodowla zwierząt (pasterstwo)	22
5. Bartnictwo i pszczelnictwo	2
6. Rolnictwo	18
7. Przygotowywanie i przechowywanie pokarmów	46
8. Obróbka drewna, kory, wici, słomy, trzciny itp.	40
9. Obróbka włókna, lnu, konopi, wełny	14
10. Obróbka surowców zwierzęcych (kości, rogu, skór, włosia, szczeciny, wosku)	7
11. Obróbka gliny, kamieni, kruszców, np. burztynu (narzędzia, warsztaty, wyroby) wraz z ceramiką i wyrobami żelaznymi	435

12. Odzież, strój, ozdoby (tkaniny)	146
13. Budownictwo (oryginały i modele)	36
14. Sprzęty domowe	32
15. Transport i komunikacja	15
16. Sztuka ludowa (rzeźba, drzeworyty, obrazy malowane na szkle, zdobnictwo w zakresie tkactwa, hafty, koronki, wycinanki itp.)	569
17. Instrumenty muzyczne	14
18. Zabawkarstwo	19
19. Przedmioty związane z obrzędami i zwyczajami (np. palmy, pisanki)	91
20. Przedmioty magiczne	2
21. Miary, wagi	4
Razem:	1532

Wszystkie zbiory pochodzą z Polski:

1. Z woj. warszawskiego	992
2. „ białostockiego	484
3. „ olsztyńskiego, gdańskiego itp.	56
Razem:	1532

Z braku odpowiednich środków Muzeum w Łomży prowadzi tylko dorywczo badania terenowe. W związku z projektowaną wystawą zielarską w Łomży, przy okazji przeprowadzone są badania i wywiady w tej dziedzinie w dorzeczu Narwi środkowej. W oparciu o zbiory i pracownię specjalną w Muzeum w Łomży są przeprowadzane dalsze badania miejscowego bursztyniarstwa (doc. dr A. Chętnik).

Od marca 1948 r. do listopada 1953 r. otwarta była wystawa stała pt. Kultura Materialna północno-wschodniego Mazowsza, a od listopada 1953 r. wystawa stała pt. Kultura i Sztuka Kurpiowska. W związku z powyższą wystawą przedstawiono w krótkości: podłoże, na którym wyrosła kultura kurpiowska, opracowano zajęcia kurpiowskie oraz sztukę kurpiowską.

Wszystkie zbiory etnograficzne (i inne) są wpisane do katalogów działowych, które założono jako:

1. Katalogi działowe etnografii i sztuki ludowej
2. „ „ ceramiki współczesnej
3. „ „ wycinanek
4. „ „ pisanek
5. „ „ bursztyniarstwa (część).

Obecnie przeprowadza się uzupełnienia powyższych katalogów, by zbiory etnograficzne móc wpisywać do księgi inwentarzowej. Zbiory bursztyniarstwa kończy się wpisywać do księgi inwentarzowej.

Biblioteka muzealna ma charakter ogólny, specjalnych działów nie posiada. Obejmuje ona książki zarówno o charakterze oświatowo-kultu-

ralnym, popularnonaukowym, jak również ideologicznym. Ogólna liczba pozycji wynosi 436. Spośród czasopism bieżących do roku 1950 prenumerowano „Życie Białostockie“, do 1951 roku miesięcznik „Meander“ i „Literaturę Radziecką“.

Możliwość rozwoju biblioteki w Muzeum w Łomży wyłoni się z chwilą poszerzenia lokalu i dostarczenia kredytów potrzebnych na zakup odpowiednich książek.

Muzeum posiada:

1. Fotografie dotyczące życia ludu w liczbie	48
2. Rysunki „ „ „ „	85
3. Mapy, druki, napisy	48

Razem: 181

Na podstawie zbiorów i materiałów muzealnych były kustosz Muzeum dr Adam Chętnik opracował publikacje pt.:

1. *Muzeum Północno-mazowieckie w Łomży* („Kwartalnik Muzealny“, 1949);
2. *O bursztynie w Polsce* („Muzeum Ziemi“, 1951);
3. *Przemysł i sztuka bursztyniarska nad Narwią* (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1952). Dalsze prace są w przygotowaniu.

Prace organizacyjne Muzeum. Po wyzwoleniu Polski grupa obywateli miejscowych zajęła się zbieraniem w terenie eksponatów dla mającego powstać Muzeum w Łomży. W roku 1948 nastąpiło jego otwarcie. Przy Muzeum zorganizowano dział bursztyniarski, jedyny tego rodzaju w Polsce, urządzono pracownię bursztyniarską dla celów naukowo-badawczych i magazyn cennych, a nie wykorzystanych na wystawie zabytków.

W roku 1951 zorganizowano miejscową wystawę bursztyniarską przy Muzeum Ziemi w Warszawie i opracowano szereg prac do druku z zakresu bursztyniarstwa (zob. publikacje). Ponadto Muzeum urządziło kilka wystaw czasowych, jak:

1. Wystawę bursztyniarską w 1949 r.
2. Wystawę tkactwa i strojów miejscowych w 1950 r.
3. Wystawę sztuki ludowej w 1951 r.

W końcu 1951 r. nastąpiła zmiana ekspozycji na wystawie stałej, a w końcu maja br. Muzeum zorganizowało Wystawę Oświatową w Powiatowym Domu Kultury w Łomży.

W ostatnich kilku miesiącach organizuje się na pobliskich wsiach pogadanki oświatowe z zakresu sztuki i kultury rodzimej. Wygłoszono dotąd 7 pogadarek.

Prace techniczno-konserwatorskie wykonuje się we własnym zakresie na podstawie wskazówek z pracy T. Seweryna. Drobne naprawy poszczególnych zbiorów wykonuje się sposobem gospodarczym.

W jesieni 1954 r. w porozumieniu z Pracownią Konserwatorską przy

Muzeum Narodowym w Warszawie ma być przeprowadzona gruntowna konserwacja zagrożonych eksponatów z drzewa.

Prace dydaktyczno-społeczne Muzeum w Łomży. Od grudnia 1953 r. do czerwca 1954 r. ogłoszono w terenie dla młodzieży i społeczeństwa miejscowego 7 pogadanek oświatowych pt. *Matejko, wielki malarz polski*. Obecnie przygotowuje się podobne pogadanki o Mickiewiczu i Szopenie. Nawiązuje się również kontakt ze świetlicami młodzieżowymi w terenie, by między innymi przygotować z nimi „Kurpiowski wieczór pieśni, tańca i muzyki“.

Praktyki muzealne. Od chwili zorganizowania Muzeum odbywały się tu dla pracowników Muzeum lekcje praktyczne dotyczące organizacji wewnętrznej, katalogowania, kontroli, objaśnień dla zwiedzających oraz informacji o zdobywaniu brakujących przedmiotów i oznaczeniu różnych eksponatów. Ponadto pracownikom naukowym udostępniono magazyn eksponatów nie objętych ekspozycją stałą (z objaśnieniami bardziej szczegółowymi i pokazami omawianych przedmiotów).

Współpraca Muzeum w Łomży. Muzeum współpracowało: 1. z Towarzystwem Naukowym Warszawskim w dziedzinie badań naukowych na północnym Mazowszu; 2. z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym w Poznaniu w związku ze sztuką ludową, bursztyniarstwem i strojami; 3. z Państwowym Muzeum Ziemi w Warszawie w zakresie obróbki bursztynów i geologii; 4. z Towarzystwem Naukowym Płockim w dziedzinie organizacji Muzeum Północno-mazowieckiego w Łomży; 5. ze Związkiem Muzeów Polskich w Krakowie (sprawy szkół wojennych w muzealnictwie nadnarwiańskim) w latach ubiegłych; 6. z Państwową Radą Ochrony Przyrody w Warszawie (artykuły i sprawozdania terenowe w prasie dotyczące ochrony przyrody, rezerwatów, wizytacji itp.), przy Muzeum był Oddział Ochrony Przyrody; 7. z Powiatową Biblioteką w Łomży w organizowaniu wystawy oświatowej (w dniu 30 maja 1954 r.); 8. z Wydziałem Kultury i Sztuki przy Prezydium WRN w Białymstoku przy urządzaniu wystawy sztuki ludowej woj. białostockiego (na dzień 22 lipca 1954 r.); 9. z Prezydium PRN w Łomży, Wydział Rolnictwa i CPL w Zambrowie w związku z wystawą rolniczą (w organizowaniu wystawy Wnętrza Chaty Kurpiowskiej w dniu 1 września 1954 r.).

Trudności i braki. Największą bolączką Muzeum jest brak odpowiedniego lokalu do wystawienia i zmagazynowania posiadanych zbiorów. Poza tym brak też odpowiednich środków finansowych do uzupełnienia w terenie zbiorów z zakresu kultury ludowej.

Dążenia na przyszłość. W związku z brakiem odpowiedniego lokalu projektuje się zbudowanie własnego gmachu muzealnego przy ul. Rządowej w Łomży nad Narwią. Zanim powyższy projekt zostanie zrealizowany, ma być zbudowana stylowa chałupa kurpiowska, dawnego typu, dla pomieszczenia stałej wystawy wnętrza mieszkalnego na Kurpiach i dla

umieszczenia w niej wystaw dotyczących kultury kurpiowskiej. Muzeum w Łomży w dalszym ciągu powinno starać się przede wszystkim uzupełniać zbiory z zakresu miejscowego bursztyniarstwa, kultury i sztuki ludowej, przyrody i archeologii zarówno z terenu kurpiowskiego, jak również z północno-wschodniego Mazowsza.

Prócz zbiorów o charakterze zabytkowym Muzeum powinno uzupełniać zbiory mające ścisły związek z miejscowym przemysłem i twórczością ludową, z dziedziny tkactwa, snycerstwa, bursztyniarstwa, ceramiki itp. Stałoby się to podstawą oparcia tutejszego przemysłu ludowego na miejscowych wzorach.

Łomża i jej okolice (a zwłaszcza Kurpie) są odpowiednim terenem do powstania muzeum etnograficznego. Należałoby gromadzić zabytki kultury ludowej przede wszystkim na terenach sąsiadujących z rodzimą Kurpiowszczyzną, np. w północnej części powiatów łomżyńskiego, kolneńskiego oraz przasnyskiego i makowskiego, ponieważ są to okolice pod tym względem dotychczas mało badane.

Na terenie woj. białostockiego w Nowogrodzie w roku 1926 powstało muzeum na wolnym powietrzu, które zostało spalone w czasie ostatniej wojny. Powyższy teren muzealny jest jednak pod stałą opieką, np. ocalałe barcie zostały ogrodzone i czasowo zabezpieczone od uszkodzeń.

25 VI 54 r.

Jadwiga Krajewska

Woj. bydgoskie

MUZEUM W GRUDZIĄDZU
(ul. Gen. Świerczewskiego 28)

Zbiory Muzeum znajdują się we własnym dwupiętrowym gmachu wspólnie z Biblioteką Miejską. W roku 1956 ma nastąpić reorganizacja całego Muzeum i przeniesienie zbiorów do nowego, własnego gmachu w dawnych zabudowaniach poklasztornych benedyktynek przy ul. Mostowej.

Muzeum Państwowe w Grudziądzu posiada m. in. dział zbiorów etnograficznych w ilości 539 okazów oryginalnych, wpisanych do katalogu. Dział ten obejmuje następujące tematy: 1. Łowiectwo — 10 okazów; 2. Rybołówstwo — 125; 3. Hodowla zwierząt — 3; 4. Bartnictwo i pszczelnictwo — 15; 5. Rolnictwo — 19; 6. Przygotowywanie i przechowywanie pokarmu — 15; 7. Obróbka drewna, kory, wici, słomy itp. — 64; 8. Obróbka włókna — 48; 9. Obróbka surowców zwierzęcych — 5; 10. Sprzęty domowe — 72; 11. Odzież, strój, ozdoby — 38; 12. Sztuka ludowa i zdobnictwo w zakresie tkactwa, garnarstwa, kaflarstwa — 60; 13. Przedmioty związane z obrzędami — 7.

Kierownik Muzeum prowadzi własne badania terenowe nad kulturą materialną i duchową wsi na obszarze ziemi chełmińskiej.

W ostatnich latach zebrane narzędzia i sprzęty kultury ludowej umożliwiły urządzenie czterech wystaw czasowych o tematyce charakteryzującej

rozwój i poziom gospodarki upośledzonych warstw ludu wiejskiego w okresie feudalizmu i kapitalizmu.

Prace inwentaryzacyjno-katalogowe objęły wszystkie eksponaty. Należy tylko uzupełnić pomiary i rysunki w kartotekach inwentarza.

Biblioteka Muzeum nie ma specjalnego charakteru. Ilość książek i czasopism dotyczących etnografii wynosi około 50 pozycji.

Archiwum Muzeum posiada około 100 negatywów i klisz cynkowych z zakresu etnografii.

Na podstawie badań terenowych i zgromadzonych zbiorów kierownik Muzeum Józef Błachnio opracował dwa przyczynki naukowopopularne: a) *Notatki etnograficzne powiatu chełmińskiego* wydane w 1953 r. i b) *Ozdoby nadszczytowe na ziemi chełmińskiej i michałowskiej* (w maszynopisie).

Prace techniczno-konserwatorskie prowadzi Muzeum w skromnym zakresie. Polegają one w szczególności na konserwacji przedmiotów zdrowych i zaatakowanych przez szkodniki już w chwili dostarczenia ich do Muzeum. Do dezynfekcji posiada Muzeum specjalną skrzynię wodoszczelną, obitą blachą cynkową. Do zabiegów stałych używa się ręcznego rozpylacza i pędzli włosianych. Trudności wynikają z powodu braku środków do konserwacji drzewa i tkanin.

Muzeum w Grudziądzu nie powinno zamykać się w ramach historii miasta i powiatu. Również Dział Etnograficzny i Archeologiczny winien rozwijać się. Jego zasięg geograficzny powinien ograniczyć się do ziemi chełmińskiej, jako lokalnego zasięgu geograficznego.

Niezależnie od lokalnych zbiorów etnograficznych w Muzeum w Grudziądzu, w Toruniu — jako najpoważniejszym ośrodku kulturalnym na terenie woj. bydgoskiego — winno powstać muzeum etnograficzne.

Na podstawie licznych wędrówek po ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej można stwierdzić, że na terenie powiatów nowomiejskiego, brodnickiego, rypińskiego i lipnowskiego należy jak najszybciej zabezpieczać i gromadzić zabytki kultury ludowej w przededniu ich całkowitego zniszczenia. Wydaje mi się, że najbardziej zapomniana przez etnografów-muzeologów jest właśnie ziemia dobrzyńska, gdzie w niejednej przez wieki zacofanej kulturalnie wsi zebrać by jeszcze można narzędzia i sprzęty kultury ludowej charakteryzujące poziom kultury i gospodarki ludu w okresie kapitalizmu.

12 I 1955 r.

Józef Błachnio

MUZEUM POMORSKIE W TORUNIU
(Ratusz)

Dział Etnograficzny Muzeum Pomorskiego¹ w Toruniu mieści się w gmachu zabytkowego Ratusza na Starym Rynku. W 8 salach II-go piętra

¹ Od 1956 r. nazwa brzmi: Muzeum w Toruniu.

znajdują się wystawy, zaś w 2-ach pokojach pracownie kustosa, adiunkta, asystenta i laboranta. W pokojach tych mieści się także biblioteka Działu oraz szafy i regały ze zmagazynowanymi obiektami.

Zbiory Działu Etnograficznego liczą ogółem 3986 obiektów własnych i depozytowych zebranych w terenie po roku 1945. Została do nich włączona nieznaczna ilość (ok. 150) przedmiotów ze zbiorów przedwojennych Muzeum Miejskiego w Toruniu.

Ilościowy stan zbiorów w poszczególnych działach w dniu 22 grudnia 1954 r. przedstawia się następująco:

1. Zbieractwo	4
2. Łowiectwo	32
3. Rybołówstwo	995
4. Hodowla zwierząt	61
5. Bartnictwo i pszczelnictwo	41
6. Rolnictwo	142
7. Przechowywanie i przygotowywanie pokarmu	159
8. Obróbka drewna, kory, wici, słomy, trzciny itp.	204
9. Obróbka włókna (lnu, konopi, wełny itd.)	133
10. Obróbka surowców zwierzęcych	49
11. Obróbka gliny, kamieni i kruszców	386
12. Obróbka metali	35
13. Farbiarstwo	23
14. Odzież, strój i ozdoby	213
15. Budownictwo	34
16. Sprzęty domowe	121
17. Transport i komunikacja	60
18. Sztuka ludowa	843
19. Instrumenty muzyczne	54
20. Zabawkarstwo	210
21. Przedmioty związane z obrzędami i zwyczajami	133
22. Miary, znaki własnościowe, godła	38
23. Lecznictwo	8
24. Różne	8

Zbieractwo jest najmniejszym działem — liczy zaledwie kilka czerpaków do zbierania jagód. W dziale łowiectwa znajdują się pułapki i żelaza na myszy, szczury, lisy, tchórze oraz sidła na kuropatwy, wróble, mewy i inne ptactwo wodne.

Najbogatszy ilościowo i jakościowo jest dział rybołówstwa. Posiada on śródlądowe i morskie narzędzia łowu, sprzęty pomocnicze oraz cenną kolekcję ości rybich zebranych z terenu całej Polski i opracowanych naukowo.

Z zakresu transportu wodnego — czółna dłubane z jednego pnia.

Hodowla zwierząt posiada imponującej wielkości koryta dłubane w jednym pniu, stołki pasterskie, kij z brzękadłami, kołatki dla krów i inne. W dziale bartnictwa i pszczelnictwa znajdują się prymitywne ule kładowe, stojaki i leżaki oraz ule słomiane.

Z zakresu rolnictwa do bardziej interesujących obiektów należą drewniane radła ramowate, radło rylcowe, sochy dwupolicowe, brona laskowa oraz różne typy cepów.

Dział przechowywania i przygotowywania pokarmu posiada beczki słomiane do zboża plecione techniką wałeczkowo-spiralną, dwa rodzaje żaren, stępy ręczne i nożne itp.

W zakresie obróbki włókna posiada czynne krosna, na których demonstrowano tkanie dla grup zwiedzających i wycieczek.

Z działu obróbki surowców zwierzęcych zasługują na wymienienie różki do wyrobu kielbas, tabakerki z rogu i in.

Z zakresu odzieży i stroju ludowego wystawiono przede wszystkim zabytki pochodzące z terenu Kujaw, Kaszub, Pałuk i Warmii. Część zbiorów jest zmagazynowana.

Budownictwo reprezentowane jest przez ozdoby szczytowe i nadzwiewne, zawiasy ozdobne oraz zdobione drzwi drewniane od chat nabijane dużymi gwoździami i in.

Sprzęty domowe w przeważającej ilości są zmagazynowane. Znajduje się wśród nich kilkanaście malowanych skrzyń kujawskich i parę kaszubskich oraz jedna z Ziemi Chełmińskiej, tzw. „miśniki“ kaszubskie, stół kujawski na krzyżakach i in.

Z zakresu transportu na większą uwagę zasługują ramowate jarzma na woły i krowy, podwójne i pojedyncze, jarzmo przyroźne, duha, wóz na drewnianych osiach jednołącznikowy, wózek ramowaty i in.

Sztuka ludowa północnej Polski jest reprezentowana przez rzeźbę figuralną w drzewie i glinie, malarstwo ludowe na szkłe (1 obiekt) i płótnie (1 obiekt), malarstwo na drzewie (malowane skrzynie i szafy), pajaki ze słomy, wycinanki, tkaniny, hafty, zdobione przedmioty użytku domowego, ceramikę oraz przez wystawione w tym dziale przedmioty obrzędowe, jak szopki, pisanki, pieczywo obrzędowe itp.

Instrumenty muzyczne zawierają skromną kolekcję samograjów, jak np. kołatki, instrumentów dętych, jak np. fujarki, dudki i trąby pasterskie, strunowych, jak np. skrzypki wiejskiej roboty, cymbały oraz kaszubski „brombas“ i in.

Zabawkarstwo obejmuje głównie zabawki wykonane rękoma dzieci, jak np. lalki, okręciki, łódeczki, traktor, samoloty i in. oraz zabawki wykonane przez starszych dla dzieci, do których między innymi można zaliczyć różne wyroby z ciasta niegdyś mające charakter magiczno-obrzędowy, dziś służące dzieciom już jedynie do zabawy. Na uwagę zasługuje również zabawka kaszubska „tracze“.

Z przedmiotów związanych z obrzędami i zwyczajami wymienić należałoby maskary obrzędowe, jak: koń, bocian, koza, baran, turoń, niedźwiedź i in., poza tym szopki, stroje Trzech Króli, słomianą babę żniwną oraz pisanki i inne przedmioty wymienione w dziale sztuki ludowej.

Wśród przedmiotów z zakresu zwyczajów prawnospołecznych należy wymienić laski sołtysie oraz liczne pływaki i inne przedmioty zaopatrzone w tzw. merki rybackie.

Z zakresu lecznictwa ludowego charakterystyczna dla terenu wybrzeża morskiego jest skóra węgorza służąca do bandażowania złamanej lub zwichniętej ręki.

Omawiane obiekty pochodzą głównie z obszaru północnej Polski, a w szczególności z woj. bydgoskiego, gdańskiego, olsztyńskiego i białostockiego. Przedmioty nie pochodzące z północnej Polski dotyczą rybołówstwa, a w szczególności ości do klucia ryb.

Ogólna ilość obiektów przypadająca na poszczególne województwa wynosi:

województwo	obiekty	województwo	obiekty
bydgoskie	1 890	krakowskie	26
gdańskie	856	łódzkie	23
olsztyńskie	492	stalinogrodzkie	6
białostockie	316	wrocławskie	13
warszawskie	96	poznańskie	14
lubelskie	11	zielenogórskie	14
rzeszowskie	6	koszalińskie	29
kieleckie	31	szczecińskie	9

Ogółem 3 832 obiekty. Z innych krajów słowiańskich Dział Etnograficzny posiada 149 obiektów, zaś z niesłowiańskich — 5. Ogólna liczba wszystkich obiektów nie licząc inwentarza wymiennego i modeli wynosi 3 986 przedmiotów.

Obiekty z krajów pozaeuropejskich w liczbie ponad 300 zostały przekazane do Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach.

W związku z zakupami obiektów Dział Etnograficzny prowadził dorywczo badania terenowe do roku 1950. W latach 1950—1954 z powodu braku środków musiał ograniczyć je do nielicznych wyjazdów. Jednakże pracownicy Działu Etnograficznego brali udział w planowych badaniach terenowych z ramienia PTL, a następnie IHKM PAN dla PAE na terenie Kujaw, Kaszub, Mazur i Warmii. Najdłuższe badania przeprowadzone zostały na terenie Kujaw. Dotyczyły one kultury materialnej (w szczególności rolnictwa) oraz sztuki ludowej.

W grudniu 1953 roku zreorganizowano w Dziale Etnograficznym dotychczasowe wystawy stałe. Zostały one, o ile to było możliwe, opracowane z uwzględnieniem podłoża ekonomiczno-społecznego oraz rozwoju nie tylko

poszczególnych narzędzi, lecz także form gospodarki człowieka od czasów najdawniejszych aż do współczesnych. Podkreślają one wzrost produkcji uwarunkowany przez rozwój narzędzi oraz najnowsze zdobycze cywilizacji.

Wprowadzenie do wystawy stanowią napisy informujące o współczesnym stanie kultury ludowej, mapa zasięgu zbiorów, na które są umieszczone dane liczbowe odnoszące się do ilości zgromadzonych obiektów z danego powiatu, mapa muzeów i działów etnograficznych w Polsce oraz mapa grup etnograficznych według J. S. Bystronia. W tym samym małym hallu mieszczą się działy: zbieractwo, łowiectwo, bartnictwo i pszczelnictwo oraz hodowla zwierząt. Dział bartnictwa i pszczelnictwa podają na wystawie niektóre dane dotyczące bartnictwa toruńskiego na przestrzeni XV—XIX w. oraz wiadomości o prawie bartnym.

Dalszą niedużą salkę zajmuje plecionkarstwo i tkactwo, zaś w największej i najpiękniejszej sali mieści się najbogatszy dział rybołówstwa, który daje przegląd różnych form narzędzi do połowu ryb, począwszy od najprymitywniejszych z uwzględnieniem sprzętów i narzędzi pomocniczych.

W następnej niedużej salce w 4 oszklonych szafach umieszczone są manekiny ze strojami, wśród których znajdują się 2 żeńskie stroje kujawskie (jeden z nich ślubny), 1 męski strój kujawski, 2 żeńskie stroje pałuckie, strój kurpiowski z pow. Ostrołęka oraz strój opoczyński używany na Pomorzu przez przesiedleńców z pow. Opoczno.

Poza tym w jednej z mniejszych szafek mieści się kolekcja czepców kujawskich, a w drugiej — warmińskich, zaś w gablotce umieszczone są czepce pałuckie.

W ostatniej dużej sali znajduje się wystawa sztuki ludowej północnej Polski.

Prace inwentaryzacyjno-katalogowe prowadzone są na bieżąco, jedynie przedmiotowy katalog naukowy posiada jeszcze spore braki w postaci niepełnych opisów obiektów. Prace polegają na wpisywaniu obiektów do księgi akcesyjnej, inwentarza głównego, przedmiotowego katalogu naukowego, katalogu geograficznego, topograficznego i magazynowego oraz na metryki magazynowe.

Biblioteka Działu ma charakter specjalny. Zawiera ona dzieła głównie z zakresu etnografii i etnologii oraz historii kultury. Posiada niewielką ilość przeważnie niekompletnych czasopism skandynawskich, jugosłowiańskich, czeskich, bułgarskich, węgierskich, angielskich, szwajcarskich, duńskich i kalifornijskich. Ogólna ilość tomów książek i czasopism własnych wynosi ponad 1304, zaś depozytowych — 399.

Z czasopism bieżących polskich w danej chwili Dział prenumeruje „Polską Sztukę Ludową“, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej“ oraz „Wiedzę i Życie“.

Z czasopism zagranicznych Dział otrzymuje drogą darów następujące

czasopisma: „Heimatschutz“, „Heimatwerk“ i „Heimatleben“, „Jahrbuch des bernischen historischen Museums in Bern“ — ze Szwajcarii; „Bulletin des Musees Royaux D'Art et D'Histoire“ i Bericht über das Basler Museum für Völkerkunde und Schweizerische Museum für Volkskunde — z Belgii; „Studia Fennica“ — z Finlandii; „Nationalmuseets Skrifter“ i „Nationalmuseets etnografiske Samling“ — z Danii oraz „Anthropological Records“ i „Folklore Studies“ — z Kalifornii.

Archiwum posiada 705 negatywów, 1319 odbitek fotograficznych, 808 ryunków i 276 klisz cynkowych. Zapisy dokumentacyjne z badań terenowych znajdują się na razie w rękopisach w teczkach. Szczupłość personelu Działu i nawał prac bieżących nie pozwolił dotychczas na przepisanie ich i posegregowanie w odpowiednich kartotekach.

Dział Etnograficzny prowadzi stałą i systematyczną pracę naukową. W ciągu lat 1952—1954 wyszły z druku:

Dr M. Znamierowska-Prüfferowa, *Kultura ludowa oraz Gospodarka i obyczaje ludowe* w wydawnictwie „Warmia i Mazury“ Poznań 1953.

Poza tym została przygotowana do druku przez Dr M. Znamierowską-Prüfferową duża praca pt. *Rybackie narzędzia kolne* oraz artykuł pt. *Klara Prillowa rzeźbiarka ludowa Pałuk*. Pol. Szt. Lud. 1954. Nr 1.

Przesłano też do druku artykuły popularnonaukowe mgr Marii Polakiewiczówny i mgr Kaliny Antonowiczowej do mającego się ukazać popularnego pisma ludoznawczego.

W zakresie prac organizacyjnych kustosz Działu przy pomocy adiunkta i asystenta prowadzi stałą akcję opieki nad artystami ludowymi pośrednicząc w wystawach ich prac, konkursach, staraniach o zasiłki, nagrody, materiały etc. W związku z tą akcją nawiązana jest stała współpraca Działu z szeregami wojewódzkich instytucji społecznych i kulturalnych oraz z odnośnymi komórkami Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Prace techniczno-konserwatorskie Dział Etnograficzny prowadzi we własnym zakresie. Dotychczasowa konserwacja obiektów polegała głównie na zabezpieczeniu tkanin przed molami za pomocą różnych środków dezynfekcyjnych, wietrzenia itd. oraz na oczyszczaniu przedmiotów żelaznych przy pomocy nafty. Obiekty z ciasta konserwowano przy pomocy zanurzania ich w rozpuszczonej parafinie.

Niektóre prace intronigatorskie i stolarskie wykonywane są również we własnym zakresie.

Dział Etnograficzny rozpoczyna też przeprowadzanie dezynfekcji obiektów drewnianych i tkanin przy pomocy dwusiarczku węgla.

W 1954/55 r. wszyscy pracownicy Działu chodzili na wykłady UMK z zakresu konserwacji muzealnej biorąc udział w dyskusjach dotyczących aktualnych problemów.

Cały personel Działu Etnograficznego bierze czynny udział w pracach dydaktyczno-społecznych wygłaszając odczyty i pogadanki w zakładach pracy, szkołach, PGR-ach itp. Tematyka odczytów obejmuje przede wszystkim kulturę ludową terenów leżących w zasięgu działalności Działu, jak też zagadnienia gromadzenia i ochrony zabytków. Pracownicy naukowcy Działu udzielają konsultacji w zakresie prac naukowych i dydaktyczno-społecznych.

Praktyki muzealne odbywają się w Dziale pod kierunkiem kustosa przy współdziałaniu adiunkta i asystenta. W latach 1952—1954 praktykę odbyło 6 studentów z Wydz. Sztuk Pięknych poza tym pracownik S. O. Muzeum podopiecznego w Grudziądzu, magister historii, przebywał na praktyce w Dziale Etnograficznym około pół roku.

Najbardziej ścisłą współpracę prowadzi Dział Etnograficzny z Oddziałem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Toruniu oraz z Zespołem Etnograficznym IHKM PAN w Toruniu. Cały personel naukowy Działu należy do zarządu Oddz. PTL i bierze czynny udział w jego pracach oraz w pracach Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, w skład Zarządu którego wchodzi kustosz i adiunkt.

Dość regularnie (mniej więcej raz na miesiąc) odbywają się posiedzenia naukowe Działu Etnograficznego z Oddziałem Toruńskim PTL, na których wygłaszane są referaty i prowadzone dyskusje na tematy związane z badaniami terenowymi, pracami muzealnymi etc.

Wszyscy pracownicy Działu Etnograficznego współpracują z IHKM PAN w zakresie PAE (zob. badania terenowe). Również bliska współpraca łączy Dział z Pomorskim Towarzystwem Muzycznym w zakresie popularyzacji muzyki.

Trudności i braki Działu przedstawiają się następująco:

a) Zbyt szczupły personel naukowy liczący 3 osoby (kustosz, adiunkt i asystent) ma duże trudności w podołaniu pracy zakrojonej na szerszą skalę w związku z dużym zasięgiem działalności Działu. Na skutek tego prace dotyczące dokumentacji zbiorów posuwają się zbyt wolno oraz nie zawsze pracownicy Działu mogą należycie sprostać zapotrzebowaniom społecznym.

b) Dotkliwie również dawał się odczuć dotychczasowy brak funduszy na penetrację terenu, badania oraz kompletowanie zbiorów, dzięki czemu zabytki bezpowrotnie giną na terenie już tak ubogim w przedmioty rodzimej kultury ludowej. Uniemożliwia to także zaopatrzenie się Działu w potrzebną aparaturę pomocniczą.

c) Niemniej dotkliwą bolączką Działu jest ciasny lokal nie pozwalający na wystawienie niektórych zmagazynowanych zbiorów, co uniemożliwia ilustrację całokształtu kultury ludowej oraz nie pozwala na właściwe urządzenie magazynów. W konsekwencji zmniejsza to znacznie możliwości usługowe Działu i jego rolę społeczną. Z tej samej przyczyny utrudniona jest praca naukowych pracowników, którzy nie mając osobnych pomieszczeń zmuszeni są pełnić swe obowiązki w tym samym pokoju, gdzie laborant

proceedzi prace konserwatorskie, introligatorskie i in. oraz gdzie interesanci korzystają ze zbiorów, biblioteki, archiwum etc.

Dążenia na przyszłość. Dział Etnograficzny specjalizuje się w kierunku gromadzenia zabytków kultury materialnej grup etnicznych znajdujących się na terenie woj. bydgoskiego i gdańskiego, w szczególności poświęcając uwagę rybołówstwu i rolnictwu.

W zakresie sztuki ludowej położony jest nacisk na gromadzenie zabytków i współczesnych dzieł twórców ludowych z terenu tych samych grup etnicznych. Inne tereny reprezentowane są słabiej.

W związku z rozwojem Torunia jako ośrodka nauki i sztuki oraz w związku ze społecznymi potrzebami terenu wskazane byłoby, aby powstało tu Muzeum Etnograficzne, które prowadziłyby planowe badania uwzględniające potrzeby terenu, na którym giną bezpowrotnie ostatnie ślady rodzimej kultury.

W Toruniu była już poruszana sprawa utworzenia muzeum na wolnym powietrzu w projektowanym parku narodowym nad Wisłą. Podobny projekt dotyczył również Kruszwicy nad Gopłem, lecz oba te projekty nie zostały zrealizowane.

22 XII 1954 r.

Kalina Antonowiczowa

MUZEUM KUJAWSKIE WE WŁOCŁAWKU

(ul. Słowackiego 1a)

W Toruniu była już poruszana sprawa utworzenia muzeum na wolnym powietrzu w projektowanym parku narodowym nad Wisłą. Podobny projekt zeum Krajoznawczego. Zbiory etnograficzne zajmują w nim przestrzeń około 90 m² w salkach wystawy stałej i około 16 m² w magazynach. Muzeum posiada centralne ogrzewanie, okna wychodzą na północ. Sąsiednia strona ulicy Słowackiego 1a, tj. naprzeciw Muzeum, zabudowana czerwoną cegłą i oświetlona od południa daje bardzo przykre refleksy na zbiory, wobec czego okna są przesłaniane białą kalką. Oświetlenie elektryczne jest niewystarczające. Podłogi z prasowanego cementu pozwalają na dobre utrzymanie czystości przy małym wkładzie pracy.

Gromadzenie okazów etnograficznych rozpoczęto w 1945 roku. Dawniejsze zbiory Muzeum Krajoznawczego były w czasie okupacji wywiezione do Poznania i tam spłonęły. Obecnie Muzeum Kujawskie liczy 382 okazy, w czym jest 369 oryginalnych, a 13 modeli. Wszystkie pochodzą z regionu Kujaw. Większe kolekcje stanowią: odzież, sprzęty domowe oraz sztuka (rzeźba, haft i garncarstwo).

Muzeum Kujawskie nie prowadzi badań terenowych, którymi zajmuje się Muzeum Pomorskie w Toruniu. Prace Muzeum Kujawskiego w tym zakresie ograniczają się do zbierania przypadkowych informacji, które zapisujemy celem przekazania ich pracownikom naukowym opracowującym Kujawy. Obejmujemy obszar całych Kujaw, a więc powiaty: włocław-

ski, aleksandrowski, inowrocławski oraz obszar w promieniu ok. 15 km od Włocławka, po drugiej stronie Wisły, w powiecie lipnowskim.

W latach 1952—53 raz do roku była reorganizowana ekspozycja w związku z nowymi nabytkami. Ogólna jej koncepcja stawia sobie za zadanie zobrazowanie wnętrza mieszkalnego, pokazanie ginącego stroju i dawnej oraz współczesnej sztuki ludowej. Rozwiązania ekspozycji nie są jeszcze ostateczne, ponieważ zbiór okazów wymaga wielu uzupełnień.

Muzeum prowadzi księgę inwentarzową Działu Etnograficznego oraz kartotekę magazynową. Katalogii działowe nie są jeszcze wprowadzone.

Biblioteka Muzeum Kujawskiego posiada w Dziale Etnograficznym za ledwie 40 pozycji. Prenumerujemy „Sztukę Ludową”. Możliwości rozwojowe w tym zakresie są ograniczone przez kredyty.

Mimo tak małego księgozbioru rocznie kilkadziesiąt osób korzysta z materiałów w nim zawartych. Są to artyści plastycy, zawodowi i amatorzy, malarze pokojowi, świetlicowi pracownicy, kierownicy teatrów amatorskich, nauczyciele itp. Archiwum nasze to księga alfabetyczna, w której notujemy wszelkie dane dotyczące kultury ludowej na Kujawach, adresy twórców, posiadaczy strojów, sprzętów itp. Zbiór fotografii liczy około 200 pozycji. Prowadzi się tylko inwentarz fotograficzny, a brak jeszcze katalogu działowego. Zebraliśmy kolekcje rysunkowe zakończeń szczytów dachowych, klamek i zawiasów, krzyżów drewnianych, haftów na czepcach, liczące po 10—15 sztuk. Klisz cynkowych pozostałych po wydaniu katalogu do wystawy czasowej Sztuka Ludowa na Kujawach urządzonej w roku 1949 w Muzeum Kujawskim — 11 sztuk.

Dotychczas nie ogłaszano żadnych publikacji dotyczących zbiorów. Jedyne wydano katalog z przedmową do wyżej wymienionej wystawy czasowej.

Po założeniu działowej księgi inwentarzowej i kartoteki magazynowej projektujemy opracowanie katalogu zbiorów stałych.

Większe prace techniczno-konserwatorskie dla Muzeum Kujawskiego wykonują fachowcy z tytułu prac zleconych. We własnym zakresie prowadzimy tylko drobne klejenia, czyszczenia i prania. Muzeum posiada małą pracownię wyposażoną w prymitywne środki techniczne i chemiczne, kleje, kartony, papiery itp. Posługujemy się w pracy publikacjami prof. Seweryna dotyczącymi konserwacji okazów etnograficznych.

Z zakresu prac oświatowych organizowaliśmy odczyty o sztuce ludowej i o strojach na Kujawach. Wygłaszała je mgr Halina Mikułowska z Torunia. Odczyty te były połączone z pokazami zbiorów czasowo wystawianych celem powiększenia frekwencji słuchaczy.

Muzeum współpracuje z Działem Etnograficznym Muzeum Pomorskiego w Toruniu, z Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach, z CPLiA we Włocławku, Toruniu i Sopocie, z Klubem Zw. Naucz. Polskiego we Włocławku, z Domem Kultury Zakładów Celulozowych we Włocławku, z grupą kujawską artystów plastyków, z Kołem Plastyków Amatorów itd.

Trudności, jakie mamy w dziale etnografii, są bóleczkami całego Muzeum Kujawskiego; są to: zbyt ciasny lokal i brak systematycznej pracy etnografa w terenie, która by zapewniała dopełnienie zbiorów, a także utrzymywanie bliższych kontaktów z przekształcającą się wsią polską w dobie współczesnej. Przy obecnym małym składzie osobowym możemy liczyć tylko na pomoc z Muzeum Toruńskiego, szczególnie gdy samo skompletuje dział kujawski.

W Muzeum we Włocławku będziemy dążyć do możliwie najpełniejszego przedstawienia obrazu życia człowieka na Kujawach, uwzględniając jego gospodarstwo, strój i sztukę.

Muzeum Etnograficzne w zakresie szerszym powinno powstać w mieście uniwersyteckim, dla województwa pomorskiego jedynie Toruń posiada odpowiednie warunki pracy.

Zabytki kultury ludowej dotychczas jeszcze spotykamy licznie w powiatach aleksandrowskim, włocławskim i kolskim. W związku ze zmianami ustrojowymi, ideologicznymi i kulturalnymi zanikają one i są niszczone przez jednostki nieświadomione. Do zbierania ich w terenie należy natychmiast przystąpić. Pewien dobrobyt, w jakim obecnie wieś się znajduje, pozwala bowiem ludności na zakupy nowych mebli, obrazów itd. Widzimy to we wszystkie dni targowe we Włocławku.

H. Królikowska

15 XII 1954 r.

Woj. gdańskie

MUZEUM POMORSKIE W GDAŃSKU
(ul. Rzeźnicka 35)

Muzeum Pomorskie w Gdańsku posiada około 150 eksponatów etnograficznych częściowo zdeponowanych w kilku miejscach w Gdańsku, częściowo zaś złożonych w Muzeum w Kartuzach. Składają się na nie meble ludowe, sprzęty, okazy z dziedziny pszczelnictwa, rybactwa, plecionkarstwa, ceramiki, tkactwa itp. Tworzą one zaczątek przyszłego Działu Etnograficznego, który będzie pomieszczony w odbudowującym się skrzydle gmachu Muzeum Gdańskiego.

Muzeum Pomorskie w Gdańsku nie posiada niestety kustosa Działu Etnograficznego. Stanowisko to winno być obsadzone przez doświadczonego etnografa-muzeologa, który by umiejętnie pokierował działem i służył fachową pomocą Muzeum w Kartuzach i Kwidzynie. Etnografa domagają się także wzrastające na Wybrzeżu ośrodki twórczości artystycznej opartej na wzorach ludowych.

Longin Malicki

Luty, 1952 r.

Muzeum na wolnym powietrzu
Muzeum Pomorskie w Gdańsku Oddział Wdzydze

W 1906 r. natchniony wzorami skandynawskimi, nauczyciel ludowy Izidor Gulgowski założył w zakupionej przez niego chacie Muzeum Wiejskie

we Wdzydzach. Muzeum to zaopatrzył nie tylko we wszystkie autentyczne sprzęty, ale zgromadził także wiele cennych okazów ginącej kaszubskiej kultury ludowej. Poza tym stworzył przy Muzeum żywy ośrodek przemysłu domowego, dającego zarobek licznym, biednym chałupnikom kaszubskim.

Po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej było Muzeum Wdzydzkie pierwszym tego rodzaju muzeum wiejskim w Polsce. Mimo nie sprzyjających warunków materialnych i znacznych wydatków związanych z utrzymaniem muzeum i organizacją przemysłu ludowego na znaczniejszą skalę placówka utrzymała się do 1932 r. W tym bowiem roku Muzeum spaliło się doszczętnie od iskry, którą przeniósł wiatr z sąsiedniej palącej się chałupy wieśniaczej.

Dzięki niestrudzonemu wysiłkom Gulgowskiego i jego żony malarki odbudowano muzeum na nowo w 1936 r., a na malowniczym wzgórzu obok muzeum założono ładny park z widokiem na jezioro. W roku 1948 spadkobiercy Gulgowskich przekazali Muzeum Skarbowi Państwa. Od chwili upaństwowienia muzeów, tj. od 1950 r., Muzeum Wdzydzkie stało się oddziałem Okręgowego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku. Na przełomie lat 1953/1954 Muzeum Okręgowe postawiło naprzeciw istniejącej chaty-muzeum drugą, mniejszą chałupę rybacką przeniesioną z Wdzydz Tucholskich, pow. Chojnice. Wymienioną chatę pozyskano dzięki zapobiegliwości i pomocy konserwatora zabytków okręgu bydgoskiego. Posiada ona naróżny podcień słupowy i przedstawia rozwojowo młodszy okaz drewnianego budownictwa kaszubskiego: pierwsza bowiem chata ma „wystawek“ podcieniony wzdłuż całego szczytu, tzw. „checz z wystowciem“. W ten sposób oryginalne Muzeum Wdzydzkie składa się obecnie z ładnego dwuchałupowego zespołu zabytkowego.

Dawniejsza chata została po odbudowaniu zaopatrzona w znacznie skromniejsze urządzenie, aniżeli miała przed pożarem, a zniszczenia wojenne i tu pozostawiły swój ślad. Obecnie razi specjalnie podworska szafa mieszcząca się w izbie kaszubskiej, którą z biegiem czasu zastąpi się autentyczną szafą ludową, a także brak oryginalnych obrazów ludowych i niektórych drobnych sprzętów uzupełniających całość wyposażenia. Według istniejącego projektu dawniejsza chata będzie reprezentowała wnętrze mieszkania chłopskiego, a nowopostawiona rybackiego.

Oddział Wdzydze posiada ogółem ok. 80 eksponatów zinwentaryzowanych i skatalogowanych. Wszystkie, z wyjątkiem kilku, stanowią oryginalne wyposażenie wieśniaczej chaty kaszubskiej.

Garliwym opiekunem miejscowego Muzeum jest woźny, Kaszuba Wiktor Grulkowski, który ma do pomocy sprzątaczkę. Czysto utrzymane Muzeum, leżące na węzłowym szlaku turystyki wodnej, stanowi dla licznych wycieczek atrakcyjny, godny zwiedzenia zabytek dawniejszego budownictwa kaszubskiego, będący zarazem miłym punktem wypoczynkowym.

Luty, 1952 r.

Longin Malicki

MUZEUM KASZUBSKIE W KARTUZACH

(ul. Kościerska nr 1)

Muzeum istnieje dopiero od roku 1947. Zajmuje piętrowy budynek mieszkalny o kubaturze sal 952 m³; powierzchnia sal wystawowych wynosi 274 m². W sumie mamy tu 590 eksponatów, w tym przedmiotów z zakresu:

zbieractwa	—
łowiectwa	5
hodowli zwierząt	—
rybołówstwa	40
bartnictwa i pszczelnictwa	5
rolnictwa	23
przygotowywania i przechowywania pokarmu	25
obróbki drzewa	30
obróbki włókna	38
obróbki rogu	28
obróbki gliny	37
obróbki bursztynu	3
farbiarstwa odzieży, strojów ludowych i ozdób	7
budownictwa	15
sprzętów domowych	45
transportu i komunikacji	15
rzeźby	15
obrazów malowanych na szkłe	10
garncarstwa	90
kaflarstwa	15
haftów, w tym 12 czepców zabytkowych	25
ratownictwa	3
lecznictwa ludowego	3
Poza tym:	
instrumenty muzyczne	4
miary	4
przedmioty związane z kulturą obyczajową i inne	30

Okazy pochodzą z pow. kartuskiego, kościerskiego i wejherowskiego. Zostały one zabrane przez muzeum nadzorujące, tj. Muzeum Pomorskie w Gdańsku. Muzeum tutejsze przeprowadza obecnie inwentaryzację zabytków w terenie i rejestrację chałupniczych warsztatów sztuki ludowej.

Poza wystawą stałą w maju roku ubiegłego urządzono tu wystawę sztuki ludowej. Inwentaryzację zbiorów prowadzi się na bieżąco. Muzeum posiada także własną bibliotekę, liczącą 380 tomów, prenumeruje czasopisma, jak: „Nowa Kultura“, „Wiedza i Życie“, „Przegląd Zachodni“, „Problemy“, „Polska Sztuka Ludowa“ i „Z otchłani wieków“.

Materiałów archiwalnych Muzeum nie posiada. Również nie prowadzi

się prac techniczno-konserwatorskich. Publikacje naukowe przygotowuje muzeum nadzorujące (np. publikacje z zakresu potraw z ryb i lecznictwa ludowego).

W zakresie prac dydaktyczno-społecznych Muzeum wygłasza rocznie 4 odczyty własne i 8 odczytów opracowanych przez instruktorów oświatowych Muzeum Pomorskiego w Gdańsku.

W związku z potrzebą uzupełnień ekspozycji poszczególnych działów oraz ze względu na stopniowe zanikanie przedmiotów ludowej kultury materialnej szczególną uwagę poświęci się poczynieniu zakupów i inwentaryzacji zabytków. Tutaj należy jednak podkreślić, że Muzeum często odczuwa brak funduszy na zakup eksponatów.

20 IV 1954 r.

Franciszek Treder

MUZEUM W KWIDZYNIE (ul. Katedralna 1)

Wielodziałowe Muzeum w Kwidzynie mieści się w zabytkowym zamku pokrzyżackim. Dział Etnograficzny zajmuje jedną dużą i jedną mniejszą salę oraz długi, wąski korytarz, tzw. gdanisko, zakończony wieżą; prócz tego w Dziale Przemysłu Artystycznego wystawiono ceramikę ludową. Zbiory obejmują głównie przybory gospodarcze, bednarstwo, ceramikę, plecionkarstwo, obróbkę włókna i tkactwo oraz sprzęty pochodzące z terenu tzw. Dolnego Powiśla Gdańskiego, przeważnie z powiatów: kwidzyńskiego, sztumskiego i suskiego. Poniższe zestawienie ilustruje stan posiadania Działu. Z zakresu łowiectwa znajduje się w Muzeum jeden okaz. paść gilotynowa na małe gryzonie, z rolnictwa: kilka drobnych narzędzi oraz dwa beczkowate kosze na zboże. plecione ze słomy, i dwa kadłuby zbożowe.

Znaczniejszą kolekcję tworzą przybory służące do przygotowywania pokarmów, jak stępa kielichowata z tłukiem, oryginalna kołowrotowa prasa na ser, umieszczona w szafce, rzadki okaz przetaka z naciągiem skórzanym, cedzidło gliniane, kilka misek drewnianych, dębanych, i czerpaki drewniane.

Z zakresu zbiorów dotyczących obróbki surowca drzewnego Muzeum posiada nieco narzędzi, jak piłę dawniejszego typu, siekiery, heble, ławe bednarską, strugi, naciągacz-klucz, wążownik i ładną kolekcję naczyń klepkowych z drewnianymi obręczami. Dużą kolekcję tworzy plecionkarstwo z narzędziami służącymi do obróbki surowca, jak specjalny sierp do wikliny i nóż do korzonków, oraz z różnorodnymi wytworami, jak miarki, naczynia dzbanowate, kosze, koszalki, torby i plecionki beczkowate; należy podkreślić, że w tej kolekcji uwzględniono różnice materiałów (surowca), jak również techniki wyplatania. W Dziale Obróbki Włókna i Tkackim znajdujemy wyłącznie narzędzia, a więc miecze, szczeci, kołowrotki, przęślice, motowidła, kołowroty do nawijania cewek, snowadła i wreszcie krosna

Ciekawostką etnograficzną są ogromne, wąskie a długie czerpaki łyżkowate do skrapiania bielonego płótna, używane przez byłych osadników holenderskich. Wyjątkową rzadkością są ozdobne przęśličky łopatkowate w ilości 35 sztuk o wyrzynanych motywach geometrycznych, zwierzęcych i roślinnych. Kolekcję dopełnia ciężka maglownica z kabiakowym uchwytem i wałkiem. Z zakresu garncarstwa posiada Muzeum spory i niewątpliwie rzadki dziś zbiór ceramiki; wymienię tu 12 ładnych dwojaków „wspólniaków”: 8 dzbanów zdobionych, 2 garnki, 4 duże misy, doniczki i kolekcję misowatych cedzideł, a z narzędzi — żarna do rozcierania glejty i pisaki zdobnicze.

Wartościowy jest także zbiór sprzętów: reprezentują go: solniczka, suszarka listwowa na talerze, stół rozkładany, stołek malowany, stołek wyplatany o zdobionym zaplecku, ławeczka prosta, 6 szkrzyń malowanych na wiano, 4 szafy ludowe polichromowane, w tym jedna z datą 1843 r., szafa półeczkowa, malowana, na talerze, miski i łyżki. Zagadnienie komunikacji reprezentują jedynie łyżwy drewniane, podkowy i wędzidła. Prócz tego posiada Muzeum z dziedziny sztuki ludowej: kapliczkę polichromowaną z rzeźbą, tablicę ze zdjęciami fragmentów pasowego rytu na lasce, wykonanego przez pasterza Józefa Borzechowskiego w roku 1884, szereg obrazów (Adam i Ewa, kościół, plebania, pochód, jeździec, Żyd, pasterz ze stadem, łowca, lew), tablice ze zdjęciami ozdobnie wyrzynanych zapleceków stołków, ozdób nadszczytowych, dalej zdjęcia z przykładami budownictwa, nagrobkami, krzyżami i kapliczkami, wreszcie haftami białymi i kolorowymi. Z oryginalnych zbiorów należy jeszcze wymienić dużą kolekcję klocków do drukowania tkanin (około 90 sztuk), formy pierniarskie (42 sztuk) i parę ładnych form do masła.

Uzupełnienie zbiorów tworzy znaczny i tematowo ciekawy zbiór klisz fotograficznych ze zdjęciami dotyczącymi budownictwa, zdobnictwa, haftów, tkanin itd. (zbiór ów mogą z wielkim pożytkiem wykorzystać fachowcy przy opracowywaniu zagadnień etnograficznych).

Charakteryzując ogólnie zbiory etnograficzne Muzeum w Kwidzynie trzeba podkreślić zupełny brak okazów z dziedziny zbieractwa, łowiectwa, rybactwa, hodowli zwierząt oraz nikłą wprost ilość narzędzi rolniczych. Za to całkiem okazale występują przemysły ludowe: plecionkarstwo, obróbka włókien z tkactwem, bednarstwo i garncarstwo. Poza tym nieźle są reprezentowane sprzęty i niektóre przejawy sztuki stosowanej, występującej w sprzętarstwie na formach do masła, do piekarników czy do druku płócien.

Ekspozycja posiada charakter tymczasowy. Na podstawie istniejących zbiorów można zorganizować z łatwością następujące pouczające wystawy:

1. Od plecionkarstwa do tkactwa, 2. Bednarstwo, 3. Garncarstwo Dolnego Powiśla (z dawniejszymi ośrodkami: w Kiszporku, Sztumie i Kwidzynie), 4. Sztuka ludowa Dolnego Powiśla. Pierwsza z wymienionych wystaw

byłaby nader aktualna i pożyteczna ze względu na istniejącą w terenie spółdzielczość plecionkarską oraz jedyną bodaj w Polsce średnią szkołę wikliniarską mającą swoją siedzibę w Kwidzynie.

Zbiory etnograficzne z zakresu tradycyjnych narzędzi uprawy ziemi powinny być konieczne uzupełnione. Obszary bowiem, których tematykę pragnie reprezentować Muzeum, są rolnicze i eksponaty z powyższego zakresu są niezbędne dla przedstawienia całokształtu kultury materialnej regionu.

Muzeum w Kwidzynie zarządza A. Lemański, który wykazuje dużo zrozumienia dla zagadnień ludoznawczych. Niemniej jednak tak kierownik, jak i zbiory czekają na pomoc fachową. Wdzięczne pole do popisu miałby tu młody etnograf, który by zbiory należycie zinwentaryzował, skompletował i wystawił. Zbiory kwidzyńskie stanowią także dobry warsztat pracy do opracowań etnograficznych, a jednym z ważniejszych zadań byłoby m. in. ujęcie zagadnień nawarstwień kulturowych związanych z nowym ruchem osiedleńczym na terenach Dolnego Powiśla.

Longin Malicki

Styczeń 1955 r.

Woj. kieleckie

MUZEUM ŚWIĘTOKRZYSKIE W KIELCACH (plac Partyzantów AL 2—4)

Dział Etnograficzny Muzeum Świętokrzyskiego mieści się w pięciu pokojach o łącznej powierzchni 190 m²; w jednym pokoju i korytarzu znajdują się pracownia i magazyn, a cztery pokoje o powierzchni 160 m² zajmuje ekspozycja części zbiorów.

Na zbiór Działu składa się 140 eksponatów własnych oraz 694 depozyty Wydziału Kultury Prezydium WRN, w czym jest 180 okazów ceramiki, 418 wycinanek, 56 „tasiomek”. Wszystkie eksponaty pochodzą z terenu województwa kieleckiego. Dział Etnograficzny posiada ekspozycję stałą, a wystaw etnograficznych okresowych nie organizowano; natomiast Muzeum używało lokalu Wydziałowi Kultury na pokonkursowe wystawy garncarstwa, tkactwa i wycinanek ludowych. Plon wystawy „tasiomek” i wycinanek opoczyńskich, zorganizowanej w 1954 r., został przez Wydział Kultury zdeponowany w Muzeum, w przeciwieństwie do uprzednio urządzanych wystaw ceramiki i tkactwa. Zazwyczaj najlepsze eksponaty zakupowało Ministerstwo Kultury i Sztuki, a Muzeum dostawała się mało-wartościowa ceramika.

Biblioteka Działu Etnograficznego zawiera około 60 pozycji, archiwum około 90 pozycji (notatki, pieśni, fotografie, rysunki). Praktyk muzealnych w Muzeum nie odbywano, natomiast w wyniku artykułu kustosa Działu w prasie kieleckiej, pt. *Kłopoty etnograficzne Kielecczyny* (1953 r.), został nawiązany kontakt z Zakładem Etnografii Słowiańskiej UJ.

W lecie 1954 r. Dział Etnograficzny służył siedmiokrotnie wskazówkami i pomocą studentom tego Zakładu, kierowanym na badania w Kieleckie, i trzykrotnie skorzystał z ich odczytów etnograficznych.

Akcja społeczno-dydaktyczna Muzeum przejawiała się w stworzeniu wśród młodzieży dwóch kół Miłośników Muzeum; pierwsze powstało w kwietniu 1954 r. przy Liceum Technik Plastycznych w Kielcach (90% młodzieży wiejskiej); drugie w grudniu 1954 r. przy Szkole Podstawowej w Bartkowie koło Zagnańska (17 km od Kielc). Koło pierwsze dostarczyło 12 darów dla Muzeum, 2 ankiety, 60 rysunków; koło drugie zbiera próbki zapasek. Oba koła wykazały, że nie trudno jest obudzić zainteresowania do spraw muzealnictwa etnograficznego, a spostrzeżenia te i wyniki pracy narzucają konieczność zatrudnienia w przyszłości instruktorów oświatowych z wykształceniem etnograficznym.

W pracy społecznej niezawodne usługi oddaje podręcznik terenowy M. Znamierowskiej-Prüfferowej, pt. *Ochrona zabytków kultury ludowej*, rozdawany nauczycielom wiejskim, leśnikom, służbie drogowej, aktywistom ZMP, ZSCH, PZGS. Ten ostatni użyczył Kołu Przyjaciół Muzeum przy Liceum w Kielcach samochodu ciężarowego na wycieczkę do Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

Trudności Działu Etnograficznego Muzeum Świętokrzyskiego są bardzo istotne: brak doświadczonego etnografa (niemożność zdobycia mieszkania, brak naukowych grup uposażeniowych), jednoosobowa obsada Działu, który powinien zatrudniać trzech pracowników ze względu na duży zasięg terenowy działalności Muzeum (całe województwo), szczupły budżet Działu nie pozwalający na prace badawcze, wreszcie brak publikacji naukowych dotyczących kultury ludowej Kielecczyny.

Dotychczasowa ekspozycja zbiorów, zrobiona swego czasu przez Wydział Kultury, ulegnie w 1955 r. zmianie i stanie się w pierwszym etapie ekspozycją następujących zespołów wystawowych: 1. Zajęcia podstawowe (na razie rybołówstwo i rolnictwo); 2. Przetwórstwo (przeróbka włókna i garncarstwo); 3. Gospodarstwo domowe; 4. Ubiory, stroje ludowe, sztuka ludowa. W miarę finansowych możliwości archiwum Działu będzie uzupełniane kopiami rysunków zebranych w terenie przez dwa obozy badawcze Krakowskiego Oddziału PIS-u w latach 1951 i 1953.

Najpilniejszym zadaniem 1955 r. będzie skompletowanie danych odnoszących się do budownictwa kieleckiego. Inwentaryzacje obiektów zabytkowych robione w ostatnich latach przez Centralny Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków notowały stare chałupy tylko marginesowo, i tak na przykład na 9 powiatów województwa wymieniono zaledwie 28 chałup. Obozy letnie PIS-u prowadzone przez dr R. Reinfussa zgromadziły dużo materiału dotyczącego wiejskiego budownictwa kieleckiego. Materiał ten powinien by się znaleźć również w archiwum Działu Etnograficznego Muzeum Świętokrzyskiego, wobec braku opracowania tego zagadnienia drukiem oraz małych możliwości badawczych samego Muzeum.

Poza kontaktem z Oddziałem PIS w Krakowie Dział Etnograficzny korzysta z pomocy Muzeum Etnograficznego w Krakowie oraz komunikuje się z Katedrą Budownictwa Drewnianego Politechniki Warszawskiej. Archiwum przy tej Katedrze posiada pomiary ponad stu chałup świętokrzyskich, zrobione na obozach studentów architektury jeszcze przed rokiem 1950.

Materiały dotyczące wiejskiego budownictwa kieleckiego są niezbędne dla Działu Etnograficznego Muzeum ze względu na plan, z jakim Dział wystąpił do CZMiOZ, oraz do Prezydium WRN w Kielcach. Plan ten w skrócie wygląda następująco: obecny lokal Działu Etnograficznego (190 m²) nie pozwala na ekspozycję już posiadanych zbiorów, a zbiory te w ciągu najbliższych lat będą systematycznie uzupełniane. Przeniesienie Muzeum za kilka lat do siedemnastowiecznego pałacu (mieszczące się tam obecnie Prezydium WRN przeniesione zostanie do nowoczesnego gmachu) nie przyczyni się do znaczącego powiększenia metrażu Działu, gdyż charakter wielu sal (portretowa, rycerska, basztowa) narzuca ekspozycję magnackich wnętrz z epoki. Ponieważ jednak Dział Etnograficzny rozwija się, a jego braki powinny być uzupełniane, należałoby pokazać kulturę i sztukę ludową w ujęciu historycznym, zaś większość eksponatów pokazać w sposób naturalny w czterech lub pięciu zagrodach chłopskich. Zagrody te mogłyby stać w projektowanym obecnie Parku Kultury w Kielcach, w którego obrębie znajdzie się również pałac — przyszła siedziba Muzeum Świętokrzyskiego. W ten sposób powstałby zespół budynków, które zobrażają kontrastowo warunki życia chłopów pańszczyźnianego i feudałów.

W jesieni 1954 r. Dział Etnograficzny wytypował do tego celu dwie chałupy: wąskofrontową z Bielin, liczącą 160 lat, i szerokofrontową z Sukowa, 180-letnią, obie z rejonu Gór Świętokrzyskich. Chałupy te można nabyć. Sprawa kupna pierwszej jest pilna, gdyż gospodarz stawia nowy dom. W wyniku konsultacji odbytej z dyr. T. Sewerynem i dr Reinfusem dodano do projektu jako trzecią — chałupę opoczyńską ze Smogorzewa, z lat trzydziestych zeszłego stulecia, z podcieniami, która reprezentuje budownictwo uznane przez prof. Bursztę za typowe dla Polski zachodniej, a częściowo centralnej, już w XVI w. Ponadto zaprojektowano przeniesienie lepianki sandomierskiej, zbudowanej w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

O ile władze terenowe uczynią miejsca na zagrody chłopskie w Parku Kultury i o ile CZMiOZ znajdzie fundusze (w pierwszym etapie na przeniesienie chałup i ich konserwację, w drugim etapie na przeniesienie zabudowań gospodarczych), za kilka lat Kielce będą miały w Muzeum dział etnograficzny obrazujący zadowalająco kulturę ludową regionu.

Zabytki tej kultury giną w tempie coraz szybszym na całej przestrzeni województwa. Szczególnie niewiele pozostało ich na terenach przyczółkowych, zniszczonych w czasie wojny. Są to powiaty: pińczowski, buski, opatowski, sandomierski, kozienicki i zachodnia część powiatu radomskiego.

Wobec szybkiego uprzemysłowienia województwa również w powiatach obfitych w zabytki należałoby jak najszybciej poczynić badania i zakupy. Specjalizacja Działu Etnograficznego powinna pójść w kierunku tkactwa, górnictwa, kowalstwa, snycerstwa i wycinankarstwa.

Kielce są bez wątpienia najlepszym punktem dla zorganizowania ewentualnie samodzielnego muzeum etnograficznego. Niezależnie od jego problematycznego powstania Dział Etnograficzny Muzeum Świętokrzyskiego powinien w przyszłości zająć się zorganizowaniem punktów etnograficznych na licznych szlakach turystycznych Kielecczyny. Pracy tej należałoby dokonać wspólnie z Gromadzkimi Radami Narodowymi oraz PTTK. Punktami takimi mogłyby być zabytkowe chałupy z kompletnymi urządzeniami wnętrza i zagrody pozostające pod opieką uświadomionej i odpowiedzialnej Gromadzkiej Rady Narodowej, dostępne dla zwiedzających. Wiejskie muzea etnograficzne miałyby nawet większe znaczenie dydaktyczne dla środowisk wiejskich niż dla turystów, a dostatecznie wczesne ich stworzenie uratowałoby od zniszczenia niejedną cenną zabytek kultury i sztuki ludowej.

Aleksandra Dobrowolska

Luty 1955 r.

MUZEUM W RADOMIU (ul. Nowotki 12)

Muzeum Podstawowe w Radomiu mieści się w jednopiętrowym murywanym gmachu. Posiada ono 14 sal liczących około 3500 m². Budynek jest przystosowany do potrzeb muzealnych.

W Dziale Etnograficznym Muzeum posiada 179 eksponatów:

ceramiki (przeważnie ilżecka i denkowska)	64 sztuk
koszulę kobiecą lnianą-kurpiowską	1 „
obrazy malowane na szkle	3 „
zabawka (konik ze słomy z Wileńszczyzny)	1 „
pisanek z różnych powiatów	80 „
palm wielkanocnych	30 „

Okazy te pochodzą przeważnie z terenu Polski.

Dział Etnograficzny jest niewielki. Dużą kolekcję strojów ludowych wywieźli lub zniszczyli Niemcy faszysty w czasie okupacji. Dział nie posiada też osobnego etatu, a znikoma ilość pracowników umysłowych (trzy osoby) przy trwającej reorganizacji nie pozwala na prowadzenie badań etnograficznych.

W latach 1952—1953 wystaw etnograficznych Muzeum nie urządzało.

Dział Etnograficzny nie posiada osobnego katalogu. Zbiory ujęte są w inwentarzu ogólnym z zaznaczeniem w odpowiedniej rubryce „etn.". Wszystkie eksponaty są zinwentaryzowane.

Biblioteka obejmuje ponad 3000 tomów, wśród których jest około 50 starodruków. Książki były kompletowane przypadkowo. Część pochodzi

z darów, część to pozostałości poniemieckie. Szereg książek i czasopism dotyczy Radomia i ziemi radomskiej; wśród nich znajduje się kilka białych kruków, którymi interesują się naukowcy z różnych stron Polski. Na terenie Radomia nie ma biblioteki naukowej, dlatego też odpowiednia reorganizacja biblioteki muzealnej jest rzeczą konieczną, tym bardziej że mamy odpowiednie na ten cel pomieszczenie. Obecnie potrzebne jest uzupełnienie i zaktualizowanie katalogów, segregacja według działów, udostępnienie biblioteki nie tylko dla pracowników Muzeum, ale i dla osób prywatnych.

Archiwum nasze jest bardzo ubogie, a odpowiednie uporządkowanie go jest rzeczą konieczną. Pomieszczenie przewidziane na archiwum do tej pory zajęte jest na mieszkanie pracownika. Publikacji naukowych nie ogłaszaliśmy.

Duże trudności istnieją w zakresie prac konserwatorskich. Specjaliści nie mamy, a konserwacji wymagają zbiory kilku działów. Dezynfekcję prowadzimy w komorze gazowej w skrzyni. Uszkodzone meble naprawiamy w warsztacie stolarskim.

W bieżącym roku pracownicy Muzeum opracowali 10 referatów (30 wygłoszeń). Tematyka części referatów wiązała się z propagowaniem Muzeum, z reklamą wystawy światopoglądowej; część referatów dotyczyła problemów szerszych. Odczyty wygłoszono w szkołach, w zakładach pracy, we wsiach. Spośród zakładów pracy aktywnie współpracuje z Muzeum Świetlica Związku Zawodowego Kolejarzy.

Szeregu działów Muzeum nie można odpowiednio wykorzystać i wyczerpująco opracować na skutek braku personelu. Obecnie na parterze gmachu znajduje się wystawa o rozwoju życia na ziemi, na piętrze organizuje się wystawę obrazującą historię Radomia. Wystawa ta bazuje przede wszystkim na historii, nie obrazując natomiast zagadnień przyrodniczych.

Dla uzupełnienia, w dwóch salach przeznaczonych na wystawy zmienne, można by umieścić logicznie opracowaną ilustrację botaniczną i geologiczną terenu.

Brak personelu nie pozwala też na systematyczne przeglądanie zmagazynowanych zbiorów, a brak dobrze urządzonego magazynu ogromnie utrudnia przechowywanie eksponatów. Urządzenie magazynu i urządzenie biblioteki to dwie najpilniejsze sprawy.

W przyszłości należałoby również urządzić specjalny, duży dział poświęcony twórczości Józefa Brandta związanej z Radomiem.

14 XII 1954 r.

Anna Apanowicz

Woj. koszalińskie

MUZEUM W DARŁOWIE
(ul. Zamkowa 5)

Muzeum w Darłowie istnieje od roku 1929. Zbiory poniemieckie przejęto w czerwcu 1945 r. Z dniem 1 stycznia 1950 r. Muzeum upaństwowiono;

odtąd należy ono, jako muzeum podopieczne, do Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie.

Muzeum w Darłowie mieści się w dawnym zamku książąt pomorskich; kubatura budynku wynosi około 10 000 m³, powierzchnia 684 m².

Muzeum posiada następujące działy: Etnograficzny, Militariów, Przemysłu Artystycznego, Rzemiosła, Archeologiczny i Przyrodniczy (razem 4078 eksponatów).

Dział Etnograficzny (pow. 100 m²; zajmuje dwa pokoje i korytarz) posiada 286 eksponatów; z tego wystawiono 141, zmagazynowano 145. Pochodzenie zbiorów jest regionalne (ziemia sławieńska i darłowska).

Muzeum nie posiada katalogów przedmiotowych. Zbiory etnograficzne przedstawiają się następująco: z zakresu rybołówstwa eksponatów 5, pasterstwa 1, rolnictwa 3, obróbki włókna 34, obróbki wosku 2, sprzętów domowych 15, sztuki ludowej 137, przedmiotów magicznych 25.

Badań w terenie Muzeum nie prowadzi wskutek braku pracownika naukowego. Organizacja wystaw należy do kompetencji muzeum nadrzędnego, czyli do Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie. Dział Etnografii zinwentaryzowano i skatalogowano.

Biblioteka liczy 950 pozycji, w tym około 200 broszur, 0,9% księgozbioru to książki w języku niemieckim (historia, geologia, czasopisma etc.).

14. XII 1954.

A. Tarnowski

MUZEUM W SŁUPSKU
(plac Zwycięstwa, „Nowa Brama“)

Zbiory muzealne znajdują się w dawnej zabytkowej bramie miejskiej, pochodzącej z około 1500 r. Stanowiła ona niegdyś część miejskich murów obronnych z drugiej połowy XIV w. W budynku tym na trzech piętrach, w siedmiu salach i w małym przedsionku mieszczą się zbiory. Budynek posiada jedno wejście. Ogólna powierzchnia sal wynosi 244,86 m².

Ilość okazów oryginalnych i modeli własnych wynosi 4300, w tym na zbiory etnograficzne przypada 347. Pozostałe przedmioty pochodzą z innych działów, jak archeologia, numizmatyka, przyroda itd.

Zbiory etnograficzne zajmują dwie sale. W jednej mieści się urządzenie izby słowińskiej (kaszubskiej) z warsztatem tkackim, kołowrotkiem, motowidłem, kozłem do klepania lnu, łóżkiem, kołyską i innymi sprzętami oraz wagi („przezmiany“ lub „bezmiany“ czy „dezmary“), półkorce itd.

W drugiej zgrupowane są przedmioty z zakresu rybołówstwa, tkactwa, przedmioty obrzędowe, matryce do farbowania tkanin, tasiemki do fartuchów, jeden czepiec, drewniane chodaki dla koni, skrzyneczki rzeźbione i „inkrustowane“ słomą, formy do masła, ceramika (wśród niej jedynie kilka sztuk importowanych — heskie), mapa obrazowa kultury materialnej powiatu słupskiego i inne.

Wszystkie eksponaty etnograficzne, prócz kilku wyżej wymienionych, pochodzą z powiatu słupskiego.

Muzeum w Słupsku nie prowadzi samodzielnie naukowych badań terenowych, przeprowadza jedynie poszukiwania materiałów etnograficznych, zbiera materiały dotyczące zagadnienia Słowińców oraz wiadomości o istniejących jeszcze w terenie eksponatach, przeprowadza poza tym badanie dokumentacji eksponatów poniemieckich.

W 1952 r. otwarto w Muzeum następujące wystawy stałe: archeologiczną, historyczną, etnograficzną, militariów, rzemiosła cechowego i sztuki kościelnej. W roku 1953 wystawy stałe pozostały te same, urządzano także wystawy czasowe. Obecny stan prac inwentaryzacyjno-katalogowych przedstawia się następująco. Wszystkie eksponaty ujęte są w ogólną książkę inwentarzową i oznaczone ogólnym numerem inwentarza oraz numerem działowym, przy czym zbiory etnograficzne posiadają ponadto oddzielną książkę inwentarzową, której numeracja zgodna jest z numeracją działową książki ogólnej. Wszystkie eksponaty posiadają karty katalogowe. Brakujące dane w kartach katalogowych uzupełniane są w miarę uzyskiwania dokumentacji (poszukiwania w kartach poniemieckich i archiwaliach).

Niemniej podział inwentarzowy należałoby ponownie opracować po fachowym zakwalifikowaniu eksponatów wzbudzających wątpliwości do odpowiednich grup. Konieczne byłoby też sporządzenie oddzielnych, jak przy zbiorach etnograficznych, ksiąg inwentarzowych dla reszty poszczególnych działów oraz oznaczenie eksponatów nową numeracją.

Muzeum posiada 650 książek niemieckich (Pomerania) z zakresu historii, geologii, etnografii, archeologii, numizmatyki, sztuki i architektury, 40 niemieckich czasopism (razem 247 zeszytów), jak „Ostpommersche Heimat“, „Pommersches Urkundenbuch“, „Unser Pommerland“, „Baltische Studien“ i inne, oraz 68 starodruków. Książek polskich jest 245 — kilka z zakresu historii kultury, archeologii, sztuki, kilka — to broszury Wydawnictwa Wiedzy Powszechnej. Pozostałe książki stanowią bibliotekę marksistowską. Czasopism polskich jest 8 (47 zeszytów): „Z otchłani wieków“, „Ochrona Zabytków“, „Polska Sztuka Ludowa“, „Kwartalnik Muzealny“. Muzeum nie posiada własnych kredytów na prenumeratę i zakup książek; otrzymuje przydziały z Muzeum Pomorza Zachodniego.

Kierownictwo Muzeum odnalazło archiwum byłego Heimatsmuseum dopiero w 1948 r. W archiwum tym są duże braki. Muzeum posiada także znaczną ilość kart katalogowych niemieckich, protokołów znalezisk i wykopalisk archeologicznych, mapek, wypełnionych ankiet z terenu powiatu dotyczących różnych zagadnień, jak np. pasterstwa, lasek sotysów, fujarek itp., tek z rysunkami, skrzyń, wycinków z czasopism niemieckich z fotografiami eksponatów, zabytków, fotografiami ilustrującymi historię miasta Słupska i powiatu, zagadnienia regionalne, budownictwo, ważniejsze wydarzenia itp.

Muzeum posiada 2725 odbitek fotograficznych oraz 2918 klisz fotograficznych, błon, klisz cynkowych i przeźroczy. Dotyczą one zabytków architektury, obchodów, uroczystości, ważniejszych wydarzeń itp.

Wszystkie podstawowe prace organizacyjne, jak organizowanie pracy w muzeum, eliminowanie eksponatów typowo niemieckich, związana z tym zmiana ekspozycji i uzupełnianie jej eksponatami z terenu, uzupełnianie tekstów w Dziale Archeologicznym, zorganizowanie wystawy historycznej i militariów, urządzenie magazynu itp., były przeprowadzone przez jednoosobowe kierownictwo Muzeum w latach 1946—1950. W roku 1950 (po przejęciu Muzeum przez Ministerstwo Kultury i Sztuki) przy pomocy przedstawicieli Muzeum Pomorza Zachodniego wystawy przeeksponowano. Obecnie Muzeum posiada trzech pracowników: kierownik, instruktor oświatowy (od 1953 r.) i woźny.

Prac techniczno-konserwatorskich Muzeum we własnym zakresie nie prowadzi, poza drobnymi czynnościami konserwacyjnymi dotyczącymi eksponatów etnograficznych i militariów.

Wszystkie wycieczki zbiorowe obsługiwane są przez personel Muzeum. Objasnień udziela się często również osobom zwiedzającym indywidualnie. Dla wycieczek zbiorowych odbywają się w sali zbiorów historycznych krótkie pogadanki na temat historii miasta i ziemi słupskiej. Poza Muzeum wygłasza się odczyty i pogadanki na temat zabytków historycznych, ochrony zabytków i przyrody oraz na tematy wiążące się z problematyką wystaw czasowych.

Muzeum współpracuje z PTTK, ze szkołami, z Muzeum Ziemi, z Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego, z Biblioteką Miejską i z Powiatowym Domem Kultury.

Trudności i braki to przede wszystkim szczupłość lokalu, małe sale. W budynku mieszczą się tylko sale wystawowe, brak w nim pomieszczeń na biuro, magazyn, szatnie, brak wszelkich urządzeń kanalizacyjnych i brak urządzeń do ogrzewania. Światło elektryczne zainstalowano dopiero w końcu 1952 r. Lokal ogrzewa się w zimie piecykiem elektrycznym. Budynek trudny jest do dekoracji na uroczystości, zarówno z powodu drutów wysokiego napięcia sieci tramwajowej przechodzącej pod bramą, jak i z powodu szeregu wmontowanych w ściany haków, niszczących dekoracje. Budynek ma jedno wejście, co utrudnia ruch przy wzmożonej frekwencji w lecie.

Biuro i magazyny mieszczą się w gmachu Prezydium MRN w odległości około 200 m od Muzeum. Magazyn jest na parterze, biuro zaś na drugim piętrze. Tego rodzaju rozbitcie pomieszczeń również utrudnia pracę. Dotkliwie odczuwa się brak pomieszczeń na wystawy czasowe i niewygodne dla nadzorującego personelu rozmieszczenia sal na trzech piętrach.

Uważamy, że w Muzeum powinny powstać osobne działy etnograficzny i historyczny (wraz z archeologią) obejmujące tematykę powiatu słupskiego. Ważne jest to ze względu na zachowane zabytki przeszłości, żyjącą dotych-

czas grupę Słowińców i znaczną ilość dokumentów dotyczących zagadnień etnograficznych i archeologicznych.

W wypadku dojścia do skutku projektowanej przebudowy zamku ks. pomorskich w Słupsku na potrzeby Muzeum — powinno ono tam się znaleźć. Można by wówczas rozbudować zbiory etnograficzne i objąć zasięgiem sąsiednie powiaty — bytomski, miastecki, sławieński (ten ostatni, o ile Muzeum w Darłowie zaniecha rozbudowy Działu Etnograficznego).

Koncepcja taka ma m. in. uzasadnienie konieczności zbadania związków etnicznych między ludnością rodzimą wymienionych terenów a grupą Słowińców.

Maria Zaborowska

28. V 1954 r.

Woj. krakowskie

MUZEUM ETNOGRAFICZNE W KRAKOWIE (plac Wolnica 1)

Muzeum Etnograficzne w Krakowie, założone w 1905 r. przez inspektora szkolnego Seweryna Udziela, przez 43 lata nie posiadało własnego lokalu; dopiero władze Polski Ludowej w 1948 r., dzięki inicjatywie ówczesnego prezydenta miasta dr Henryka Dobrowolskiego, oddały na pomieszczenie zbiorów etnograficznych Muzeum dawny dwupiętrowy ratusz kazimierzowski przy pl. Wolnica 1. W pięćdziesięciolecie istnienia Muzeum godzi się przypomnieć, że w roku 1905 skromne naówczas zbiory założyciela Muzeum pomieszczone były w dwóch salkach w Sukiennicach jako Dział Etnograficzny Muzeum Narodowego. W 1911 r. zawiązało się Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Etnograficznego z prof. Juliuszem Talko - Hrynciewiczem i prof. Franciszkiem Bujakiem na czele, które wynajęło dla Muzeum dwa pokoje przy ul. Studenckiej (dziś ul. gen. Świerczewskiego). W 1914 r. Wydział Krajowy we Lwowie umową najmu na 20 lat oddał w użytkowanie Muzeum jeden z zabytkowych budynków na Wawelu (dawne seminarium duchowne), ale otwarcie Muzeum w nowym lokalu nastąpiło dopiero po I wojnie światowej, w 1920 r. Zbiory Muzeum powiększyły się wówczas dzięki depozytom Uniwersytetu Jagiellońskiego, Polskiej Akademii Umiejętności, Rady m. Krakowa (Muzeum Przemysłowego) oraz darom i zakupom. W czasach sanacji, gdy minął okres umowy najmu zawartej z Wydziałem Krajowym, Kancelaria Cywilna Prezydenta Rzplitej wypowiedziała Muzeum Etnograficznemu lokal na Wawelu, a Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Etnograficznego zmuszone było zwrócić się z apelem do społeczeństwa o ratowanie zagrożonej w swym istnieniu placówki kulturalnej. Okupanci hitlerowscy w 1939 r. spakowali wszystkie eksponaty i rozmieścili je w trzech różnych budynkach, przy czym skradziono lub zniszczono 2349 okazów. Zbiory etnograficzne, uratowane przed wywozem do Niemiec,

w roku 1947 zostały umieszczone w koszarach wojskowych przy ul. Warszawskiej, a w 1949 r. przewieziono je do obecnej siedziby przy pl. Wolnica 1.

Oddany dla Muzeum budynek o kubaturze 17 400 m³, a 870 m² powierzchni 22 sal, wymagał jednak remontu kapitalnego, przebudowy klatki schodowej, stropów, przesunięć ścian, instalacji wodnej, elektrycznej, gazowej, dobudowy trzeciego piętra itp. Poza tym budynek zajęty był przez Miejski Komisariat Obwodowy MO, szkołę dla głuchoniemych itp.; kierownictwo Muzeum zmuszone było zająć się wyszukaniem i adaptowaniem lokali zastępczych dla zajmujących gmach urzędów i instytucji. Przedsięwzięcia te wymagały funduszy, zabiegów i zajęcia się akcją inwestycyjną jednocześnie w trzech budynkach: przy ul. Miodowej 11, dokąd przeniesiony został Komisariat MO, przy ul. Szerokiej 32, gdzie znalazły pomieszczenie urzędy miejskie, oraz przy pl. Wolnica 1. Muzeum nie posiadało wówczas kierownika administracyjnego, przeto cały ogrom prac organizacyjnych przypadł w udziale dyrektorowi Muzeum dr Tadeuszowi Sewerynowi, mgr M. Woleńskiej oraz mgr Z. Szewczykowi. Po zwycięskim pokonaniu trudności sale parteru ratusza kazimierzowskiego zostały otwarte dla publiczności już 3 VI 1951 r., po czym z kolei rok rocznie otwierane były wystawy na dalszych kondygnacjach budynku muzealnego.

Zbiory. Muzeum posiada 20 103 okazów oryginalnych i modeli głównie z zakresu etnografii polskiej i słowiańskiej (ukraińskich, białoruskich, wielkoruskich, słowackich, czeskich, serbskich, bułgarskich), także z Litwy, Łotwy, Estonii, oraz zbiór eksponatów pozaeuropejskich w ilości 1754, z Afryki, Australii oraz z Oceanii, Azji i Ameryki.

Poszczególne działy zbiorów przedstawiają się następująco: z zakresu zbieractwa posiada Muzeum *kozubki* z kory i łubu, *dziergce* do zbierania jagód oraz barwne plansze zbieranych przez lud roślin jadalnych. Zbiór narzędzi łowieckich jest najbogatszy w Polsce. Wśród nich stępica jedno-drzwiczkowa do łowienia niedźwiedzi jest rzadkością na miarę europejską. Z rybactwa znajduje się w Muzeum 27 okazów, z pasterstwa 83 — w tym całkowite wyposażenie szalasu pasterskiego oraz kolekcja form do odciskania serów, z hodowli 23, z bartnictwa i pszczelnictwa 14 — w tym 3 duże ule figuralne. Z zakresu rolnictwa posiada Muzeum wszystkie ważniejsze narzędzia od drewnianej motyki oraz łopaty, radeł, soch, plugów, bron, wideł, cepów, sierpów, grabi aż do wiejaczek, młynków, stęp, żarn, sieczkarni oraz kadłubków z kory do przechowywania zboża.

Z zakresu obróbki włókna, przędzalnictwa, tkactwa istnieje w Muzeum komplet narzędzi, a nadto ciekawy zbiór ziół farbiarskich i próbki włókien farbowanych barwikami roślinnymi. Również komplet narzędzi do obróbki skóry, drewna, drukowania płócien, do garnearstwa (w tym model garncarskiego pieca celtyckiego z Dolnego Śląska, model pieców z Igołomi oraz model współczesnego pieca z Zalas w pow. chrzanowskim), nadto oryginalny folusz, olejarnia i gonciarnia ze wszystkimi narzędziami i sprzętami.

Zbiór z zakresu budownictwa reprezentują modele, na które składa się model jaskini, ziemianek i szałasów „przedhistorycznych“, rekonstrukcja chałupy zagrodnika z XVI w. oraz typy chat z różnych regionów Polski. model folusza, młyna i tłuki. Kolekcję tę uzupełnia zbiór zamków drewnianych do drzwi, klódek i kluczy, zbiór przyborów do oświetlania izby. wszystkie typy krzesiw, a wreszcie komplet domowych sprzętów krakowskich, podhalańskich i dolno-śląskich (60 sztuk). Dziedzinę transportu i komunikacji reprezentują modele różnych środków lokomocji, jak łodzi, sań, wozów, nadto jarzma, uprząż, okucia do wozów, nosidła. Najbogatszym działem w Muzeum jest niewątpliwie dział odzieży.

Kompletów ubiorów posiada Muzeum 190, z czego wystawionych jest. krakowskich 18, sądeckich 4, podhalańskich 8, żywieckich 7, orawskich 10, samborskich 3, bojkowski 1, szczawnickich 5, rzeszowskich 4, lasowiackich 5, dolno-śląskich 2, górno-śląskich 5, kieleckich 2, opoczyńskich 5, podlaskich 2, szczyrzyckich 2, gąbiński 1, łowickich 4, mazowiecki 1, kurpiowskich 3, lubelskich 13, pogórzanskich 2, sieradzki 1, wielkopolskich 2. W zbiorach tych znajduje się sporo okazów unikatowych pochodzących z połowy XIX w., a nawet początku ubiegłego stulecia.

Zbiory te uzupełnia kolekcja strojów słowiańskich lub ich części, m. in. wielkoruskich, ukraińskich, białoruskich, słowackich, bułgarskich, serbskich i chorwackich, oraz kolekcja kolorowych i białych haftów krakowskich, góralskich, cieszyńskich, opoczyńskich, łowickich, lubelskich, wielkopolskich, kurpiowskich, kaszubskich, a także słowackich, serbskich, wielkoruskich, białoruskich i litewskich. Znaczną pozycję w zbiorach muzealnych stanowią również próbki tkanin.

Z zakresu sztuki ludowej najobficiej reprezentowana jest rzeźba z całego obszaru Polski i Ukrainy Zachodniej oraz obrazy na szkle z Podhala, Orawy, Spisza, Pogórza i Dolnego Śląska, nadto duży zbiór obrazów olejnych malowanych na papierze, wycinanek oraz desek do drukowania płócien techniką druku pośredniego i bezpośredniego.

Z przedmiotów obrzędowych posiada Muzeum szopki, „światy“, podłażniki, maski, zapustne, znaczny zbiór palm wielkanocnych, pieczywa obrzędowego, form piernikarskich oraz odlewów pierników. Największą pozycję, bo liczącą około 3000 okazów, stanowi zbiór pisanek polskich i słowiańskich. Z obszernego zbioru ceramiki z całej Polski wyróżnia się ilościowo ceramika spiska i orawska oraz zabawki gliniane, które uzupełnia znaczna ilość zabawek drewnianych, głównie z południowych ziem Polski.

Do działu sztuki ludowej należy również zespół makiet ilustrujących polskie tańce ludowe.

Wystawy w 1951—1954 r. W roku 1951 zorganizowano na parterze wyremontowanego budynku dwie stałe wystawy:

1. Izby Wiejskie i Warsztaty Przemysłu Ludowego.
2. Polskie Tańce Ludowe.

Izby posiadają właściwe proporcje, obudowę ścian, powalę z tragarzami, piece, wszystkie sprzęty autentyczne, narzędzia oraz przedmioty sztuki charakterystyczne dla mieszkania chłopskiego na Podhalu, Dolnym Śląsku i w ziemi krakowskiej.

Wyposażenie tych izb uzupełnia zespół skrzyń ludowych z całej Polski, ustawionych z obu stron korytarza. Na ścianach wiszą fotografie ilustrujące różne typy izb wiejskich; poprzez zestawienie izby biednego chłopa z mieszkaniem magnata uwydatniają się tu wyraźnie różnice klasowe. U wejścia na wystawę umieszczono mobilizujący napis: „Wojna niesie zagładę kultury“. Nad napisem tym fotografia wsi spalonej, obok obraz przedstawiający głosowanie za pokojem i pokaz fragmentów budownictwa wiejskiego, o jakie walczyliśmy.

Na wystawę Warsztaty Przemysłu Ludowego składa się folusz, gonciarnia, olejarnia oraz garncarnia, oryginalne zabytki przeniesione ze wsi do gmachu Muzeum wraz ze wszystkimi narzędziami pracy i całym sprzętem, wraz z obudową ścian, co w połączeniu z modelami i zdjęciami fotograficznymi daje zwiedzającym pełny obraz pracy rzemieślnika wiejskiego, jego pomysłowości i uzdolnień technicznych. Przy urządzaniu tej wystawy najczęściej zasłużył się kustosz mgr Z. Szewczyk. W tymże roku otwarto w dużej sali na parterze Muzeum wystawę Zdobnictwo Izby Wiejskiej, na którą złożyły się malowanki ściennie z Powiśla Dąbrowskiego, wycinanki krakowskie, opoczyńskie, rawskie, lubelskie, łowickie i kurpiowskie, pająki kunsztowne wieszane u powały izby, a nadto sprzęty zdobione.

W sali tej w 1952 r. pomieszczono wystawę Polskie Tańce Ludowe, składającą się z oszklonych makiet wypełnionych lalkami w strojach ludowych. Makiety te wykonała artysta-plastyk Józefa Horwath-Chodacka. Ukazują one zwiedzającym przepych strojów ludowych oraz piękno tańca ludowego. Figurki makiet utrzymane w tanecznym ruchu i geście ilustrują plastycznie ważniejsze tańce ogólnonarodowe i regionalne (korowód sobótkowy, czyli starosłowiańskie koło, polonez, zbójnicki, krakowiak, mazur, oberek, kujawiak, trojak, przodek szamotulski, krzesany i szewc szczyrzycki). Wystawa ta, pomyślana pierwotnie jako czasowa, przemieniona została na życzenie społeczeństwa i władz w wystawę stałą.

W 1952 r. urządzono we wszystkich salach pierwszego piętra wystawę stałą p. n. Ludowa Kultura Materialna składającą się z trzech części: 1. Jak człowiek zdobywał pożywienie, 2. Jak się odziewał, 3. Jak mieszkał. Wystawa ta została opracowana na zasadach materializmu historycznego, a przewodnią jej ideą są myśli zawarte w słowach F. Engelsa: „Podstawowym czynnikiem w historii są środki zdobywania pożywienia, odzieży, mieszkania i potrzebnych do tego narzędzi“. Zwiedzający tę wystawę ma możliwość zapoznać się z pierwotnymi narzędziami do niecenia ognia, które rewolucjonizowały rozwój kultury. Poznaje rośliny, którymi się człowiek odżywił, narzędzia łowieckie, którymi łowił zwierzynę, narzędzia rybackie, bartnicze,

pasterskie i rolnicze od najdawniejszych, jak kopaczka drewniana, aż do nowoczesnego traktora ciągnącego pług czterolemieszowy. Z pomocą oryginalnych okazów, jako też obrazów, drzeworytów, sztychów i fotografii widz zapoznać się może z warunkami pracy na roli w dobie feudalizmu i gospodarki kapitalistycznej oraz ostatnimi zdobyczami gospodarki planowej i kolektywnej.

W szeregu sal drugiego skrzydła budynku pokazano obróbkę lnu i wełny od czynności związanych z obróbką włókna, przędzalnictwem i snuciem aż do tkactwa na deseczce tkackiej, pionowym warsztacie tkackim i krosnach poziomych. Ekspozycję tę uzupełnia pokaz próbek tkactwa z różnych stron Polski oraz przyrządów do prania i maglowania. W sąsiedztwie wystawiono wybór roślin farbiarskich i wełny nimi barwionej, wybór owadów używanych jako surowce farbiarskie oraz części najbogatszego w Polsce zbioru desek do drukowania tkanin wraz z odpowiednim sprzętem drukarskim.

Na osobnych tablicach przedstawiono problem oddziaływania ludowego przemysłu odzieżowego na współczesny przemysł fabryczny. Historię odzieży przedstawiono na figurkach glinianych z epoki kamienia młodszego oraz przykładach odzieży z epoki brązu, następnie na fotografiach płaskorzeźb i wykopalisk z XII w., na miniaturach z XIV w. i drzeworytach oraz sztychach z okresu od XVI—XVIII w. Wystawę tę uzupełniają muzealia z wieku XIX wykazujące przetrwanie niektórych form dawnych w ubiorach ludowych minionego stulecia.

Poglębieniem tego zagadnienia jest zobrazowany w osobnej sali problem odbicia rozwarstwienia klasowego w stroju. Zestawiono tu strój szlachty możnej i szlachty zagrodowej, strój mieszczan, chłopów bogatych i biednych, a nadto podane zostały przykłady kształtowania się stroju ludowego pod wpływem miasta i dworu. Wystawę tę kończy sztych Stefana Della Bella przedstawiający wjazd luksusowo strojonej szlachty biorącej udział w poselstwie Ossolińskiego do Rzymu w 1633 r. oraz cytaty zaczerpnięte z *Epistołów* Andrzeja Załuskiego: „Widzisz tych panów tak kosztownie i wytwornie strojnych, jakby szli na ślubny kobierzec, skąd myślisz mają na to środki? Z łez i krwi ubogiego chłopca tak się postroili. Wierzaj mi, że gdyby Anioł Pański ścisnął w dłoni te lamparty i sobole, te jedwabie i purpury, krew i łzy pokrzywdzonych strugą by z niej płynęły“. Ekspozycję pt. „Jak człowiek się odziewał“ urządziła w Muzeum kustosz mgr M. Wołęńska.

Na korytarzu tegoż piętra urządzona została trzecia część wystawy ludowej kultury materialnej. Składają się nań rekonstrukcje jaskini człowieka paleolitu, modele szalaśców i ziemianek z epoki kamienia młodszego, model fragmentu grodu w Biskupinie z VI w. p. n. e., model chatupy z Opola z XII w. oraz model chaty zagrodnika z XVI w. Dalszy rozwój budownictwa ludowego ilustrują modele regionalnych typów chat: kaszubskiej, kurpiowskiej, łowickiej, opoczyńskiej, krakowskiej, sanockiej, orawskiej, żywieckiej

i podhalańskiej oraz powieszono nad nimi plany chat i fotografie przedstawiające rodzaj zabudowy wsi i jej krajobraz.

Aspekt estetyczny budownictwa ludowego ukazują zaprojektowane przez Stanisława Witkiewicza budynki, w których wyzyskane zostały elementy ciesiołki góralskiej. Aspekt społeczny tegoż budownictwa wyrażony został zestawieniem nędznych czworaków z zabudową wsi spalonych przez hitlerowskiego najeźdźcę a odbudowanych wedle planów Centralnego Biura Projektów Budownictwa Wiejskiego.

Większość modeli wystawionych w tym dziale wykonano w pracowni stolarsko-modelarskiej Muzeum, początkowo pod kierunkiem dr R. Reinfussa, a od r. 1952 — kustosa mgr Z. Szewczyka.

Z końcem 1952 r. urządzono na korytarzu drugiego piętra gmachu wystawę pt. *Sztuka w Stroju Ludowym*. Na 60 manekinach pokazano stroje: kurpiowskie, lubelskie, łowickie, kieleckie, wielkopolskie, opoczyńskie, śląskie, krakowskie, orawskie, spiskie, szczawnickie, podhalańskie, sądeckie i inne, wśród których wiele jest unikatów. Wystawa ta orientuje widza również w zakresie kroju ludowego, hafciarstwa, ozdób skórzanymi, metalowymi i tkackimi. Szafy do tej wystawy zostały wykonane wedle projektów dyr. T. Seweryna.

Dopełnieniem tej ekspozycji jest wystawa pt. *Sztuka i Rzemiosło Artystyczne* zajmująca całe skrzydło drugiego piętra. Za pomocą dobranych okazów pokazano tu elementy widowiskowo-teatralne tkwiące w zwyczajach ludowych roku rolniczego i astronomicznego. Wśród eksponatów znajdujemy w pierwszej sali: Marzannę, gaik, wózek z kogutkiem, szopki, trunione, kobyłkę noworoczną, teatrzyk lalkowy o treści świeckiej, wieńce dożynkowe, różgi weselne i pieczywo obrzędowe. Drugą salę zajmują okazy dawnej rzeźby o treści religijnej i nowszej o treści świeckiej. W trzeciej znajduje się ceramika użytkowa i zdobnicza z całej Polski, zabawki oraz obrazy na szkle, w czwartej hafty i koronki, a w piątej okazy współczesnej sztuki ludowej przystosowanej do potrzeb człowieka współczesnego dzięki planowej produkcji spółdzielczej i opiece państwa nad twórcami ludowymi.

Wystawę *Sztuka w Stroju Ludowym* oraz *Sztuka Ludowa i Rzemiosło Artystyczne* przygotowała kustosz Działu Sztuki Ludowej mgr M. Wołęńska.

W 1954 r. urządzono w salach na drugim piętrze wystawę pt. *Rozwój Stosunków Produkcyjnych na Wsi Polskiej* będącą rozszerzeniem urzędzonej w 1951 r. wystawy czasowej *Historia Wsi*. Wystawa ta na zlecenie władz przewieziona została na Wystawę Rolniczą w Lublinie, obrazującą X-lecie osiągnięć Polski Ludowej.

Wystawy objazdowe. W 1951 r. zmontowano pierwszą wystawę objazdową pt. *Historia Wsi*, ilustrującą dolę chłopca w epoce feudalnej, jego walkę z uciskiem feudalnym oraz przeobrażenia gospodarcze i społeczne dokonane na wsi w Polsce Ludowej. Wystawa ta obsłużyła już wiele miej-

scowości w województwach krakowskim, rzeszowskim, stalinogrodzkim, kieleckim i łódzkim, a w przyszłości posyłana będzie na inne tereny Polski.

W 1952 r. przygotowano problemową wystawę objazdową pt. *Wieś Dawna i Nowa*, obrazującą wyłącznie przemiany zachodzące współcześnie na wsi polskiej. Wystawa ta służyła akcji propagandowej podczas wyborów.

W 1952 r. zorganizowano wystawę pt. *Przeobrażenia Współczesne w Sztuce Ludowej*. Złożyły się na nią przeważnie okazy muzealne i wypożyczone z wzorcowni CPLiA i Instytutu Wzornictwa Przemysłowego oraz napisy wedle scenariusza opracowanego przez mgr M. Woleńską. Wystawa wskazywała na możliwości ścisłego powiązania sztuki ludowej i rzemiosła artystycznego z potrzebami człowieka współczesnego i obrazowała różne sposoby kontynuowania postępowych tradycji sztuki ludowej przez spółdzielnie i chłopskie kolektywy projektodawcze. Sprzęt wystawy zaprojektował kustosz mgr Z. Szewczyk.

Prace inwentaryzacyjno-katalogowe. W pierwszych latach powojennych prowadzono inwentaryzację jedynie dorywczo, ponieważ Muzeum nie posiadało jeszcze własnego lokalu, zbiory były rozproszone, a personel Muzeum nieliczny. Dopiero w 1948 r. po przeniesieniu zbiorów do ratusza kazimierzowskiego na Wolnicę rozpoczęto inwentaryzację od zarejestrowania wszystkich nabytków, tj. przedmiotów zakupionych względnie darowanych przed wojną. Ogółem w latach 1948—1953 zinwentaryzowano 2927 okazów. W 1953 r. Muzeum wykonując zarządzenie Prezydium Rady Ministrów przeprowadziło szkontrum wszystkich swych zbiorów oraz inwentaryzację wstępną. Pracę tę wykonano wysiłkiem zespołowym. Szkontrum objęło 11 481 okazów. Zewidencjonowano 8193 pozycji. W chwili obecnej Muzeum posiada 20 103 przedmioty, w tym zakupionych po roku 1945 — 1137, darów — 374, a depozytów — 11. Łącznie ilość nabytków w okresie powojennym wyraża się sumą 1621.

Katalogowanie przedmiotów prowadzi się w Muzeum w trzech rodzajach katalogów kartkowych, zaprowadzonych jeszcze przed wojną: 1. katalogu głównym, 2. katalogu rzeczowym, 3. katalogu regionalnym. Ponadto prowadzi się księgi inwentarzowe, będące skrótem kartkowego katalogu głównego.

Zgodnie z zarządzeniem Ministerstwa Kultury i Sztuki przystąpiono do zmiany katalogu według kart ujednoliconych, wprowadzonych do wszystkich muzeów etnograficznych regionalnych. Dotychczas skatalogowano według nowego systemu 2100 okazów. Inwentaryzacją zajmuje się od roku 1952 mgr A. Tyszkowa. Celem jak najrychlejszego ukończenia inwentaryzacji naukowej zatrudnia się dorywczo (zależnie od kredytów na prace zlecane) jedną siłą dodatkową.

Biblioteka liczy obecnie 5300 tomów. Księgozbiór ten, przed wojną znacznie większy, przechodził w okresie okupacji różne koleje. Naprzód przewieziony został do Biblioteki Jagiellońskiej, a potem wcielony do Ost-

institutu. Po wojnie, gdy Muzeum nie miało własnego lokalu, przewożono go kilkakrotnie do różnych magazynów. Translokacje biblioteki w okresie wojny przyczyniły się do uszczerbienia księgozbioru. Normalną organizację tego działu można było podjąć dopiero w 1952 r., tj. po przeprowadzeniu całkowitego remontu budynku Muzeum. Obecnie Biblioteka mieści się w sali między lektorium a Archiwum.

Ponieważ dawny układ inwentaryzacyjny książek był wadliwy, po przeprowadzeniu konsultacji z fachowymi pracownikami Biblioteki Jagiellońskiej oraz Wojewódzkiej Biblioteki w Krakowie zreorganizowano go. Wszystkie książki zostały wpisane do nowego inwentarza w kolejności numerów bieżących, każdy tom otrzymał numer bieżący katalogu inwentarza ogólnego oraz numer formatu. Księgozbiór posiada: katalog kartkowy autorów oraz katalog rzeczowy i regionalny. Personel biblioteki jest jednoosobowy. Bibliotekarka, Lutosława Hajówna, zajmuje się zakupem książek, załatwianiem prenumeraty czasopism, prowadzi teki wycinków z gazet, spełnia prace usługowe w lektorium, zastępuje w razie potrzeby archiwistę itd.

Z Biblioteki korzystają, oprócz pracowników Muzeum, uczniowie różnych typów szkół, studenci, naukowcy, pracownicy instytucji społecznych, zawodowych, artystycznych i kulturalnych, nie tylko z Krakowa, ale i innych miast.

Archiwum przechodziło, podobnie jak Biblioteka, różne koleje. Dopiero w 1951 r. po przeprowadzeniu remontu na parterze budynku muzealnego rozpoczęto jego organizację.

W zbiorach archiwum znajduje się 638 rękopisów zinwentaryzowanych, 14 pudeł zawierających kartki z pieśniami, 22 teczki ze spisami strojów dawnej Poradni Strojów, 10 kartotek Instytutu für deutsche Ostarbeit z materiałami etnograficznymi, tybetański i mongolski spis chorób i leków (depozyt PAU) itd. Drugą część zbiorów archiwalnych stanowią drzeworyty i litografie, rysunki, akwarele i fotografie. Zrębem tej części jest 12 600 fotografii odnoszących się do rolnictwa, rzemiosła, przemysłu, budownictwa, strojów, obrzędów, zwyczajów, sztuki ludowej oraz historii wsi polskiej. Całość jest zinwentaryzowana i mieści się w specjalnych pudłach, zaprojektowanych przez dyr. dr T. Seweryna. Poza tym do Archiwum należy spory zbiór pocztówek kolorowych, ilustrujących przeważnie stroje ludowe polskie i obce. Oprócz fotografii, rozmieszczonych w pudłach wedle przynależności rzeczowej, posiada Muzeum 28 albumów z fotografiami z różnych dziedzin etnografii, 20 albumów ze zdjęciami kościołów drewnianych na Śląsku, 7 albumów z fotografiami różnych typów stroju (w tym album Kopernickiego), a nadto 95 dużych tek z 600 planszami kolorowymi, 53 tek zawierających obrazy, malowanki, wycinanki, drzeworyty, rysunki przedstawiające architekturę ludową, ceramikę, hafty, kroje, pasy, kapliczki, krzyże przydrożne i inne przedmioty sztuki ludowej. Do zbiorów archiwal-

nych Muzeum należy też 11 fascykułów z rycinami haftów oraz 1 teka z wzorami druków na płótnach itd.

Osobny dział Archiwum stanowią ryciny o treści egzotycznej, np. teka strojów syberyjskich, japońskich, teka drzeworytów chińskich itp. Archiwum posiada także 5200 klisz i błon fotograficznych, 185 zinwentaryzowanych klisz cynkowych oraz nie zinwentaryzowanych około 200, dalej 38 filmów do wyświetlania, 20 przeźroczy i 49 płyt gramofonowych z nagraniami gwarowymi.

Specjalnością Archiwum Muzeum Etnograficznego są najbogatsze w Polsce materiały ikonografii etnograficznej.

Pomieszczenie Archiwum jest ciasne, skutkiem czego normalna praca organizacyjna i usługowa tego działu jest wielce utrudniona. Kierownikiem Archiwum jest adiunkt dr Władysław Bogatyński. Archiwista jest w stałym kontakcie z miejscowymi bibliotekami, archiwami, muzeami i instytucjami naukowymi w celu zdobywania nowych materiałów ikonograficznych lub związanych z nimi tekstów źródłowych. Do zajęć jego należy także obsługa lektorium, przygotowywanie materiałów dla pracowników Muzeum, zwłaszcza w okresie organizowania wystaw, a nadto kwerendy i konsultacje naukowe.

Archiwum stanowi obok Biblioteki żywy ośrodek naukowy i usługowy dla naukowców, młodzieży studiującej, instytucji społecznych i naukowych, spółdzielni wydawniczych, a nawet warsztatów produkcyjnych.

Publikacje. Wydano dotychczas trzy przewodniki o charakterze popularnonaukowym, a mianowicie: T. Seweryna, *Izby wiejskie i warsztaty przemysłu ludowego*, Kraków 1952; T. Zyglera, *Polskie tańce ludowe*, Kraków 1952 oraz T. Seweryna, Z. Szewczyka, M. Woleńskiej, *Ludowa kultura materialna*, Kraków 1954. Przewodniki te, obficie ilustrowane, posiadają streszczenia w języku rosyjskim, niemieckim, angielskim i francuskim, dzięki czemu oddają dużą przysługę w propagowaniu polskiej kultury ludowej i polskiego muzealnictwa za pośrednictwem wycieczek zagranicznych wiedzających Muzeum.

Prace techniczno-konserwatorskie. Pracownię Konserwatorską jako jedyny tego rodzaju warsztat przystosowany do specjalnych potrzeb Muzeum Etnograficznego uruchomiono w 1949 r. Pierwotnie ograniczono prace konserwacyjne do zabezpieczenia strojów ludowych, które wymagały natychmiastowej opieki, gdyż w czasie wojny trzymane w pakach najczęściej narażone były na zniszczenie. Odzież gazowano oparami dwusiarczku węgla, odczyszczano, cerowano, prano i prasowano, przy czym zatrudnieni byli wszyscy pracownicy Muzeum. W tym czasie odrestaurowano też pewną ilość sprzętów ludowych, a więc skrzynie, ławy, kredensy, stoły, stolki itp.

Dopiero od roku 1951, po przeprowadzeniu remontu gmachu, praca konserwatorska mogła być prowadzona w warunkach dogodniejszych i na

większą skalę. Był to okres urządzania pierwszych wystaw stałych i objazdowych, w którym Pracownia Konserwatorska włączona została do współpracy w pilnych robotach technicznych, jakich wymagały realizowane naówczas ekspozycje. Zresztą przy pracy tej zatrudnieni byli wszyscy pracownicy Muzeum, zarówno fizyczni, jak i umysłowi. Powstały wówczas zespoły robocze: odlewniczo-literniczy, szklarski, introligatorski, ślusarsko-kowalski, kamieniarski, stolarsko-modelarski i instalacyjny, które wykonały tysiące liter, szkliły szafy i gabloty, sporządzały plansze i ekrany, modele budownictwa i podia, instalacje oświetlenia w gablotach, makietach i warsztatach przemysłu ludowego. Prace tych zespołów wykonywane były zgodnie z zobowiązaniami powziętymi na naradach wytwórczych.

Pracownia Konserwatorska we własnym zakresie wykonała następujące prace: lakierowanie, politurowanie, malowanie ekranów, gablot i szaf, naprawę przeciągniętych manekinów, naprawę kozuchów, czapek futrzanych, turoni, naprawę haftów i koronek, łatanie, cerowanie, a także rekonstruowanie pewnych części strojów wedle materiałów ikonograficznych, restaurowanie i rekonstruowanie pajaków, wieńców dożynekowych itp. Nadto wymodelowano i odlano głowy manekinów, odrestaurowano wiele sprzętów ludowych, rzeźb, obrazów, okazów ceramiki, ufarbowano tkaniny do celów dekoracyjnych oraz przędzę do restauracji starych haftów.

Z uwagi na to, że w Polsce nie istnieje dotąd żadna pracownia, która by zajmowała się konserwacją okazów etnograficznych, kierownictwo tej Pracowni musiało drogą praktyki zdobywać zarówno potrzebną wiedzę specjalną, jak też kształtować własną metodę pracy opierając się na przepisach z tego zakresu publikowanych przez prof. T. Seweryna. Po szeregu eksperymentów udało się dojść do pewnych ulepszeń technologicznych i metodycznych, np. w komponowaniu masy papierowej przydatnej do restauracji okazów ceramicznych, w odciskaniu głów do manekinów, malowaniu ich itp.

Metoda konserwacji okazów etnograficznych oparta o nieustanne eksperymentowanie dała pracownikom zatrudnionym w pracowni dostateczny zasób wiedzy fachowej i wyrobiła w nich przeświadczenie o konieczności pilnej i systematycznej, a bardzo odpowiedzialnej pracy, jaka im została powierzona.

Pracownia prowadzi dziennik pracy oraz protokoły co do stanu okazów przed i po dokonaniu konserwacji. Do protokołów dołącza się odpowiednie fotografie dokumentacyjne. Pracownia jest punktem usługowym dla wszystkich działów Muzeum. Prócz restauracji sprzętów potrzebnych do wystawy pł. Izby Wiejskie i Warsztaty Przemysłu Ludowego dokonano rekonstrukcji niektórych części narzędzi łowieckich, pszczelarskich i rolniczych, naprawiono sieci rybackie, narzędzia pasterskie oraz niektóre przyrządy przędzalnicze do wystawy Ludowa Kultura Materialna. Odrestaurowano rzeźby, obrazy, ceramikę, pisanki, świeczniki, wieńce dożynekowe, szopki, gwiazdy

kołędnicze, turonie, pająki, wyroby z drzewa i zabawki do wystawy Sztuka Ludowa i Rzemiosło Artystyczne.

Prócz tego Pracownia obsługiwała niektóre muzea zamiejscowe. Dla Muzeum Regionalnego PTTK w Myślenicach odrestaurowano trzy skrzynie, pajak ze słomy, wykonano wieniec dożynkowy i kołacz, dostarczono głów do manekinów strojów ludowych, naprawiono części strojów przeznaczonych do wystawy oraz patynowano nowe części obudowy izby kliszczackiej, części powały, piec, sień i bramę.

Dla Muzeum w Łańcucie wykonano wierną kopię zabytkowych drzwi pokrytych malowidłami, dla Muzeum Archeologicznego w Krakowie konserwowano przedmioty wełniane i drewniane. Na konferencjach z przedstawicielami muzeum poznańskiego, lubelskiego, rzeszowskiego i innych podzielono się doświadczeniami z zakresu techniki konserwacji i restauracji. W pracowni zatrudnione są trzy osoby: kierowniczką, adiunkt artysta plastyk, Małgorzata Gąsowska oraz dwie siły pomocnicze: Helena Antosiewicz i Henryk Brynkus.

Pracownia fotograficzna pełni ważne funkcje usługowe dla różnych komórek Muzeum, szczególnie w okresach organizowania nowych wystaw, przygotowywania wydawnictw naukowych Muzeum lub artykułów prasowych. Pracownia wykonuje zdjęcia do dokumentacji technicznej, konserwacji i restaurowania eksponatów oraz do inwentaryzacji. Nadto pełni ważną funkcję w powiększaniu zbiorów archiwalnych, gdyż wszelkie fotografie muzealiów wykonywane w pracowni, jako też w innych muzeach, archiwach, bibliotekach lub w terenie, przekazywane są do Archiwum Muzeum. Kierownikiem pracowni jest asyst. Michał Maśliński.

Prace społeczno-oświatowe Muzeum rozpoczęte zostały w 1951 r. Miały one na celu popularyzację zbiorów muzealnych, organizację odczytów, szkolenie zawodowo-ideologiczne itp. Pracami tymi, do których wciągnięci byli wszyscy pracownicy naukowcy Muzeum, kierował dr W. Bogatyński. Akcja społeczno-oświatowa ograniczała się wówczas do terenu samego Muzeum, przy czym główny nacisk położono na szkolenie ideologiczne i zawodowe. Szkolenie to odbywało się w formie wykładów cyklicznych zamkniętych, obejmujących poszczególne zagadnienia ekonomii politycznej, filozofii marksistowskiej, historii ruchu robotniczego oraz naukę o Konstytucji. Szkolenie zawodowe prowadzono przy pomocy wykładów i dyskusji nad otwieranymi kolejno przez Muzeum wystawami.

W 1952 r. utworzono stały trójosobowy zespół oświatowy, który nawiązał kontakt ze wszystkimi szkołami krakowskimi, informując je o charakterze Muzeum z szczególnym podkreśleniem tych działań, które mogłyby być pomocne w realizowaniu ich programu nauczania (rozwój narzędzi, tkactwo, sztuka ludowa itp.). Dzięki tej akcji wzrosła się frekwencja w Muzeum.

Ważną dziedziną działalności Muzeum było organizowanie kursów zawodowych dla Związku Samopomocy Chłopskiej, Ekspozytury C. P. L. i A.,

Wytwórní Strojów Regionalnych, zespołów świetlicowych, Woj. Szkoły Związków Zawodowych i innych. Kursy te obejmowały cykl wykładów oraz ćwiczenia. W akcji tej zespół utrzymywał stały kontakt z Wydziałem WRN i MRN w Krakowie. Propagandę Muzeum prowadzono też za pośrednictwem radia i prasy.

W 1953 r. nastąpiła reorganizacja zespołu oświatowego. Główny nacisk położono odąd na pracę w terenie zarówno w zakresie odczytowym, jak wystawowym. Opracowano szereg odczytów popularnonaukowych, a mianowicie: Co to jest kultura ludowa? Wieś średniowieczna, Przeobrażenia na wsi w okresie przejścia z feudalizmu do kapitalizmu, Powstanie folwarków, Świat czarów i zabobonów itp. Odczyty te, ilustrowane obrazami świetlnymi, wygłaszano przede wszystkim w ośrodkach pozakrakowskich, np. w Technikum Rolniczym w Czernichowie, Technikum Przemysłu Drzewnego i w Państwowym Domu Młodzieży w Krzeszowicach, w hotelach robotniczych w Nowej Hucie itp. Z zespołem oświatowym współpracowali żywo pracownicy naukowcy, wygłaszając odczyty lub przygotowując do nich materiały.

Inną formą działalności zespołu oświatowego jest organizowanie małych wystaw przenośnych, łatwych do transportu, które w krótkim czasie mogą obsłużyć kilka miejscowości i przyczynić się do propagandy Muzeum. Dotychczas urządzono dwie tego rodzaju wystawy: 1. Historia Narzędzi Ornych, 2. Wystawa Informacyjna o Muzeum Etnograficznym. Wystawy te składają się z ekranów tryptykowych lub ekranów pojedynczych z nalepionymi fotografiami, które uzupełniają modele i muzealia. W montowaniu wystaw współdziałali: stolarz, kierownik pracowni fotograficznej, kierownik Biblioteki, kustosze asystenci oraz portier.

Zespół społeczno-oświatowy jest trzyosobowy: składa się z kierownika mgr B. Łopuszańskiego, mgr I. Kowalówny i mgr J. Czajkowskiego.

Praktyki muzealne dla studentów UJ odbywają się w Muzeum od 1949 r. Z początku brali w nich udział młodzi i starsi studenci archeologii i etnografii w ilości 30—40 osób. Obecnie kierowani są na praktykę wyłącznie etnografowie starszych lat studiów w ilości do 15 osób rocznie. Każdorazowa praktyka poprzedzana bywa wykładem wprowadzającym w zagadnienia muzealnictwa etnograficznego, wygłaszanym przez dyrektora Muzeum prof. dr T. Seweryna. Następnie studenci dzieleni są na dwu- lub trzyosobowe grupy, aby łatwiej można było roztoczyć nad nimi opiekę. W ciągu swej praktyki studenci zapoznają się kolejno ze wszystkimi działami pracy muzealnej, a więc inwentaryzacją, archiwistyką muzealną, biblioteką i akcją społeczno-oświatową. Ilość godzin praktyki wynosiła początkowo 25 godzin rocznie, obecnie wynosi 60. Do początku 1954 r. kierował praktyką studentów w Muzeum kustosz mgr Zdzisław Szewczyk, obecnie kieruje kustosz dr Longin Malicki.

Badania terenowe. W 1947 r. prowadzono zespołowe długofalowe

badania terenowe nad ustaleniem południowej granicy Krakowiaków i północnego zasięgu Góralczyzny. W badaniach tych, prowadzonych pod kierunkiem dyr. dr Tadeusza Seweryna, wzięli udział: dr R. Reinfuss, mgr Reinfussowa, mgr H. Bittner, mgr Łaszczynski, mgr Szewczyk i Z. Rablin. Dyr. dr T. Seweryn w roku 1948 prowadził w 36 miejscowościach na Dolnym Śląsku badania nad strojem dolnośląskim, a w 1952 r. nad strojem Krakowiaków wschodnich. Kustosze mgr Z. Szewczyk przeprowadził badania nad: 1. strojem szczyrzyckim, 2. ewolucją parzenicy północno-gorczańskiej, 3. strojem ochotnickim w pow. nowotarskim oraz 4. brał udział w ustalaniu granicy etnograficznej między Krakowiakami zachodnimi i wschodnimi. Te ostatnie badania objęły 32 miejscowości, a mianowicie: Słomniki, Prandocin, Muniakowice, Jankowice, Zielenice, Dziemiędzyce, Raclawice, Biały Dwór, Smęgorzów, Dosłońce, Kropidło, Rędziny I, Rędziny II, Zagórzany, Dziaduszyce, Ślaboszów, Cyprianów, Biedrzykowice, Sancygniów, Teodorów, Lipówka, Hajdaszek, Czechów, Olszówka, Górtatowice, Sędziejowice, Holendry, Suliszów, Lisów, Piotrowice, Poręba Morawicka, Dębska Wola.

Asystent mgr J. Kamocki prowadził badania nad strojem sandomierskim w 27 wsiach, a mianowicie: Tunel, Łazy, Rzędowice, Mianosice, Książ Wielki, Moczydło, Wodzisław, Mieronice, Laskowa, Piotrkowice, Nawarzyce, Strzeszowice, Konary, Zapusty, Opatkowice Drewniane, Opatkowice Murowane, Kawęczyn, Łysaków, Łączyn, Ludwinów, Węgliniec, Jędrzejów, Miąsowa, Mnichów, Sobków, Brzegi, Chęciny. Badał on także granicę wschodnią Krakowiaków wschodnich. Ponadto od roku 1953 Muzeum zajmuje się badaniem zabytków budownictwa wiejskiego na terenie objętym strefą gospodarczą Nowej Huty. Badania te, prowadzone na życzenie Wydziału Kultury MRN w Krakowie, kontynuowane są do dziś.

Mgr A. Tyszkowa prowadziła w 1952 r. badania nad rolnictwem ziemi krakowskiej, a kustosz dr L. Malicki w roku 1954 kontynuował badania nad strojem górali śląskich oraz garncearstwem na Śląsku Cieszyńskim.

Współpraca z innymi muzeami. Muzeum Etnograficzne prowadziło ożywioną współpracę z Muzeum Historycznym i Muzeum Narodowym w Krakowie, z Muzeum Archeologicznym i Muzeum Narodowym w Poznaniu, z Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach, z Muzeum w Kielcach, Krośnie, Łańcucie, Łodzi, Rabce, Tarnowie, Toruniu, Zakopanem, Zawoi i Żywcu. W czasie gdy Muzeum Etnograficzne nie posiadało jeszcze własnego lokalu, urządziło ono w Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie wystawę pt. Sztuka Ludowa w Polsce Ludowej. Dla Łańcuta dyr. dr T. Seweryn opracował scenariusz ekspozycji działu etnograficznego. Najbardziej aktywna jednak była współpraca z Muzeum Regionalnym PTTK w Myślenicach, gdzie cały scenariusz wystawy, dokumentacja techniczna ekspozycji, a w dużym stopniu urządzenie wystaw było dziełem pracowników Muzeum.

Dalsza rozbudowa Muzeum. W 1953 r. zespół składający się z dyrektora Muzeum prof. dr T. Seweryna, kustosza mgr M. Woleńskiej i kustosza mgr Z. Szewczyka opracował plan zabudowy Osiedla Zabytkowego, czyli Parku Etnograficznego w Lesie Wolskim w Krakowie. W związku z powyższym Prezydium MRN w Krakowie wystosowało do Ministerstwa Kultury i Sztuki memoriał w sprawie konieczności załatwienia następujących czynności: 1. włączenie sprawy budowy Osiedla Zabytkowego do agend Muzeum Etnograficznego; 2. zezwolenie na powołanie przez dyrekcję Muzeum zespołu trzech płatnych pracowników mających się zająć sprawami prawno-administracyjnymi; 3. upoważnienie dyrekcji Muzeum do dysponowania sumami przeznaczonymi na ochronę budownictwa drewnianego. Realizacja tych spraw uległa na razie zwłoce.

W 1953 r. rozpoczęto dobudowę trzeciego piętra budynku Muzeum (po podcięciu więźby dachowej) celem pomieszczenia w nowouzyskanych pomieszczeniach naukowo urządzonych magazynów, w których eksponowane będą do użytku publiczności, a przede wszystkim naukowców, wszystkie zbiory Muzeum w układzie rzeczowym i regionalnym. Dotychczas urządzono w tym dziale wystawę rzeźby, ceramiki, sprzętów domowych i zabawek. Obecnie zaś przygotowuje się wystawę 80 kompletów strojów ludowych, co łącznie z dotychczas wystawionymi 60 kompletami stanowi 140 pełnych zespołów kostiumologicznych. Wystawienie naukowe urządzonych magazynów muzealiów etnograficznych będzie w muzealnictwie polskim osiągnięciem nowym. Ukończenie wszystkich prac związanych z ekspozycjami na trzecim piętrze przewiduje się na rok 1956.

Przewiduje się, że w najbliższych latach Muzeum Etnograficzne uzyska w najbliższym sąsiedztwie drugi budynek, w którym pomieszczona będzie: biblioteka, archiwum, magazyny dodatkowe, sala do montażu nowych wystaw czasowych i objazdowych, sala na wystawy czasowe, mieszkanie dla dwóch woźnych i dwóch pracowników oświatowych, którzy by obsługiwali popołudniowe wycieczki zagraniczne oraz wycieczki z zakładów pracy. W budynku tym przede wszystkim mieścić się powinna duża, stała wystawa polskiej sztuki ludowej. Wystawa ta, nadająca funkcję społeczną bogatym a dotychczas nie udostępnionym zbiorom Muzeum Etnograficznego, przekształcić się powinna w przyszłości w osobne Muzeum Sztuki Ludowej.

Styczeń, 1955 r.

Longin Malicki

MUZEUM W NOWYM SĄCZU (ul. Lwowska 3)

Muzeum w Nowym Sączu mieści się w starym budynku zabytkowym i zajmuje część gmachu o łącznej powierzchni 240 m². Liczba obiektów etnograficznych wynosiła z końcem 1954 r. ponad 1000. Wśród osób zwiedzających Muzeum większość stanowiła młodzież szkolna, wykazująca wielkie

zainteresowanie zbiorami. Nie brak było również robotników i ludności wiejskiej oraz osób studiujących kulturę regionu nowosądeckiego, zwłaszcza Podegrodzia i Łącka. Frekwencja 6120 osób zwiedzających w 1954 r. świadczy o popularności zbiorów etnograficznych Muzeum. Należy tu podkreślić gotowość młodzieży do udzielania bezinteresownej pomocy w pracach porządkowych, jak też ofiarność społeczeństwa.

Muzeum zbiera przedmioty sądeckiej sztuki i kultury materialnej, dawnej oraz dzisiejszej, celem ich uporządkowania i ochrony przed zniszczeniem. Muzeum gromadzi stroje, hafty białe i kolorowe, koralikowe, hafty malarskie (Michałiny Migacz), makaty (Marii Miczyńskiej), sprzęty ludowe (Jana Fiuta), ludowe naklejanki i obrazki na szkle (Piotra Pierzchały), obrazy na deskach, obrazy Nikifora, rzeźby ludowe, pisanki (Jadwigi Kosal), ceramikę (Józefa Bilińskiego), odzież i strój ludowy, dawne zamki, a także pieczęcie i fotografie.

W grudniu 1951 r. otwarto Wystawę Sztuki Ludowej Sądeczyny w Nowym Sączu. Dnia 24 IV 1955 odbył się w Nowym Sączu Zjazd Twórców Sztuki Ludowej Ziemi Sądeckiej.

Prace inwentaryzacyjne są w toku. Obecnie sporządza się katalog kartkowy zbiorów etnograficznych.

Fachowa biblioteka podręczna obejmuje 280 pozycji. Z czasopism gromadzi się: „Polską Sztukę Ludową“, „Ochronę Zabytków“, „Przegląd Kulturalny i Artystyczny“, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej“. Inwentarz fotografii wynosi 400 pozycji.

Muzeum w Nowym Sączu współpracuje z innymi Muzeami: w Rabce, Tarnowie, Żywcu, Krakowie, Poznaniu, Toruniu, Warszawie, z Towarzystwem Ludoznawczym w Mszanie Dolnej i z Polskim Radiem w Krakowie.

Muzeum brak odpowiedniego pomieszczenia. Sprawa otrzymania dalszych pomieszczeń do celów muzealnych jest w toku. Muzeum winno się specjalizować w zakresie kultury ludowej Ziemi Sądeckiej. Z tego terenu należy jak najszybciej gromadzić zabytki, ponieważ znikają one z każdym dniem.

18 IV 1955 r.

Stanisław Rachwał

MUZEUM REGIONALNE IM. WŁADYSŁAWA ORKANA W RABCE (ul. Orkana, stary kościół)

Muzeum mieści się w starym kościele. Powierzchnia jego wynosi około 126,56 m². Wszystkie zbiory znajdują się w kruchcie pod dzwonnica — w pomieszczeniu drewnianym, zimnym, nigdy nie ogrzewanym, co w zimowych miesiącach w znacznym stopniu utrudnia personelowi pracę. Magazyn i kancelaria znajdują się w domu nr 36 przy ul. Krakowskiej.

Okazów oryginalnych jest w Muzeum około 930, modeli — około 20.

Ogólna ilość eksponatów według inwentarza wynosi 950 (na wystawach i w magazynie).

Zbiory etnograficzne przedstawiają się następująco: zbieractwo — 13 eksponatów, łowiectwo — 2, hodowla zwierząt (pasterstwo) — 49, rolnictwo — 28, przygotowywanie i przechowywanie pokarmu — 77, obróbka drewna — 22, obróbka lnu — 23, wełny — 1, obróbka gliny — 3, farbiarstwo — 1, odzież kobieca — 20, wyszywki na spodniach góralskich — 31, kierzce ornamentowane — 1, sprzęty — 42, transport — 7; sztuka ludowa: rzeźba — 208, obrazy malowane na szkle — 44, obrazy olejne malowane na płótnie — 47, na desce — 6, na papierze — 2, zdobnictwo w zakresie garncarstwa — 19, zabawki — 13, przedmioty związane z obrzędami — 10, instrumenty muzyczne — 4, miary — 5.

Zbiory zinwentaryzowała w 1953 r. komisja przysłana przez Dyрекcję Muzeum Narodowego w Krakowie.

Biblioteka według inwentarza liczy 119 pozycji. Nie ma ona charakteru jednolitego. Mało jest publikacji odnoszących się do muzealnictwa, a jeszcze mniej dotyczących etnografii. Czasopism się nie prenumeruje.

Archiwum prowadzone dotąd niesystematycznie obejmuje cztery działy:

- I. Dział odnoszący się do osoby poety Orkana i jego rodziny;
- II. Dział zawierający zbiór gazet z artykułami o Muzeum im. Orkana;
- III. Rękopisy prof. Stanisława Borkowskiego treści etnograficznej;
- IV. Korespondencje z władzami.

W zakresie pracy oświatowej kustosz Muzeum wygłosił w 1954 r. dla dzieci w prewentoriach w Rabce kilka pogadanek na temat kultury materialnej górali, zobrazowanej za pomocą eksponatów z Muzeum im. Orkana.

Główne trudności Muzeum polegają na niewłaściwym pomieszczeniu zbiorów. Drewniana kruchta pod dzwonnica nie nadaje się na ten cel, gdyż z obawy przed niebezpieczeństwem pożaru nie można tu zastosować żadnego ogrzewania.

Sebastian Flizak

29 V 1954 r.

MUZEUM W TARNOWIE (Rynek 2)

Zbiory Muzeum w Tarnowie, pochodzenia podworskiego, są zgrupowane w Dział Historyczno-artystyczny. W skład zbiorów wchodzi przedmioty sztuki i rzemiosła artystycznego głównie XVIII w., a więc meble, ceramika, szkło, broń, a ponadto bogata galeria malarstwa polskiego XVIII w. i ryciny XVII i XVIII w.

Muzeum nie posiada specjalnego działu etnograficznego.

Nieliczne przykłady ceramiki ludowej z Rzepiennika (pow. gorlicki), jak wazony, skarbonki i kałamarz, w ilości 17 sztuk, weszły do zbiorów Muzeum jako depozyt Zarządu Miejskiego w Tarnowie w r. 1948. Z tego też roku po-

chodzi zakup Muzeum, przedstawiający cztery figurki z szopek: skrzypek, Herod, król i Żyd, są to rzeźby w drzewie malowane, o wysokości około 23 cm, wykonane przez Marcina Mazurę ze wsi Łęki Górne, gm. Pilzno, pow. dębicki.

Muzeum prenumeruje czasopismo „Polska Sztuka Ludowa“. We wrześniu 1954 r. Muzeum zorganizowało w swoich salach wystawę sztuki malarek z Powiśla Dąbrowskiego, powiat dąbrowski. Ekspozaty na tę wystawę wyznaczono z Muzeum Etnograficznego w Krakowie oraz z Instytutu Wzornictwa Przemysłowego w Warszawie. Wystawa cieszyła się dużą frekwencją, świadcząca o zainteresowaniu społeczeństwa sztuką ludu, co powinno być zachętą do stworzenia w Muzeum w Tarnowie działu etnograficznego z wystawą stałą.

Paulina Chrzanowska

5 II 1955 r.

MUZEUM TATRZAŃSKIE IM. DRA T. CHAŁUBIŃSKIEGO
W ZAKOPANEM
(ul. Krupówki 10)

Muzeum Tatrzańskie im. Chałubińskiego w Zakopanem, które przy obecnej strukturze muzealnictwa jest muzeum autonomicznym, mieści się w gmachu projektu Stanisława Witkiewicza, budowanym w latach 1913—1922.

Historia Muzeum Tatrzańskiego datuje się od roku 1889, tj. od chwili kiedy grono miłośników przyrody tatrzańskiej i ludu podhalańskiego postanowiło założyć towarzystwo mające na celu badanie Tatr i Podhala i gromadzenie okazów z tego regionu. Po zatwierdzeniu statutu założono Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Umieszczone w góralskiej chacie zbiory przyrodnicze szybko się powiększały dzięki ofiarności społeczeństwa i zakupom. Natomiast zbiory etnograficzne wzrastały o wiele wolniej. Zawiązek biblioteki powstał dzięki darom dra W. Lasockiego, dra T. Chałubińskiego i innych. Wobec szczupłości miejsca w prowizorycznym lokalu muzealnym wcześniej już wysunięto projekt budowy osobnego gmachu. Szczupłość funduszy nie pozwoliła jednak jeszcze wówczas na urzeczywistnienie projektu. Ograniczono się do postawienia obszernego drewnianego budynku na parceli darowanej przez spadkobierców Chałubińskiego. W budynku tym mieściły się zbiory do 1920 r.

Zbiory etnograficzne powiększyły się znacznie dopiero w roku 1906, kiedy to po zmarłym prezesie Towarzystwa, Zygmuncie Gnatońskim, Muzeum otrzymało zbiór około 300 eksponatów. Ze względu na niebezpieczeństwo pożarowe drewnianego budynku przystąpiono, dzięki ofiarności społeczeństwa, do budowy murowanego gmachu. Budowę zaczęto w 1913 r., a ukończono dopiero po wojnie, w roku 1922. Trzypiętrowy gmach Muzeum

Tatrzańskiego posiada dwie sale wystawowe: jedną na parterze, w której mieszczą się zbiory etnograficzne, drugą na pierwszym piętrze, w której mieszczą się zbiory geologiczne i przyrodnicze. Powierzchnia obu sal wynosi 494 m², kubatura 1875 m³. Na drugim piętrze mieści się magazyn zbiorów etnograficznych i pracownie. Na trzecim piętrze również mieszczą się pracownie. Nowy gmach nie posiadał specjalnego pomieszczenia na zbiory biblioteczne; księgozbiór ulokowano w kilku pokojach.

Ryc. 1. Oddział Muzeum Tatrzańskiego w domu „Tea“ w Zakopanem. Fot. W. Werner.

W latach przedwojennych brak odpowiednich kredytów nie pozwalał na rozwinięcie szerokiej działalności. Z konieczności ograniczono się do bardzo skromnego urządzenia sal wystawowych oraz do zakupu eksponatów i książek, tak aby Muzeum mogło stać się instytucją naukowo-badawczą. Na przykład biblioteka, która w 1918 r. liczyła około 300 pozycji, obejmuje teraz 9000. Zakupy dotyczyły wyłącznie Działu Etnograficznego. W latach okupacji niemieckiej Muzeum było nieczynne dla publiczności, ale większych strat nie poniosło. W latach powojennych, od 1945—1950, Muzeum

subwencionowało Ministerstwo Kultury i Sztuki (Naczelna Dyrekcja Muzeów). W okresie tym zwiększył się personel muzealny zarówno administracyjny, jak i naukowy.

1 stycznia 1950 r. Muzeum zostało upaństwowione i odtąd dzięki opiece Centralnego Zarządu Muzeów zaczyna się poważnie rozwijać. W 1951 r. uzyskano kredyty na zakup sprzętu do magazynu etnograficznego i sprzętu wystawowego. W końcu tegoż roku uzyskano kredyty na założenie centralnego ogrzewania, którego brak odczuwało się zarówno w salach wystawowych, jak i w pracowniach. W 1952 r. Muzeum przybyły dwa oddziały: jeden ze zbiorami etnograficznymi dra Stefana Szymańskiego (z zapisu jego brata Tadeusza), mieszczący się w domu „Tea“, o powierzchni 54,40 m² i kubaturze 136,50 m³, i drugi w willi Pawlikowskich „Pod Jedłami“. Lokal ten, składający się z czterech izb o powierzchni 90,30 m² i kubaturze 271 m³, przeznaczony został na urządzenie wystaw zmiennych. Oba oddziały spełniały doniosłą rolę przez udostępnianie zbiorów w czasie trwania prac remontowych w głównym gmachu muzealnym (fot. 1—3).

W 1952 r. rozpoczęto instalację centralnego ogrzewania i remont kapitalny gmachu Muzeum Tatrzańskiego; w związku z tym Muzeum było nieczynne dla publiczności aż do chwili ukończenia remontu, tj. do września 1954 r. Jako pierwszy udostępniono dział kultury materialnej Podhala.

Sala ze zbiorami geologicznymi i przyrodniczymi jest jeszcze obecnie nieczynna z powodu reorganizacji Działu Przyrodniczego, co wymaga dużego nakładu pieniężnego. W czasie prac remontowych w Muzeum Tatrzańskim dobudowano na trzecim piętrze salę biblioteczną, tak że księgozbiór Muzeum Tatrzańskiego uzyskał oddzielne pomieszczenie.

Od roku 1950 Muzeum posiada własną pracownię konserwatorską prowadzoną przez starszego konserwatora Jana Marksen a.

Biblioteka Muzeum Tatrzańskiego liczy 11 tys. pozycji (książki, czasopisma, broszury) i posiada obecnie kierownika w osobie mgr Wandy Jostowej. Archiwum Muzeum liczy około 3000 fotografii z różnych dziedzin. Czynna jest również pracownia fotograficzna prowadzona przez Annę Wierzbicką.

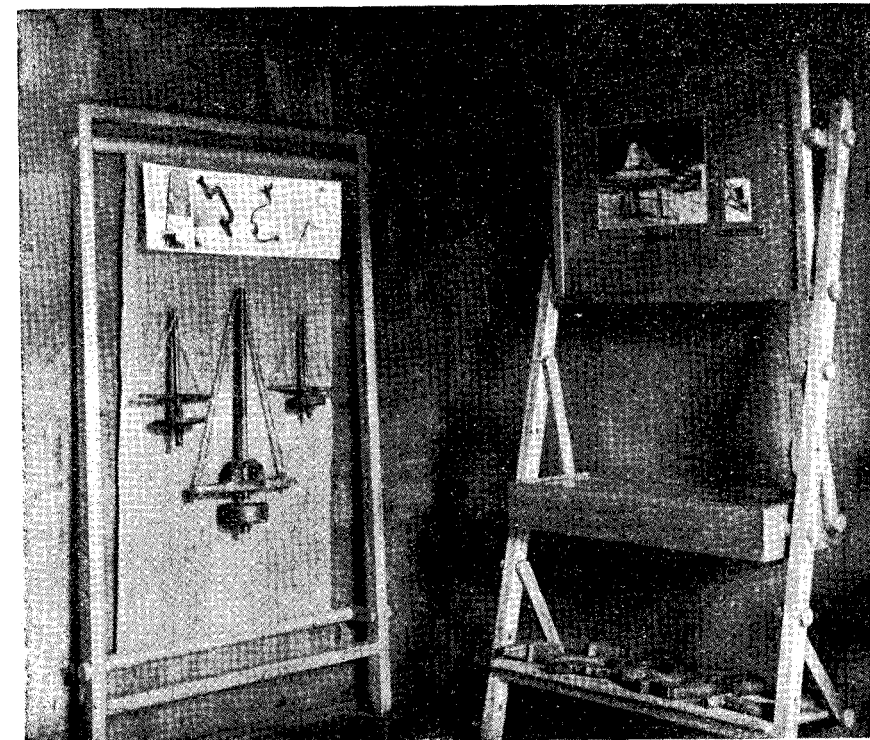
Muzeum spełnia funkcje oświatowe przez oprowadzanie zwiedzających, wygłaszanie odczytów, opracowywanie pogadarek do radiowęzła i organizowanie wycieczek krajoznawczych oraz wystaw objazdowych po wsiach. Praktyk muzealnych nie prowadzono.

Dział Etnograficzny prowadzi intensywną akcję poradnictwa i konsultacji dla artystów, pracowników C. P. L. i A., wytwórców ludowych, naukowców i innych.

Muzeum Tatrzańskie współpracuje z następującymi muzeami: z Muzeum w Myślenicach, z Muzeum Etnograficznym w Krakowie, z Muzeum Kultur Ludowych w Warszawie oraz utrzymuje kontakty z muzeami w Bytomiu

i Kielcach. W latach powojennych w ramach akcji wydawniczej Muzeum opracowało jedną pozycję: *Przewodnik po dziale kultury materialnej Podhala*.

Największe trudności Muzeum Tatrzańskiego to ciasne pomieszczenia muzealne zarówno magazynowe, jak i wystawowe oraz pracownie. Gmach Muzeum Tatrzańskiego, budowany w okresie gdy muzealnictwo nie pełniło

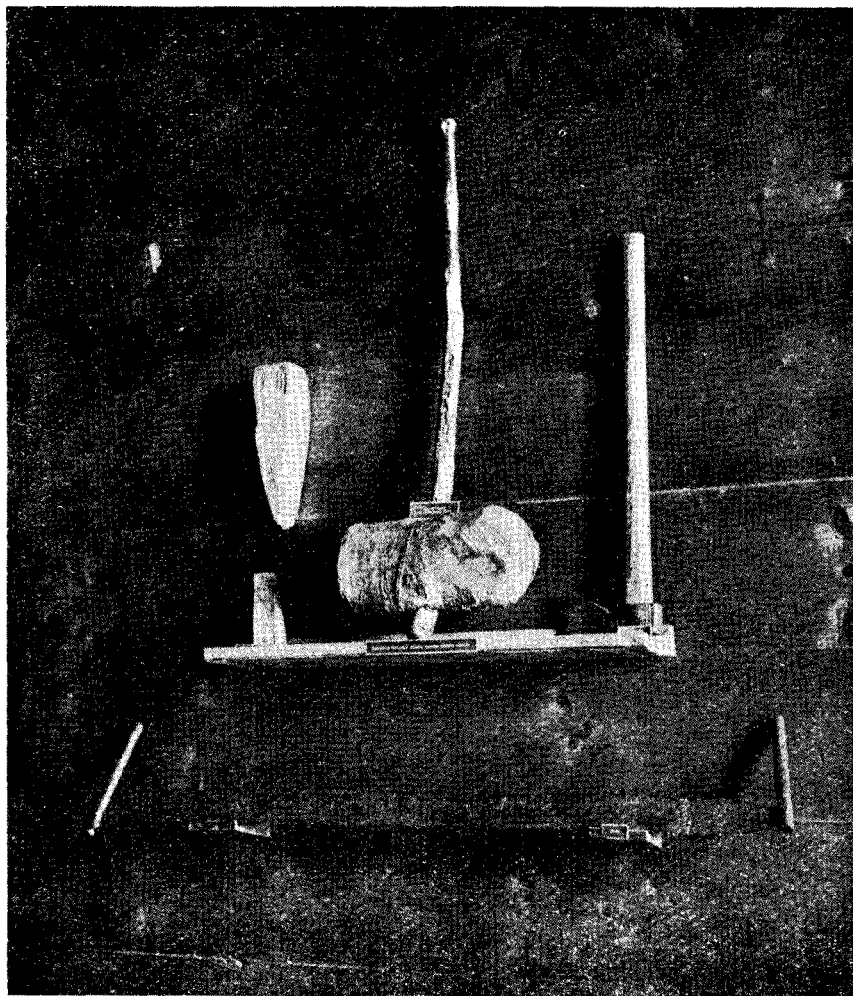

Ryc. 2. Narzędzia do obróbki drzewa. Willa „Pod Jedłami“ w Zakopanem.
Fot. A. Wierzbicka.

jeszcze tak doniosłej roli jak dziś, stał się zbyt ciasny i nie może pomieścić powiększających się stale zbiorów (kredyty Centralnego Zarządu Muzeów umożliwiają ratowanie ginących w terenie okazów etnograficznych). Brak też pomieszczeń biurowych dla zwiększonego personelu muzealnego, który liczy obecnie już 16 osób.

Specjalizacja Muzeum w zakresie badań etnograficznych jest ustalona; obejmuje badania na terenie Podhala, Spisza i Orawy.

W dworku *Moniaków* na terenie powiatu nowotarskiego (Zubrzyca Górna), przy współudziale i pod opieką Muzeum Tatarskiego z ramienia

Ryc. 3. Narzędzia do obróbki drzewa. Willa „Pod Jedłami” w Zakopanem.
Fot. A. Wierzbicka.

PTTK, powstanie małe pokazowe muzeum lokalne. W zamku w Niedzicy powstanie, zorganizowane przez Oddział Krakowski Stowarzyszenia Historyków Sztuki, muzeum obrazujące kulturę Spisza. Na terenach sąsiadujących z Podhalem należałoby rozbudować muzeum myślenickie i żywieckie.

Czołowym i najlepiej zaopatrzone działem Muzeum Tatarskiego jest obecnie Dział Etnograficzny, który od roku 1948 kierowany jest przez kustosa mgr Edytę Starek. W chwili obecnej liczy 5062 eksponaty. Eksponowanych jest 635 przedmiotów, z czego 386 w dziale kultury materialnej Podhala i 249 w Oddziale Muzeum Tatarskiego w domu „Tea”.

Początek gromadzenia zbiorów etnograficznych datuje się na rok 1889. Poważny wzrost zbiorów przypada na lata 1902—1906. W 1922 r. zbiór eksponatów etnograficznych ofiarowali Maria i Bronisław Dembowsky. W okresie od 1918—1922 nastąpiło poważne powiększenie zbiorów etnograficznych; do Muzeum włączono jeszcze zbiory Jeromina, Lesieckiego, Steckiego i Wigilewa. W późniejszych latach dyr. Juliusz Zborowski, jedyny przez długie lata opiekun wszystkich działów (w 1922—1923 kustoszem działu przyrodniczego był obecny prof. Uniwersytetu Poznańskiego Konstanty Stecki, w latach 1929—1930 Janusz Domaniewski), w trosce o powiększenie stanu ilościowego zbiorów gromadził eksponaty bądź w drodze zakupów, w miarę możliwości finansowych, bądź w drodze akcji werbowania darów.

W latach wojennych, od 1939—1942, Muzeum zyskało dla Działu Etnograficznego 23 eksponaty od uczniów Szkoły Przemysłu Drzewnego, od Stanisława Barabasza, b. dyrektora tejże szkoły, i Zygmunta Ostafina. W latach powojennych otworzyły się szersze możliwości, pozwalające na zerwanie z przypadkowością gromadzenia zbiorów i podjęcie planowej akcji kompletowania ich według działów w drodze zakupów w terenie.

Obecnie do największych pozycji należą: zbiór obrazów na szkło, ceramiki, metalowych spinek do koszul, łyżników i stroju, poza tym liczne okazy z zakresu sprzętu pasterskiego, gospodarczego, instrumenty muzyczne, rzeźby i narzędzia.

Edyta Starek

5 VI 1955 r.

MUZEUM W ŻYWCU (ul. Kościuszki 5)

Muzeum w Żywcu posiada lokal własny w ofiarowanym na ten cel przez Prezydium MRN w Żywcu w 1949 r. zabytkowym budynku, wyremontowanym z Państw. Fund. Inwest. (I. P.) 1951—1952 r. i przekazanym Ministerstwu Kultury i Sztuki na cele muzealne. Muzeum mieści 12 sal wystawowych, 1 biuro, 1 magazyn, 1 komorę gazową, 1 ciemnię fotograficzną. Budynek jest jednopiętrowy, długości 30 m, szerokości 16 m o ładnej, lecz wymagającej remontu fasadzie. Muzeum typowo regionalne, a zatem

z natury rzeczy wielodziałowe, reprezentuje teren pod względem muzeograficznym jak najwszechstronniej. Ekspozycje zbiera się wyłącznie w terenie regionu. Ilość numerów katalogu wszystkich działów wynosi około 1500; ilość okazów przewyższa wymienioną liczbę. Działów wytypowanych ostatnio przez władze nadrzędne jest trzy: 1. Historyczno-artystyczny, 2. Etnograficzny, 3. Przyrodniczy.

1. Dział Historyczno-artystyczny obejmuje przede wszystkim zabytki cechowe (przeważnie depozyty cechowe) żywieckich cechów łącznie z archiwaliami, jak: księgi cechowe, przywileje, cenny Dziejopis żywiecki wójta żywieckiego, Andrzeja Komonieckiego, żyjącego na przełomie XVII i XVIII w. Są to wyłącznie lokalne rękopisy historyczne. Następnie skrzynie cechowe (lady) i znaki cechowe (tzw. znaki braterskie), ubiory kobiece mieszczańskie żywieckich, z ich pięknymi haftami na tiulu o przebogatej ornamentyce, roboty dawnych hafciarek żywieckich, które w szeregu pokoleń hafciarskich zdołały wypracować na wskroś rodzimą treść i formę o wyłącznie własnym obliczu regionalnym.

Dział ten łącznie z zabytkowym budownictwem drewnianym (zdjęcia fotograficzne, obrazy, modele), wyrażające odrębny niejako folklor samego miasteczka i stanowiące całość historyczną ściśle ze sobą powiązaną (wiek XVI, XVII, XVIII, XIX), uzupełniają wystawę stałą, już otwartą. Braki spowodowane okupacją i działaniami wojennymi usuwa się w miarę możliwości. Ogólna ilość numerów katalogu wynosi 437.

2. Dział Etnograficzny obejmuje zabytki ludowej kultury materialnej górali żywieckich, jak: wnętrze izby góralskiej drugiej połowy XIX w., sprzęt domowy, sprzęt pasterski (zabytki kultury wybitnie „wałaskiej“), kolekcję sprzętu tkackiego, ekspozycje z dziedziny obróbki drewna (wymagają małego uzupełnienia), podobnie zbieractwo, pszczelnictwo i łowiectwo. Dział sztuki ludowej reprezentują obrazy na szkle (wśród nich kilka bardzo cennych okazów), rzeźba ludowa (świętki) oraz ekspozycje z dziedziny ludowego przemysłu artystycznego, szczególnie zabawki z drewna (wyrabiane przez tutejszy żywy jeszcze ośrodek produkcyjny), ceramika regionu (ośrodek produkcyjny w zaniku). Dział ten uzupełniany w miarę uzyskiwanych ekspozycji, przeważnie w drodze darów, wymaga intensywniejszego zbieractwa z uwagi na zanikanie tego rodzaju twórczości.

Konieczny jest pewien fundusz zwłaszcza na zakup ubiorów góralskich w celach dopełnienia ekspozycji, jak również w celach usługowych (np. zespoły świetlicowe i inne szukając wzorów strojów ludowych zwracają się przede wszystkim do placówki muzealnej). Dział ten, częściowo ekspozycyjny, stanowi fragment wystawy stałej. Reszta działu ze względu na konieczność uzupełnienia znajduje się w trakcie reorganizacji. Ekspozycji etnograficznych jest w sumie 274. Przewiduje się znaczne powiększenie ilości zbiorów etnograficznych w drodze zbieractwa po uzyskaniu środków na zakup obiektów.

Wystawy objazdowe. W 1954 r. Muzeum gościło pięć wystaw objazdowych: 1. Przeobrażenie współczesne sztuki ludowej (wystawa wydziału kultury i sztuki WRN w Krakowie) oraz cztery dalsze nadesłane przez Dyrekcję Muzeum Narodowego w Krakowie, a to: 2. Polska sztuka cechowa, 3. Jan Matejko, 4. Realizm rosyjski XIX wieku, 5. Wiek Oświecenia.

Biblioteka: Muzeum posiada własną bibliotekę podręczną; prócz rękopisów historycznych pochodzących wyłącznie z terenu i dotyczących terenu (depozyty) składa się ona z resztek, które przetrwały zawieruchę wojenną, oraz z nabywanych po wojnie nowości wydawniczych i wyszukiwanych po antykwarniach pamiątek Żywiecczyzny. W katalogu zanotowano dotychczas 558 pozycji oprócz czasopism i archiwaliów. Z biblioteki można korzystać jedynie na miejscu. Ilość pozycji wykorzystanych przez naukowców, studentów, miłośników, kierowników świetlic itd. wynosi rocznie kilkaset.

Prace inwentaryzacyjne. Muzeum posiada stary inwentarz i księgę ewidencji. Kartoteka znajduje się w opracowaniu.

Publikacje naukowe i popularne. Planuje się wydanie przewodnika po zbiorach (częściowo opracowany). Muzeum w Żywcu zaproponowało wydanie kilku prac naukowych będących cennymi przyczynkami do poznania tutejszego terenu, jak *Krajobraz Żywiecczyzny i jego rozwój*, *Demografia Żywiecczyzny*, *Osadnictwo Żywiecczyzny* (prof. Szaflarski). Poza tym zaproponowano wydanie Bibliografii Żywiecczyzny oraz bibliografii zmarłego niedawno historyka śp. dr S. Szczotki, autora wielu prac o Żywiecczyźnie, z której pochodził. Oczekujemy również wydania drugiego tomu opracowania S. Szczotki *Dziejopisu Żywieckiego Andrzeja Komonieckiego*.

Prace techniczno-konserwatorskie. Konserwację cenniejszych okazów przeprowadza pracownia Muzeum Narodowego w Krakowie, gdzie obecnie dokonuje się konserwacji siedmiu obrazów i rzeźb. Ukończenie tych prac z końcem bieżącego roku pozwoli na otwarcie działu sztuki cechowej (XV, XVI, XVII w.).

Drobne konserwacje w miarę możliwości przeprowadza się na miejscu. Muzeum w Żywcu nie współpracowało dotąd z innymi muzeami. Obecnie planuje się nawiązanie kontaktu z muzeami: w Cieszynie, Bielsku, Rabce, Zakopanem i Nowym Sączu, jako leżącymi w jednym pasie kulturowym.

Współpracę lokalną przeprowadza się z Sekcją Ochrony Zabytków Kultury i Przyrody PTTK w Żywcu, następnie z Referatem Kultury Prezydium PRN w Żywcu, Domem Kultury w Żywcu itd.

Uważamy, że muzealne ośrodki etnograficzne winny powstać również na terenie pobliskich Kęt, Andrychowa i Wadowic.

MUZEUM W CHELMIE
(ul. Gimnazjalna 4)

Muzeum w Chełmie powstało w roku 1919 jako Muzeum Ziemi Chełmskiej. W czasie okupacji hitlerowskiej straciło 90% dawnych zbiorów; w 1944 r. wznowiło swoją działalność, a w 1950 r. zostało upaństwowione i otrzymało oficjalną nazwę Muzeum w Chełmie.

Mieści się ono w dwóch gmachach: w lokalu dawnego kolegium księży pijarów i w gmachu I Państwowego Liceum i Szkoły Podstawowej Ogólnokształcącej, co ogromnie utrudnia pracę.

Muzeum posiada następujące działy: 1. Archeologiczny, 2. Historyczny, 3. Etnograficzny, 4. Militaria, 5. Martyrologia, 6. Księgozbiór i rękopisy. Jest ono ściśle związane z Chełmszczyzną i eksponatów spoza regionu chełmskiego prawie że nie posiada.

Dział Etnograficzny powstał w 1935 r. W czasie okupacji hitlerowskiej cały zbiór regionalnych pisanek w liczbie ponad 150 został wywieziony do Rzeszy. Taki sam los spotkał stroje ludowe, narzędzia pracy itp.

Dział ten do końca 1954 r. posiadał 278 pozycji. Zbiory przedstawiają się następująco:

1. Stroje i hafty ludowe z pow. chełmskiego i włodawskiego . szt.	54
2. Ceramika ludowa z pow. chełmskiego	42
3. Pisanki z pow. chełmskiego	130
4. Narzędzia pracy	16
5. Różne (i nie zinwentaryzowane)	36

Cenną część Działu Etnograficznego stanowi zbiór pisanek chełmskich, zebranych po wojnie i skompletowanych według gmin, oraz rzeźby ludowe o treści religijnej, pochodzące z dawnych kościołów unickich lub katolickich. Należą tutaj np. dwie drewniane monstrancje z 1817 r. Niestety, najcenniejsze eksponaty z XVII w. w postaci oryginalnych „wrót carskich“ zostały zrabowane przez gospodarujących w naszym Muzeum przez dłuższy czas ukraińskich faszystów.

Godną uwagi jest ceramika ludowa ze wsi Pawłów (18 km od Chełma). Jest to wieś, w której 80% mieszkańców zajmuje się z dziada-pradziada garn-carstwem. Zbiory przyozdabia kilka oryginalnych strojów ludowych, o które coraz trudniej. Na czoło wybijają się tu ludowe hafty koszul i bluz kobiecych. Narzędzia pracy ludu wiejskiego stale są uzupełniane nowymi zdobyczami z terenu.

Na prowadzenie planowych badań naukowych nie ma żadnych kredytów; brak też odpowiednich specjalistów. Kierownictwo Muzeum prowadzi jedynie poszukiwania i badania najbliższego terenu w zakresie własnych możliwości, wciągając do tej pracy szkolne koło miłośników Muzeum. Przynajmniej trzy czwarte posiadanych eksponatów zostało zebrane rękoma młodzieży.

Brak odpowiedniego lokalu nie pozwala Muzeum organizować ani wystaw własnych, ani też objazdowych. Jednak pomimo tych trudności Muzeum przy pomocy Dyrekcji i Okręgu Muzeum Lubelskiego organizowało wystawy, m. in. w 1953 r. pod nazwą Architektura Lubelszczyzny.

W roku ubiegłym zostały ukończone prace inwentaryzacyjne, ale obiekty nie zostały jeszcze wpisane do ksiąg. Sporządzenie katalogu będzie zależało od możliwości finansowych.

Muzeum posiada księgozbiór obejmujący 902 tomy, wśród których znajduje się 110 starodruków różnej treści oraz 37 rękopisów, które czekają opracowania. Muzeum nie posiada osobnego archiwum. Publikacje ograniczone są do zamieszczanych w prasie miejscowej artykułów, ponieważ na większe opracowania brak funduszy.

Prac konserwatorskich dotąd nie prowadzono mimo konieczności konserwacji wielu eksponatów z Działu Historii i Etnografii.

Jako placówka kulturalno-oświatowa Muzeum dobrze spełnia swoje zadania. W roku 1954 Muzeum zwiedziło około 11 tysięcy osób, w tej liczbie wiele wycieczek szkolnych, kursów szkoleniowych i wycieczek zorganizowanych przez instytucje społeczne. Przy pomocy eksponatów zwiedzający zapoznają się z rozwojem społeczeństwa w ujęciu materializmu historycznego.

Muzeum w Chełmie posiada tylko 3 pracowników. Z pomocy Muzeum w Chełmie korzysta wielu studentów, wyzyskując udostępnione materiały.

Muzeum współpracuje ze wszystkimi muzeami na terenie Lubelszczyzny, przede wszystkim z Muzeum w Lublinie i w Zamościu.

Do największych trudności należy brak odpowiedniego lokalu, bez którego nie można liczyć na dalszy, celowy rozwój Muzeum. Obecne Muzeum jest podobne raczej do magazynu aniżeli do instytucji kulturalno-oświatowej.

Muzeum rejonowe, jakim jest Muzeum w Chełmie, nie może się ograniczać tylko do jednego działu. Chłop i robotnik, który zwiedza Muzeum, chce w nim widzieć przeszłość i teraźniejszość swojego środowiska. Dotąd rozwijał się głównie Dział Archeologiczny, gdyż ziemia chełmska obfituje w zabytki archeologiczne. Obecnie uzupełniamy Dział Etnograficzny, ponieważ szybko giną pomniki kultury materialnej, społecznej i duchowej naszego ludu.

31 XII 1954 r.

Kazimierz Janczykowski

MUZEUM W LUBLINIE
(ul. Narutowicza 4)

Zbiory Działu Etnograficznego Muzeum Lubelskiego mieszczą się w trzech salach wystawowych o łącznej powierzchni 135 m² oraz w dwóch magazynach o łącznej powierzchni 27 m².

Według stanu z dnia 1 V 1954 r. Dział posiada okazów oryginalnych 2731 i modeli 49 (łącznie własnych i depozytów).

Z ogólnej ilości 2780 okazów 1555 posiada metrykę. Okazów własnych jest 2214, depozytów — 566. Zbiory etnograficzne poszczególnych działów przedstawiają się następująco:

	okazów
1. Zbieractwo	3
2. Lowiectwo	6
3. Hodowla	5
4. Bartnictwo i pszczelnictwo	1
5. Uprawa roślin	13
6. Przechowywanie pożywienia	7
7. Przygotowywanie pożywienia	14
8. Obróbka drzewa	68
9. Obróbka włókna	113
10. Sitarstwo	63
11. Plecionkarstwo	34
12. Obróbka skóry	1
13. Obróbka metali	8
14. Obróbka gliny	678
15. Farbiarstwo	9
16. Odzież	541
17. Budownictwo	10
18. Sprzęty	6
19. Transport i komunikacja	3
20. Sztuka ludowa	251
21. Instrumenty muzyczne	8
22. Zabawki	84
23. Figury szopkowe	28
24. Pisanki	769
25. Miary i znaki	3
26. Obrzędy i zwyczaje	54
Razem	2780

Z terenu województwa lubelskiego pochodzi 2761 okazów; poza tym jest 18 pisaneł huculskich i 1 forma drewniana do wyciskania serów, z Zakopanego.

Badania naukowe nie były przez Muzeum prowadzone systematycznie. Przeprowadzono badania dorywcze, związane z uzupełnianiem zbiorów oraz z zakupami eksponatów potrzebnych do organizowanych wystaw etnograficznych. Badania o wyżej wymienionym charakterze przeprowadzono w pow. łukowskim, biłgorajskim, krańickim, chełmskim, radzyńskim i białskim. Dotyczyły one przemysłu ludowego i ubiorów.

W grudniu 1952 r., z chwilą uzyskania pięciu sal wystawowych, została otwarta i czynna jest do tej pory wystawa etnograficzna pt. Przemysł Ludowy Lubelszczyzny w XIX i w XX Wieku. W dniu 13 V 1954 r. zostanie otwarta czasowa wystawa etnograficzna pt. Stroje Ludowe Lubelszczyzny, a w dniu 22 VII 1954 r. wystawa czasowa organizowana wspólnie z Działem Archeologii Muzeum Lubelskiego, pt. Od Motyki i Sierpu do Traktora i Kombajnu. Projektuje się również w 1954 r. urządzenie wystawy objazdowej, pt. Ochrona Zabytków Archeologicznych i Etnograficznych.

Wystawa Przemysł Ludowy Lubelszczyzny w XIX i w XX Wieku obrazuje: 1. rozwój przemysłu ludowego w XIX i w XX w. (od okresu pańszczyzny do chwili obecnej); 2. poszczególne fazy obróbki surowców (najpierw pokazany gotowy wyrób, a później technika jego produkcji). Wystawa obejmuje następujące gałęzie przemysłu ludowego: hafciarstwo, kraśnictwo, tkactwo, garncarstwo, sitarstwo, prymitywne techniki obróbki drzewa (drażenie i dłubanie), ciesielstwo, stolarstwo, tokarstwo, kołodziejstwo i bednarstwo.

Sprzęt do ekspozycji to gabloty ścienne, tworzące jednocześnie sztuczne ściany i podia z ekranami. Oprócz oryginalnych eksponatów na wystawie znajduje się model naturalnej wielkości, przedstawiający kobietę przedającą na przędlicy i wrzecionie oraz 2 modele pieców garncarskich.

Na wystawie umieszczono 5 map kolorowych, z czego 2 na szkle ilustrują następujące zagadnienia: 1. rozmieszczenie ważniejszych gałęzi przemysłu ludowego w okresie międzywojennym na terenie Lubelszczyzny; 2. obecne rozmieszczenie spółdzielni pracy C. P. L. i A.; 3. rozmieszczenie strojów ludowych Lubelszczyzny; 4. rozmieszczenie rynków zbytu biłgorajskich wyrobów sitarskich od XVII do XX w.; 5. rozmieszczenie ośrodków garncarskich na Lubelszczyźnie.

Zorganizowanie tej wystawy w dużej mierze należy zawdzięczać współpracy z PTL, co pozwoliło na skorzystanie z materiałów zebranych przez PTL w czasie badań nad przemysłem ludowym na Lubelszczyźnie. W 1952 r. pracownicy Działu Etnograficznego Muzeum Lubelskiego zreorganizowali Dział Etnograficzny Muzeum w Zamościu. Wszystkie eksponaty zostały spisane i założona została kartoteka naukowa eksponatów etnograficznych, uzupełniana obecnie fotografiami. Dnia 1 VI 1952 r. otwarto stałą wystawę etnograficzną w Muzeum w Zamościu pt. Kultura Ludowa Południowej Lubelszczyzny.

Do końca 1953 r. wszystkie eksponaty zostały zewidencjonowane. Obecnie prowadzi się inwentaryzację okazów etnograficznych w książkach inwentarzowych, przesłanych przez Centralny Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. Do końca 1954 r. planuje się zinwentaryzowanie 1000 eksponatów. W 1953 r. zaczęto prace przy założeniu kartoteki na kartach według wzorów PTL, przystosowanych do specyficznych warunków muzealnych. Wykonano 1000 kart katalogowych z rysunkami, fotografiami i dokładnym

opisem eksponatów. Oprócz tego każdy eksponat posiada swoją kartę magazynową. Ilość ich jest równa ilości eksponatów. Poza tym Dział Etnograficzny Muzeum Lubelskiego posiada kartotekę zawierającą kopie materiałów zebranych przez PTL z terenu Lubelszczyzny w ilości 2889 kart z różnych działów kultury ludowej. Brak jednak jest odbitek z negatywów, które znajdują się w archiwum PTL, a bez których kartoteka ta nie posiada pełnej wartości naukowej.

Muzeum Lubelskie posiada bibliotekę naukową działową, zawierającą książki i czasopisma etnograficzne w ilości 135 pozycji książkowych i 23 pozycji czasopism. Są to wyłącznie czasopisma polskie. Cała biblioteka jest zinwentaryzowana i posiada katalog alfabetyczny i działowy. Z otrzymanych kredytów zakupuje się corocznie pewną ilość książek i czasopism również dla Działu Etnograficznego.

W ramach ogólnego archiwum Muzeum Lubelskie posiada również archiwum klisz, filmów i odbitek dotyczących etnografii. Zawiera ono 568 pozycji w negatywach i 537 pozycji w odbitkach oraz 10 klisz cynkowych do wydawnictw etnograficznych. Większa część odbitek znajduje się na kartach archiwalnych.

Z publikacji własnych wydano w 1952 r. katalog-przewodnik po wystawie etnograficznej, pt. *Przemysł ludowy Lubelszczyzny w XIX i w XX wieku*, opracowany przez Janusza Optołowicza.

Oprócz tego popularyzacja wystaw etnograficznych prowadzona jest na łamach miejscowych pism przez zamieszczanie komunikatów, wzmianek i artykułów prasowych.

Prac organizacyjnych w ścisłym tego słowa znaczeniu nie prowadzi się. Prowadzone one będą w 1955 r. w związku ze zmianą lokalu Muzeum Lubelskiego. Obecna organizacja Działu Etnograficznego jest następująca: kustoszem jest mgr Janusz Optołowicz, st. asystentem mgr Józef Jastrzębski, magazynierem-konserwatorem ob. Eugenia Dziewulska.

W zakresie pomocy do konserwacji zbiorów Muzeum Lubelskie posiada skrzynię dezynfekcyjną, w której dezynfekuje się za pomocą dwusiarczku węgla, dwa razy do roku, na wiosnę i w jesieni, eksponaty drewniane i ubiory. Oprócz tego stale zabezpiecza się ubiory przed molami za pomocą różnych preparatów chemicznych.

Muzeum Lubelskie prowadzi prace dydaktyczno-społeczne. Pracownicy naukowi Działu Etnograficznego opracowują odczyty publiczne, pogadanki, popularne artykuły prasowe. Część z nich zostaje przekazana do Biura Społeczno-oświatowego Muzeum Lubelskiego, które zajmuje się ich upowszechnianiem. Od 1952 r. do końca 1954 r. opracowano i wygłoszono, lub zamierza się opracować, niżej wymienione odczyty i pogadanki ilustrowane zdjęciami lub zdjęciami wyświetlanymi za pomocą epidiaskopu: 1. *Przemysł ludowy Lubelszczyzny w XIX i w XX w.* (mgr J. Optołowicz); 2. *Biłgorajski ośrodek sitarski* (mgr J. Jastrzębski); 3. *Budownictwo wiejskie*

skie pow. lubelskiego (mgr J. Optołowicz); 4. *Od motyki i sierpu do traktora i kombajnu* (mgr J. Optołowicz); 5. *Formy małżeństwa u Słowian* (mgr J. Jastrzębski); 6. *Ochrona zabytków kultury ludowej* (mgr J. Optołowicz); 7. *Kult ogniska domowego i przodków u Słowian* (mgr J. Jastrzębski); 8. *Co to jest etnografia* (mgr J. Optołowicz); 9. *Pigmeje, ludzie-karły* (mgr J. Jastrzębski); 10. *Dlaczego narody mówią różnymi językami* (mgr J. Optołowicz); 11. *Łowiectwo u Słowian* (mgr J. Optołowicz); 12. *Pożywienie roślinne u Słowian* (mgr J. Jastrzębski).

Wystawę oświatową pt. *Od Motyki i Sierpu do Traktora i Kombajnu* w każdą niedzielę zawozi się do okolicznych spółdzielni produkcyjnych, PGR lub do świetlic wiejskich, gdzie zostaje wygłoszony odpowiedni odczyt popularny.

Corocznie w okresie letnim odbywają w Muzeum praktyki muzealne studenci historii sztuki, którzy między innymi odrabiają ćwiczenia z zakresu etnografii muzealnej.

Najbardziej ożywiona i dająca dobre wyniki jest współpraca z Oddziałem Lubelskim PTL, który m. in. do obecnej chwili odbywa swoje posiedzenia w lokalu Muzeum. Z porad Działu Etnograficznego korzystają także instytucje, jak Wydział Kultury PWRN w Lublinie, C. P. L. i A. i inne.

Obecnie największą bolączką nie tylko Działu Etnograficznego, ale i całego Muzeum Lubelskiego jest brak lokalu. Posiadane pomieszczenia są za małe i niewłaściwe dla celów muzealnych, wskutek czego nie można rozwinąć szerszej działalności wystawowej, nie można również należycie urządzić magazynów. Bardzo ważną i pilną sprawą jest uzupełnienie zbiorów, które jak wynika z zestawienia ilości przedmiotów z różnych działów, posiadają duże luki i braki. Konieczne są odpowiednie kredyty na zakup eksponatów etnograficznych. Na Lubelszczyźnie jest jeszcze możliwość zebrania brakujących okazów, ale z roku na rok, a nawet z miesiąca na miesiąc okazów tych jest coraz mniej i giną bezpowrotnie. Na Lubelszczyźnie prowadzą również badania i gromadzą zbiory inne instytucje naukowo-badawcze oraz instytucje oświatowe o charakterze centralnym, które, posiadając o wiele większe możliwości zakupu niż Muzeum Lubelskie, przyczyniają się do pozabawienia terenu zabytków; zabytki te wprawdzie nie giną, ale stają się niedostępne dla społeczeństwa Lubelszczyzny.

W razie uzyskania nowego lokalu projektuje się urządzenie stałej wystawy etnograficznej, obrazującej kulturę ludową Lubelszczyzny, oprócz wystaw czasowych o charakterze problemowym i wystaw objazdowych. Niezależnie od powyższego Dział Etnografii będzie w przyszłości specjalizował się w zakresie przemysłu ludowego, w obrębie którego najwięcej uwagi poświęci się garncarstwu, tkactwu i sitarstwu jako trzem najbardziej żywotnym gałęziom przemysłu ludowego na Lubelszczyźnie. Poza tym, ponieważ Lubelszczyzna jest terenem o charakterze rolniczym, duży nacisk

położy się na badanie rolnictwa ze względu na szybko postępującą mechanizację wsi, która zatrze wkrótce ślady dawniejszych form gospodarki rolniczej. W związku z tym Muzeum Lubelskie projektuje wydanie w 1955 r. katalogu narzędzi rolniczych, które znajdują się w zbiorach Muzeum.

W ramach tych prac projektuje się zebranie materiałów do zagadnienia istniejącej na Lubelszczyźnie rubieży etnograficznej, a więc zbadanie właściwych zasięgów niektórych zjawisk kultury materialnej.

Zasięg geograficzny Działu Etnograficznego Muzeum w Lublinie to cała Lubelszczyzna w powiązaniu z sąsiednimi terenami.

Zabytki kultury ludowej należy gromadzić z terenu całej Lubelszczyzny, gdyż dotąd nie posiadamy kompletu zbiorów obrazujących kulturę ludową tego regionu.

Na terenie województwa lubelskiego nie ma żadnego muzeum na wolnym powietrzu. Niemniej takie muzeum należałoby stworzyć w pow. biłgorajskim, gdzie znajdują się odpowiednie zabytki i odpowiedni teren.

2 VI 1954 r.

Janusz Optołowicz

MUZEUM W ZAMOŚCIU (ul. Ormiańska 26)

Muzeum w Zamościu mieści się w starej kamienicy ormiańskiej.

Dział Etnograficzny znajduje się na drugim piętrze zajmując trzy sale o powierzchni około 90 m².

Dzieli się on na dwie części: kulturę materialną i kulturę duchową. Pełna nazwa wystawy etnograficznej brzmi: Kultura Ludowa Południowej Lubelszczyzny. Zbiory z zakresu kultury materialnej grupują się według następujących zagadnień: hodowla, rolnictwo, przygotowywanie pożywienia, tkactwo, sitarstwo, garncarstwo, komunikacja i transport oraz budownictwo; zbiory z zakresu kultury duchowej obejmują sztukę ludową, zwyczaje i obrzędy oraz stroje ludowe.

Dział Etnograficzny posiada 680 eksponatów oryginalnych i modeli. Eksponatów dotyczących rolnictwa posiada Muzeum 10; są to: radio, socha, pług, dwa sierpy, kosa, cep oraz dwoje wideł drewnianych (czteropalczaste i dwupalczaste). Z zakresu przygotowywania pożywienia znajdują się w Muzeum 3 eksponaty: stępa ręczna, stępa nożna i żarna. Z tkactwa Muzeum posiada 18 eksponatów. Ciekawy jest warsztat tkacki pochodzący z miejscowości Zanie w pow. biłgorajskim. Z farbiarstwa Muzeum posiada 38 eksponatów, w tym 33 deski drukarskie, z miejscowości Tarnogród w pow. biłgorajskim i z Izbicy w pow. zamojskim. W Muzeum znajduje się 6 eksponatów sitarstwa biłgorajskiego, tzw. *krojśca*, siatka do sit, *racz*, przetak, sito oraz łuby do sit. Z zakresu obróbki gliny Muzeum posiada 78 eksponatów; są to garnki gliniane, miski, zabawki z gliny, pochodzące z ośrodków garncarskich w Łązku, pow. kraśnicki, Szczebreszynie, pow. zamojski

oraz Bidaczowie, pow. biłgorajski, poza tym koło garncarskie i model pieca garncarskiego. Z zakresu odzieży i strojów ludowych znajduje się w Muzeum 95 eksponatów; są to sukmany samodziiałowe noszone przez chłopów pow. biłgorajskiego, lniane parcianki, pasy skórzane, buty tyszowieckie, magierki, czepki siatkowe, skośniaki, koszule lniane, zapaski. Wszystkie stroje pochodzą z powiatów zamojskiego i biłgorajskiego.

Sztukę ludową reprezentuje 46 eksponatów; są to: 35 rzeźb, 3 drzeworyty, 1 miedzioryt, 1 obraz na szkle, 6 obrazów olejnych. Wszystkie eksponaty są treści religijnej, oprócz tego są dwie skrzynie wyprawne oraz 205 pisanek pochodzących z powiatów zamojskiego, biłgorajskiego, tomaszowskiego i hrubieszowskiego.

Z przedmiotów związanych z obrzędami Muzeum posiada czepek starościny, wieniec panny młodej, 6 różeg weselnych oraz dwa wieńce dożynkowe. Z zabawkarstwa znajduje się w Muzeum 13 eksponatów; są to zabawki wykonane z drzewa pochodzące z pow. biłgorajskiego. Wszystkie eksponaty znajdujące się w Muzeum pochodzą z województwa lubelskiego.

Dział Etnograficzny został otwarty dnia 1 czerwca 1953 r. Wystaw objazdowych Muzeum nie organizowało.

Muzeum przeprowadziło spis eksponatów etnograficznych. Obecnie zakłada się kartoteki opisowe eksponatów, na których przykleja się zdjęcia fotograficzne eksponatu oraz podaje krótki jego opis.

W bibliotece Muzeum znajdują się 72 książki z dziedziny etnografii. Z czasopism bieżących Muzeum prenumeruje „Polską Sztukę Ludową“.

Klisz fotograficznych oraz zdjęć z zakresu etnografii znajduje się w Muzeum około 100 sztuk.

22 V 1954 r.

Ryszard Splewiński

Woj. łódzkie

MUZEUM W ŁOWICZU (Rynek Kościuszki 4)

Muzeum w Łowiczu mieści się w barokowym gmachu pomisjonarskim, który został pobudowany w czworobok według projektu Tylmana z Gamera z fundacji arcybiskupa Michała Radziejewskiego w końcu XVII w. z przeznaczeniem na seminarium duchowne dla księży świeckich i misjonarzy. Różne były koleje gmachu na przestrzeni wieków. Seminarium duchowne istniało do trzeciego rozbioru Polski. W okresie Księstwa Warszawskiego stacjonował tu pułk galicyjsko-francuski oraz mieścił się lazaret wojskowy. W 1819 r. otworzono szkołę wydziałową prowadzoną przez ks. Pijarów i Instytut Nauczycieli Elementarnych. W czasie powstania styczniowego carat więził tutaj powstańców polskich. Kiedy w 1865 r. gmach przeszedł na własność rządu rosyjskiego, utworzono w nim szkołę filologiczną, a następnie progimnazjum realne, wreszcie siedmioklasową szkołę

realną. W czasie pierwszej wojny światowej gmach pomisjonarski służył za szpital i koszary dla wojska rosyjskiego, a później niemieckiego. W okresie międzywojennym mieściły się tu gimnazjum żeńskie i męskie oraz seminarium nauczycielskie. We wrześniu 1939 r. gmach został spalony na skutek eksplozji bomb zapalających, a później hitlerowcy doszczętnie go zburzyli, pozostawiając jedynie mury skrzydła od strony południowej, gdzie znajduje się kaplica św. Karola Boromeusza.

Piękny, zabytkowy gmach został zrekonstruowany w latach 1950—1952 z ramienia Ministerstwa Kultury i Sztuki według projektu architekta Piotra Koziańskiego z przeznaczeniem na muzeum.

Duże w tym zasługi położył konserwator wojewódzki Z. Ciekliński. Odbudowano trzy skrzydła: zachodnie od strony Rynku, południowe od ul. Świerczewskiego i północne od ul. Dziegielewskiego; wschodnie skrzydło zostanie odtworzone w najbliższych latach. Kubatura całego czworoboku wynosić będzie 28 000 m³. Zostanie urządzonych 40 sal wystawowych wraz z wykorzystaniem miejsca w kaplicy i kruchcie. Obecnie Muzeum dysponuje 10 salami. W 1955 r. Muzeum otrzyma nowe oświetlenie i centralne ogrzewanie. W miarę uzyskiwania funduszy z Ministerstwa Kultury i Sztuki — Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków będą oddawane do użytku społeczeństwa dalsze sale.

Muzeum w Łowiczu zostało otwarte 22 lipca 1952 r. w ramach „czynu lipcowego“ Muzeum Narodowego w Warszawie. W sześciu salach i dwóch korytarzach pokazano w skrócie archeologię, historię Łowicza i regionu oraz kulturę ludową Książaków.

Muzeum w Łowiczu przejęło zbiory pochodzące z dawnego Muzeum Starożytności od prywatnego zbieracza W. Tarczyńskiego oraz zbiory Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Łowiczu. Ekspozycje te uratowane we wrześniu 1939 r. z płonącego budynku przy Rynku Kościuszki 17; przez całą okupację przechowywano je w podziemiach kolegiaty. Zabytki kultury ocalały dzięki opiece kilku łowiczian, miłośników kultury i sztuki. Część broni, najlepszej, pochodzącej z powstań narodowych, zabrali hitlerowcy. Dużo cennych okazów oraz sprzęt muzealny otrzymało Muzeum w Łowiczu z Muzeum Narodowego w Warszawie, część ze zbiorów pochodzących z byłego Muzeum Polskiego w Raperswilu. W dniu 31 grudnia 1954 r. Muzeum w Łowiczu posiadało 6574 ekspozatów, w tym około 45% okazów etnograficznych, z czego 35% z zakresu kultury materialnej regionu łowickiego, 10% z zakresu ceramiki ludowej pochodzącej z różnych ośrodków garncarskich województw: białostockiego, gdańskiego, krakowskiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego, rzeszowskiego i warszawskiego; 10% okazów broni i militariów; 12% okazów z numizmatyki; 5% okazów z archeologii; 10% okazów z historii sztuki (malarstwo, rzeźba, grafika); 18% inne (klocki do drukowania płótna, kafle, ceramika, wyroby cechowe tp).

Kierownik Muzeum mgr Henryk Świątkowski z ramienia Pol-

skiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu, a następnie IHKM PAN w latach 1952—1954 prowadził badania nad hodowlą i rolnictwem w powiecie łowickim i kutnowskim dla Atlasu Etnograficznego oraz zbiera materiał dla Muzeum i przygotowuje pracę monograficzną z zakresu kultury materialnej Książaków.

Wystawa stała obejmuje działy: archeologię, historię Łowicza i regionu, kulturę ludową regionu, w skład której wchodzi stroje, hafty, wycinanki, rzeźba, obrazy, meble i ceramika. Wystawy czasowe od chwili otwarcia Muzeum do 31 grudnia 1954 r. były następujące: 1. Świat starożytny, 2. Ochrona pomników kultury w Polsce, 3. Łowicz i Łowickie w twórczości Z. Pągowskiego, 4. Jan Matejko i Illia Riepin, 5. Portret w malarstwie europejskim w II połowie XVIII wieku, 6. Książ Piotr Ściegienny, 7. Życie chłopca w malarstwie polskim XIX i XX wieku, 8. Leonardo da Vinci, 9. Mikołaj Kopernik, 10. Społeczeństwo angielskie w sztychach W. Hogartha, 11. Książka i prasa w Dniach Oświaty, 12. Realizm mieszczański w malarstwie drugiej połowy XIX wieku, 13. Sztuka i życie, 14. Twórcy ludowi pow. łowickiego witają X-lecie Polski Ludowej.

W okresie dwu i pół lat wystawę stałą i czasową zwiedziło 7628 osób, z tego około 60% zwiedzających było spoza terenu łowickiego z najrozmaitszych zakątków Polski oraz z zagranicy (150 osób).

Ze względu na szczupłość personelu naukowego, jakim Muzeum dysponuje (kierownik i instruktor oświatowy), prace inwentaryzacyjne posuwają się powoli. Potrzeba będzie paru lat, aby zbiory mogły być opracowane naukowo, a przecież z każdym rokiem ekspozatów przybywa. W tej chwili dużo czasu zabiera sama odbudowa gmachu, prace porządkowe w magazynach i konserwacja zbiorów. Dotychczas zostało skatalogowanych około 14% ekspozatów.

Archiwum muzealne liczy około 200 pozycji (przeźrocza, fotografie, rysunki). Dawne, bardzo cenne dokumenty nadania i przywileje królewskie wraz z zapiskami cechów łowickich ze zbiorów Tarczyńskiego przejęło w 1951 r. Państwowe Archiwum Wojewódzkie w Łodzi; tym samym naruszona została wola W. Tarczyńskiego, który w testamencie z 1927 r. zbiory swoje przekazał Gminie m. Łowicza: „Przedmioty znajdujące się w muzeum nie mogą być usuwane ani zabierane do innych miejscowości tak w całości, jak i pojedynczo (Akt przekazania Gminie m. Łowicza Muzeum im. W. Tarczyńskiego w dniu 27 maja 1927 r., Arch. Muzeum w Łowiczu). Uważamy, że dokumenty te winny wrócić do Muzeum w Łowiczu, tym bardziej że społeczeństwo częściej odwiedza muzea niż archiwa.

Muzeum posiada bibliotekę liczącą 1564 pozycji; w tym znajdują się książki naukowe oraz 100 starodruków z XVII i XVIII w., z których kilka-naście, zwłaszcza drukowanych w Łowiczu, jest ekspozowanych na wystawie Historii Łowicza i Regionu.

W związku z przygotowaniem wystawy czasowej pt. Polska Ceramika

Ludowa, która otwarta zostanie w lipcu 1955 r., opracowuje się katalog, na treść którego składać się będzie omówienie techniki wyrobu naczyń glinianych i ich opis. Równocześnie projektuje się wydanie serii kart jedno- i dwubarwnych typów ludowych i architektury wiejskiej.

Praca społeczno-oświatowa prowadzona jest na terenie Muzeum i w powiecie. Każda wycieczka oprowadzana bywa przez instruktora lub kierownika. Wygłoszono kilkanaście referatów o wystawach czasowych przez miejscowy radiowęzeł, osiem odczytów z przeźrocami (Muzeum posiada własny epidiaskop i przeźrocza) w szkołach podstawowych w pow. łowickim, pt. *Mikołaj Kopernik, Jan Matejko, Józef Chetmoński, A. Gierymski*, pięć referatów w gromadach wiejskich na tematy aktualne, jak *Sposoby uprawy ziemi dawniej i dziś oraz Jakie korzyści mamy z uprawy roślin przemysłowych*. Ponadto z ramienia Powiatowego Komitetu Frontu Narodowego wygłoszono pięć odczytów w gromadach wiejskich: *O podniesieniu bazy paszowej i O sytuacji międzynarodowej*.

Muzeum współpracowało i współpracuje z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym zjednując członków dla zawiązania koła terenowego, z Państwowym Instytutem Sztuki, z Zespołem Pieśni i Tańca „Mazowsze” (udziela wskazówek i rad przy kompletowaniu stroju łowickiego), z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym, z Centralą Przemysłu Ludowego i Artystycznego, z Łowickim Zespołem Pieśni i Tańca, Sztuką Łowicką i Związkiem Samopomocy Chłopskiej. Ponadto Muzeum udzieliło szeregu wskazówek studentom, którzy zwracali się po informacje przed przystąpieniem do zbierania materiału z terenu do prac magisterskich oraz udostępniło kilku studentom z WSSP w Łodzi hafty i tkaniny do skopiowania, a z Polskim Radio nagrało dwie audycje: *Historia ubiorów regionalnych i Wycinanka łowicka*.

Po odbudowaniu całości gmachu zostały rozbudowane następujące działy: 1. *Historyczny* — zawierać będzie przegląd historii na tle politycznym miasta i wsi w granicach dawnego Księstwa Łowickiego od najdawniejszych czasów do chwili obecnej, z szczególnym uwzględnieniem ruchów wolnościowych; 2. *Przyrodniczy* — na tle przeobrażeń wszechświata, życia i człowieka zostanie pokazana przyroda regionu łowickiego. Ekspozycja taka będzie dużą pomocą do nauki przyrody w szkołach, a zwłaszcza dla techników rolniczych i spółdzielni produkcyjnych; 3. *Etnograficzny* zostanie szeroko rozbudowany ze względu na ogromne bogactwo kultury ludowej regionu łowickiego oraz jego specyficzne warunki ekonomiczne. Dział ten zostanie potraktowany w dwóch aspektach: a) kultura materialna ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi rolniczych, tkactwa i odzieży. Tutaj dla pokazania różnicy w ubiorach poszczególnych regionów eksponowane będą barwne plansze lub fotografie z różnych okolic Polski; b) kultura duchowa na tle rozwoju sztuki ludowej z uwypukleniem jej wpływów na sąsiednie i dalsze grupy etniczne w Polsce.

W ogrodzie przylegającym do budynków muzealnych zostanie umieszczona zagroda wiejska starego typu, przeniesiona z terenu wraz z jej otoczeniem. Pokaże się tu izbę księżacką w całej okazałości na wzór tych, jakie spotykało się powszechnie przed półwieczem na terenie dawnego Księstwa Łowickiego.

Największe trudności, jakie w tej chwili napotyka Muzeum w Łowiczu, to trudności natury finansowej. Brak jest pieniędzy na zakup przedmiotów ludowej kultury materialnej. Należałoby jak najspieszniej zgromadzić te wytwory kultury, które za parę lat zginą, jak narzędzia rolnicze, sprzęty domowe, odzież itp. Sytuacja jest poważna. Ostatnio Łowiczanki wyprzedają wełniaki, w czym pośredniczy C. P. L. i A. w Łodzi. Wiele unikatów, które powinny znaleźć się w Muzeum, wywozi się poza teren, a przecież Muzeum winno być skarbnicą łowickiego regionu, u którego obecne i przyszłe pokolenia czerpać będą wzory oraz podziwiać technikę wytworów kultury ludowej.

Niezależnie od zasięgu i działalności Muzeum w Łowiczu a w związku z przemianami życia gospodarczego i społecznego we wsi łowickiej należałoby stworzyć skansenowski ośrodek muzealny w jednej ze wsi najbardziej typowych pod względem kultury ludowej. Tutaj w typowej zagrodzie z naturalnym jej otoczeniem pokazano by drogi rozwoju wsi łowickiej od czasów feudalnych do socjalizmu.

25 I 1955 r.

Henryk Świątkowski

MUZEUM W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM (plac Zamkowy 4)

Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim mieści się obecnie w jednopiętrowym zamku królewskim z XVI w. Zamek po kilkuletnim remoncie został oddany do użytku Muzeum w listopadzie 1953 r. Ogólna powierzchnia pomieszczeń muzealnych wynosi 545 m².

Ilość okazów i depozytów znajdujących się w zbiorach wynosi 2396, w tym eksponatów etnograficznych jest 596, a okazów przemysłu artystycznego 132.

Posiadane zbiory są różnej wartości, toteż potrzebne jest przeprowadzenie selekcji w celu wyeliminowania rzeczy niepotrzebnych.

W zakresie własnych badań muzealnych opracowuje się historię miasta Piotrkowa oraz jego zabytków z punktu widzenia historii sztuki.

W 1953 r. w listopadzie i grudniu w Muzeum otwarta była tylko jedna wystawa pt. *Wiek Oświecenia w Polsce*. W roku 1954 otwarto wystawę stałą pt. *Dzieje Piotrkowa*. Jest to wystawa historyczna, obrazująca rozwój i dzieje miasta do końca XVIII w. Oprócz wystawy stałej zorganizowano

wystawę czasową własną pt. Dziesięciolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Poza tym w Muzeum urządzone były również wystawy czasowe obce w liczbie pięciu, a mianowicie: 1. Ks. Piotr Ściegienny, 2. Hogarth — O społeczeństwie angielskim, 3. Od motyki do traktora, 4. Mikołaj Kopernik, 5. Sztuka i życie.

Prace inwentaryzacyjno-katalogowe przeprowadzane są od pierwszego kwartału 1955 r. Na rok bieżący zaplanowano również założenie archiwum fotograficznego eksponatów historycznych, jak i opracowanie przewodnika po tutejszym Muzeum.

Biblioteka muzealna posiada 557 tomów.

Aktualnie przeprowadza się selekcję zbiorów, opracowuje naukowy inwentarz oraz uzupełnia wystawę historyczną. Prace techniczno-konserwatorskie nie są wykonywane na miejscu, eksponaty wymagające konserwacji wysyłane są do pracowni wojewódzkich.

Praca dydaktyczno-społeczna Muzeum opiera się na kontaktach z młodzieżą szkolną i na współpracy z Powiatowym i Miejskim Domem Kultury. Pracownicy Muzeum wygłaszają w szkołach odczyty z zakresu sztuki i kultury, będące uzupełnieniem przerabianego w szkołach programu nauczania historii i języka polskiego. Współpraca z Domem Kultury — to kontakt z ogniskiem plastycznym. Pracę dydaktyczno-społeczną prowadzi się również na terenie wsi. Kontakty z młodzieżą szkolną wiejską nawiązuje się przy pomocy Wydziału Oświaty MRN.

Współpraca między muzeami podopiecznymi koordynowana jest przez Muzeum Sztuki w Łodzi. Współpraca ta polega na wymianie doświadczeń, udzielaniu pomocy w organizowaniu wystaw i wypożyczaniu eksponatów.

Na uwagę zasługuje troskliwy stosunek Muzeum Sztuki do muzeów podległych; w okresach organizowania wystaw pracownicy Muzeum Sztuki są delegowani do muzeów podopiecznych w celu współpracy i pomocy.

Praca utrudniona jest przez szczupłe pomieszczenia, w jakich mieści się Muzeum. Problem ten zostanie rozwiązany z chwilą nadbudowy drugiego piętra, zniszczonego w połowie XIX w., przez co jednocześnie zamek piotrkowski odzyska swój dawny, szesnastowieczny wygląd.

Muzeum specjalizuje się w kierunku historycznym, etnograficznym i w historii sztuki. W zakresie zainteresowań Muzeum wchodzi nie tylko miasto i powiat piotrkowski, ale również i miejscowości leżące w innych powiatach, a jednak związane z regionem piotrkowskim.

Do gromadzenia zabytków należy przystąpić na terenie całego województwa łódzkiego. Dotychczasowy system okupowania i gromadzenia zbiorów był jak najbardziej niewystarczający ze względu na małe kredyty i niesystematyczność akcji.

19 I 1955 r.

Julian Kaczmarek

MUZEUM W SIERADZU (ul. Dominikańska 2)

Muzeum ma swoją siedzibę w zabytkowym budynku „pojagiellońskim“. Na cele Działu Etnograficznego została przeznaczona największa i najokazalsza sala wystawowa na pierwszym piętrze, z drewnianym stropem, o powierzchni 120 m².

Organizowanie Działu Etnograficznego Muzeum zostało zapoczątkowane w 1952 r. Dział liczy obecnie około 360 eksponatów, w tym znajduje się zbiór wycinanek sieradzkich obejmujący 209 okazów.

Najliczniejszy zbiór wycinanek sieradzkich pochodzi ze wsi Monice, Bogumiłów, Jezioro i Zapusta Mała. Do wyrobów artystycznych ludowych tutejszego regionu należą jeszcze pająki i koronki z bibułki kolorowej, papieru barwnego glansowanego, słomy i pierza oraz fasoli.

Koronki zawieszane między obrazami zdobią wnętrza izb we wsiach: Męka, Monice i Bogumiłów.

Ceramika sieradzka jest reprezentowana przez wytwory dwóch garniturów. Wykonane przed trzema laty: J. Wierzbickiego ze Stefanowa Barczewskiego oraz H. Muszyńskiego z Sieradza. Jednocześnie znajdują się w Muzeum fragmenty ceramiki sieradzkiej, pochodzącej z wykopalisk od XV do XIX w., z Sieradza i okolic (np. Chojne, Wcisto), z ornamentem stempelkowym, glazurowane z ornamentem falistym itp. Jest również 13 sztuk rzeźby ludowej o tematyce religijnej, wykonanej w drzewie a pochodzącej z Barczewa, Tubądzina, Burzenina, Drzazny i innych miejscowości. Z przedmiotów obrzędowych jest „kogutek wielkanocny“ z Zapusty Małej oraz wieniec dożynkowy z orzechów laskowych z Biskupic. Sprzęt gospodarczy reprezentują: radło drewniane z piórami żelaznymi i opylacz drewniany z hakiem żelaznym z Monic, miara drewniana do zboża i łyżka drewniana z pierwszej połowy XIX w. z okolic Burzenina; z narzędzi do obróbki lnu znajdują się w Muzeum: łomek, cierlica, szczotki zgrzebne i pacześna oraz krosienka; z mebli ludowych: ławka sieradzka z ozdobnym oparciem z Zapusty Dużej.

Muzeum w Sieradzu posiada osiem kompletów strojów ludowych sieradzkich, w tym sześć kobiecych i dwa męskie; wśród kobiecych są trzy stroje zimowe i trzy letnie. Jest również strój głowy druhny sieradzkiej, tzw. wstążki upudrowane, duży wybór fartuchów sieradzkich: wełniane zielone, czerwony i niebieski z Monic, Mnichowa i Kłocka oraz wyszywane i haftowane cztery sztuki z Dzigorzewa, Monic, Bogumiłowa i Chojnego, dwie czapeczki niemowlęce „w kwaterki“ oraz dwie derki na konia, z Monic. Muzeum gromadzi próbki tkanin ludowych sieradzkich, których w tej chwili posiada 21 sztuk: wełniakowych, fartuchowych, spancerowych i portkowych; posiada również dziesięć klocków do drukowania tkanin, pochodzących z Sieradza i z Klonowej.

Uzupełnieniem strojów ludowych sieradzkich jest 11 obrazów olejnych F. Piekarskiego sprzed pierwszej wojny światowej, przedstawiających typy ludowe z Sieradzkiego, jak również dwa wydawnictwa S. Graeuego zawierające pocztówki z ludowymi typami sieradzkimi oraz lubelskimi, a także obraz olejny F. Piekarskiego przedstawiający „Dziewczyne spod Krakowa“.

Sprzęt związany z rybołówstwem to jedna oś dziewięciozębna z Chojnego. Z etnografii pozaeuropejskiej Muzeum posiada jeden łuk egzotyczny.

Muzeum w Sieradzu prowadzi badania terenowe nad strojami ludowymi sieradzkimi oraz nad wyrobami artystycznymi z papieru, bibułki, słomy i pierza (wycinanki, pająki i koronki). W latach 1953—54 były zorganizowane wystawy tkactwa ludowego oraz sztuki ludowej regionu sieradzkiego. W roku bieżącym będą przeprowadzone prace inwentaryzacyjno-katalogowe. Biblioteka posiada około 50 pozycji. W zorganizowanym archiwum fotograficznym znajdują się fotogramy przedstawiające tkaczki sieradzkie przy obróbce lnu i wełny, typy ludowe sieradzkie w strojach regionalnych i budownictwo drewniane wiejskie.

Brak funduszy na zakupy eksponatów powoduje pewną przypadkowość w gromadzeniu zabytków i skazuje Muzeum na długofalowe uzupełnianie poszczególnych działów.

Muzeum prowadzi szeroko zakrojoną akcję informacyjną w zakresie strojów ludowych oraz zdobnictwa i tkactwa ludowego sieradzkiego. Prowadzi ewidencję twórczyni ludowych, tkaczek, wycinankarek oraz wykaz zachowanych strojów ludowych w poszczególnych wsiach regionu sieradzkiego. W czasie trwania wystaw etnograficznych organizowano prelekcje i pogadanki na temat ludowego tkactwa, strojów oraz sieradzkiego zdobnictwa ludowego.

Muzeum w Sieradzu powinno się specjalizować w gromadzeniu eksponatów dotyczących tkactwa łącznie z historią strojów sieradzkich, rozszerzając badania nad użytkowym tkactwem lnianym (np. fartuchy codzienne lniane). Następnie powinno badać i gromadzić zabytki kultury rolniczej i hodowlanej w tutejszym regionie. Nadszedł ostatni moment do zinwentaryzowania w terenie i opracowania artystycznej ludowej twórczości sieradzkiej.

Na terenie województwa łódzkiego powinno powstać muzeum etnograficzne w powiecie rawskim. Należy gromadzić zabytki na terenie powiatów łaskiego i wieluńskiego, gdyż są one tam już w stadium zaniku.

Na terenie województwa łódzkiego nie zostało jeszcze zapoczątkowane muzeum na wolnym powietrzu, a powinno powstać na terenie ziemi sieradzkiej lub łęczyckiej, które to ziemie stały się głównym zrębem obecnego województwa łódzkiego, stanowiąc środkowe ziemie Polski łączące Mazowsze z Wielkopolską, Śląskiem i ziemią krakowską.

14 II 1955 r.

Z. Neymanowa

MUZEUM W TOMASZOWIE MAZOWIECKIM (ul. Armii Ludowej 15)

Muzeum mieści się w zabytkowym pałacu pochodzącym z początku XIX w. Powierzchnia zajmowanych pomieszczeń wynosi 1009 m². Budynek znajduje się w rozległym parku, który stanowi resztki dawnej puszczy nadwoborskiej.

Zbiory tutejszego Muzeum w dniu 15 listopada 1954 r. obejmują 1678 eksponatów o ogólnej wartości 14 987 zł. Około 90% muzealiów eksponowanych jest w następujących działach: 1. sztuka ludowa, 2. odzież, strój, ozdoby, 3. budownictwo oraz 4. sprzętarstwo. Część nie eksponowanych zbiorów znajdujących się w magazynie należy do wymienionych działów oraz do rolnictwa i obrzędów.

Budownictwo drewnne pokazane w dwóch salach zostało przedstawione za pomocą szeregu modeli, fotografii i reprodukcji. Modele te ilustrują nie tylko budowle w całości, jak chaty, młyn, zabudowania gospodarcze, ale również i ich szczegóły, jak między innymi wiązania ścian, konstrukcję drzwi na biegunach, oddzwia, okna, otwory szczytowe, krokwie pokazowe oraz śparogi i pazdury.

Trzeba dodać, że zwiedzająca publiczność szczególną uwagę zwraca na przedstawione budownictwo drewnne oraz na izbę opoczyńską urządzoną z wszystkimi szczegółami.

Zbiory tutejszego Muzeum obrazują wyłącznie teren Polski. Większość zbiorów dotyczy województwa kieleckiego (powiat opoczyński), niewielka tylko część (około 10%) — województwa łódzkiego.

W bieżącym roku Muzeum nie prowadziło planowanych badań terenowych w zakresie etnografii. Współpracowało natomiast w tej dziedzinie z Muzeum Etnograficznym w Łodzi, z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym oraz z Zespołem Etnograficznym IHKM PAN w Łodzi.

Kierownictwo Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim wraz z Wojewódzką Radą Narodową Wydział Kultury w Łodzi urządziło wystawę pod hasłem Kultura i Sztuka Wsi Polskiej.

Zgodnie z zarządzeniem Centralnego Zarządu Muzeów zaprowadza się nową księgę inwentarzową Działu Etnograficznego. W związku z tym przeprowadza się raz jeszcze dokładną kontrolę poszczególnych przedmiotów, rozszerza się i uzupełnia ich opis. W bieżącym roku do nowej księgi wpisano 800 eksponatów.

Biblioteka Muzeum obejmuje 1034 książki z różnych dziedzin. Jej specjalizacja idzie zasadniczo w dwóch kierunkach, zgodnie z działalnością oświatowo-naukową tutejszej instytucji, to jest w kierunku etnograficznym i przyrodniczym. W części etnograficznej biblioteki znajdują się książki ludoznawcze oraz książki związane z historią wsi polskiej i jej problematyką gospodarczą. Część ta liczy ogółem 335 pozycji.

Muzeum nie posiada specjalnego archiwum etnograficznego. Archiwum

ma charakter ogólny; znajdują się w nim klisze, rysunki i notatki zarówno z etnografii, historii, jak i przyrody. Na etnografii przypada 60 pozycji.

Nie wydano też ono żadnych publikacji naukowych ani popularnonaukowych dotyczących zbiorów muzealnych.

Personel składa się z pięciu osób, z tego trzy osoby stanowią siły administracyjno-naukowe, dwie osoby siły pomocnicze.

Pomocy w zakresie techniczno-konserwatorskim Muzeum nie posiada. W ramach akcji dydaktyczno-społecznej ogłoszono do dnia 1 grudnia br. 22 odczyty i referaty o tematyce ludoznawczej. Prelekcji tych wysłuchały ogółem 752 osoby. Poza tym przygotowano dwie pogadanki dla miejscowego radiowęzła. Praktyk muzealnych na terenie placówki muzealnej nie było. Muzeum Tomaszowskie współpracuje z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym, Polskim Towarzystwem Turystyczno-krajoznawczym, Młodzieżowym Domem Kultury w Łodzi, Rejonową Spółdzielnią Przemysłu Ludowego i Artystycznego w Tomaszowie Mazowieckim oraz ze szkolnictwem miejscowym i okolicznym.

Z braku odpowiednich kredytów nie można zgromadzić potrzebnych eksponatów do urządzenia sal obrazujących rolnictwo oraz rzemiosło ludowe.

Na konieczne uzupełnienie czeka również ekspozycja ubiorów ludowych. Muzeum zwraca szczególną uwagę na tkactwo opoczyńsko-rawskie i w tym zakresie pragnie się specjalizować. W związku z tym planuje zorganizowanie odpowiedniej ekspozycji. Poza tym dąży do eksponowania rolnictwa oraz rzemiosła ludowego.

Jan P. Dekowski

9 XII 1954 r.

Woj. olsztyńskie

MUZEUM W KĘTRZYNIE (ul. Powstańców Warszawy 1)

Muzeum mieści się w domu Ministerstwa Kultury i Sztuki, w gmachu dawnego więzienia. Powierzchnia jego wynosi 203 m².

Działu etnograficznego Muzeum nie posiada i badań etnograficznych nie prowadzi, jednakże w zbiorach znajduje się tu 110 obiektów o znaczeniu etnograficznym. Wśród nich można wymienić wyroby kowalskie, jak na przykład łańcuch do latarni z XVIII w., kaganiec do oświetlenia podwórza zamku z XVI w., skarbonki cechowe z XV i XVI w. i inne wyroby, np. siekiery i podkowy z XVI w. Dalej można wymienić lnianą tkaninę drukowaną z XVIII w., żarna z XIX w., piłę, rzeźby z XV w., skrzynie, z których jedna jest malowana, poza tym inne przedmioty o charakterze dworskim.

Spośród ceramiki można wymienić 11 kafla z XVIII w. i 3 dwojaki.

Budownictwo powiatu ilustrują fotografie: ich uzupełnieniem są fotografie z powiatu kętrzyńskiego wykonane przez muzeum opiekuńcze w Olsztynie

Wystawy Muzeum w 1952 i w 1953 r. były wystawami społeczno-oświatowymi o szerokim zasięgu. Stała wystawa Muzeum uwidoczniła elementy polskości ziemi mazurskiej (Natangia) oraz elementy społeczne.

Okazy etnograficzne Muzeum służyły do omawiania takich tematów. Jak: 1. Pan i chłop, 2. Sztuka naszego powiatu i 3. Polskość powiatu udokumentowana historycznie.

Od czasu do czasu urządzone są wystawy o charakterze jubileuszowym.

Biblioteka została zaplanowana jako naukowa biblioteka regionalno-przyrodnicza (geologiczna). Ogólna ilość zinwentaryzowanych książek wynosi 700, czasopism jest 9. Kredyty są niewystarczające na zakup bieżącej literatury koniecznej do pracy naukowo-oświatowej.

Archiwum muzealne posiada kronikę miasta oraz materiał ilustracyjny dotyczący miasta i regionu w liczbie 467 sztuk. Materiał ilustracyjny pełni duże usługi przy wygłaszaniu odczytów i w tych celach zbiera się go w dalszym ciągu.

Publikacji dotyczących zbiorów Muzeum nie wydawało; ukazały się jedynie cztery wzmianki w lokalnych gazetach.

Muzeum nie posiada środków ani instrukcji do wykonywania na miejscu zabiegów konserwatorskich. W 1953 r. na polecenie wojewódzkiego konserwatora robiono starania o konserwację rzeźby z XV w., pochodzącej z kaplicy cechowej kościoła obronnego w Kętrzynie i prawdopodobnie należącej do szkoły Wita Stwosza; niestety, starania te nie odniosły żadnych skutków.

Muzeum współpracuje z PPRN w Kętrzynie (kierownik Muzeum jest członkiem Komisji Oświaty), z Nadleśnictwem, z Wojewódzką Ligą Ochrony Przyrody (w Muzeum mieści się punkt L. O. P. o zasięgu powiatowym), z nauczycielstwem, szkołami i z Biblioteką Powiatową. O wszystkich pracach Muzeum informowany jest Powiatowy Komitet PZPR.

Trudności w pracy Muzeum to brak ustalonego budżetu, siły pomocniczej do wykonywania rysunków i prac graficznych oraz brak maszyny do pisania.

Dążeniem Muzeum jest utworzenie działu geologicznego ujętego dydaktycznie i służącego za podstawę światopoglądu naukowego, a także stworzenie wystawy regionalnej podkreślającej polskość tego terenu, wzbudzającej zainteresowanie rodzimej ludności kulturą polską i zaznajamiającej ze stosunkami społecznymi.

Zofia Licharewa

11 I 1955 r.

MUZEUM MAZURSKIE W OLSZTYNIE (Zamek)

Dział Etnograficzny Muzeum Mazurskiego w Olsztynie zajmuje południową część skrzydła zabytkowego zamku, pochodzącego z połowy XIV w. Dział ten otwarty w listopadzie 1946 r. znalazł pomieszczenie w 7 salach o łącznej powierzchni 244 m².

Zbiory etnograficzne składają się głównie z nielicznych ocalałych od zniszczenia zbiorów muzeów regionalnych b. Prus Wschodnich, z darów prywatnych kolekcjonerów, i w większości dotyczą regionu mazursko-warmińskiego. Dział Etnograficzny posiada 831 pozycji inwentarzowych z 973 przedmiotami; z tego przypada na rybołówstwo — 20 obiektów, hodowlę zwierząt — 8, rolnictwo — 26, hodowlę zwierząt — 8, przygotowanie i przechowywanie pokarmów — 38, obróbkę drewna, kory, wici, słomy, trzciny — 34, obróbkę włókna — 83, obróbkę surowców zwierzęcych — 8, obróbkę gliny, kamieni i kruszców — 30, farbiarstwo — 24, odzież i stroje — 45, budownictwo — 10, sprzętarstwo — 58, transport i komunikację — 10, sztukę ludową — 533 (w tym jest 282 kafli lub fragmentów kafli), instrumenty muzyczne — 1, zabawkarstwo — 3, przedmioty związane z obrzędami i zwyczajami — 6, miary i wagi 34.

Dział Etnografii przeprowadza badania terenowe, które dotyczą głównie zagadnień kultury materialnej i sztuki ludowej Mazurów i Warmiaków. W terenie w czasie badań prowadzi się notatki, dokonuje się zdjęć fotograficznych charakterystycznych obiektów albo też robi się rysunki, szkice itd. Materiały te zostają włożone do teczek przeznaczonych na poszczególne zagadnienia. Ostatnie badania terenowe koncentrowały się głównie dokoła zagadnień budownictwa drewnianego, sprzętarstwa, hodowli bydła, rolnictwa, strojów ludowych i tkactwa. Kustosze Działu Etnograficznego jest w stałym kontakcie z wojewódzkim konserwatorem zabytków, z którym niejednokrotnie wspólnie wyrusza w teren. Dzięki orzeczeniom konserwatora udało się w 1953 r. uratować wiele zabytkowych budowli przed bezmyślną rozbiórką. Nie powtórzy się już wypadek z 1948 r. ze wsi Monety, pow. piski, gdzie z polecenia nieświadomionego sołtysa rozebrano najstarszą chatę Mazur, zbudowaną w 1630 r. Klisze ze zdjęciami z terenu są zinwentaryzowane, a odbitki nakleja się na karton i opisuje. Stanowią one cenny materiał ilustracyjny i dokumentarny przy opracowywaniu poszczególnych zagadnień.

Dział Etnograficzny zasięgiem swoich badań obejmuje cały obszar województwa olsztyńskiego oraz leżące poza województwem trzy powiaty mazurskie: gołdapski, ełcki, i olecki, włączone administracyjnie do województwa białostockiego, i część północną sąsiedniego Powiśla, włączoną administracyjnie do województwa gdańskiego.

W latach 1952—1953 eksploatowano w terenie wystawę objazdową pt. Sztuka Ludowa Mazur i Warmii, do której scenariusz opracował H. Skurpski, dyrektor Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Wystawa obsłużyła 26 miejscowości województwa olsztyńskiego. Posiada ona przewodnik wydany drukiem i opracowany przez mgr A. Kłonońskiego, kustosa Działu Etnograficznego.

Wystawa objazdowa składa się z 10 dwustronnych, częściowo barwnych plansz, umieszczonych na stojakach, i z szeregu autentycznych obiektów, jak

na przykład kafli mazurskich, czepków warmińskich i tkanin mazurskich, umieszczonych w gablotach. Wystawa ta budzi żywe zainteresowanie społeczeństwa twórczością ludu mazurskiego i warmińskiego, o czym świadczy wielka frekwencja. W roku 1952 wystawę zwiedziło 15 065 osób, a w roku 1953 — 14 430 osób. Ważną rolę uświadamiającą spełnia wystawa wśród ludności autochtonicznej, która na ten temat wypowiada się często w księdze uwag.

Do chwili obecnej wszystkie obiekty etnograficzne zostały zapisane do księgi inwentarzowej; do końca roku przewiduje się uzupełnienie opisów. Katalogowanie zbiorów ukończone zostanie w roku przyszłym.

Biblioteka liczy 7 tysięcy tomów i zawiera materiały dotyczące zagadnień etnograficznych, historii, sztuki, przyrody i historii Pomorza Wschodniego.

Archiwum liczy 2300 klisz, z tego mniej więcej połowa dotyczy obiektów etnograficznych. Przedstawiają one zabytkowe budowle, sprzętarstwo, stroje ludowe, tkactwo itd. Poza tym w archiwum znajduje się około 60 klisz cynkograficznych i mniej więcej 300 teczek z materiałem ilustracyjnym, zapiskowym, dotyczącym różnych zagadnień naukowych i muzealnych.

Publikacje własne:

1. H. Skurpski, *Przewodnik-informator po Dziale Etnograficznym*, Olsztyn 1946 r.
2. Tenże, *Sztuka ludowa Mazur i Warmii*, Olsztyn 1948 r., ss. 32+29 ilustr.
3. A. Kłonoński, *Sztuka ludowa Warmii i Mazur*. Informator po wyprawie objazdowej, Olsztyn 1953 r., ss. 40.

Publikacje zamieszczone w innych wydawnictwach:

1. H. Skurpski, *Uwagi o byłych muzeach na obszarze woj. olsztyńskiego*. Instytut Mazurski w Olsztynie, „Komunikaty Działu Informacji Naukowych“, 1947 r., nr 1 (7).
2. Tenże, *Przeszłość i stan muzealnictwa na ziemi mazursko-warmińskiej*, „Kwartalnik Muzealny“, Kraków 1948 r., z. 1—4, s. 38—50.
3. Tenże, *Sztuka ludowa Warmii i Mazur (Warmia i Mazury)*, z cyklu „Ziemie Staropolskie“, Poznań 1953, s. 106—117 z ilustracjami.
4. A. Kłonoński, *Muzeum Mazurskie w Olsztynie*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej“, nr 1—2, Warszawa 1954, s. 285—286.
Poza tym w prasie miejscowej ukazało się pięć artykułów H. Skurpskiego i sześć A. Kłonońskiego z zakresu kultury i sztuki ludowej terenu Mazur i Warmii.

Z publikacji obcych na uwagę zasługuje zamieszczony w „Polskiej Sztuce Ludowej“ (nr 4—5, 1948 r.) artykuł opracowany przez J. Grabowskiego i poświęcony wystawie Sztuki Ludowej Mazur i Warmii, zorganizowanej w Muzeum Mazurskim w roku 1948.

Praca organizacyjna. W roku 1954 ekspozycja Muzeum Mazurskiego ulegnie całkowitej reorganizacji. Zbiory etnograficzne stanowiąc będą w nowej ekspozycji, obrazującej historię regionu warmińsko-mazurskiego, dopełnienie historii dziewiętnastowiecznej. Celem wystawy etnograficznej jest wykazanie łączności kultury ludowej i sztuki Warmiaków i Mazurów z Macierzą; wtedy gdy po rozbiorze Polski warstwa uprzywilejowana uległa prawie całkowitej germanizacji, lud warmińsko-mazurski trwał przy polskiej, rodzimej kulturze, uzewnętrzniającej się między innymi w polskich napisach na kaflach, na siestrzanie, na rzeźbach ludowych itd. W roku 1955 z okazji X-lecia Polski Ludowej Wojewódzki Komitet „Wystawy Sztuki Ludowej” organizuje w salach południowego skrzydła Muzeum Mazurskiego wystawę, której celem będzie zaznajomienie szerokiego ogółu społeczeństwa z twórczością i kulturą ludu mazursko-warmińskiego, pokazanie dorobku X-lecia Polski Ludowej i wskazanie perspektyw rozwojowych sztuki ludowej na terenie województwa olsztyńskiego.

Prace techniczno - konserwacyjne. Przewiduje się naprawę całego szeregu eksponatów, a zwłaszcza tych, które umieszczone są w nowej ekspozycji. Projektuje się również urządzenie skrzyni dezynfekcyjnej dla tkanin.

Praca dydaktyczno - społeczna. Przy Muzeum istnieje koło Miłośników Muzeum z sekcją etnograficzną. Członkami koła są uczniowie i uczennice szkół ogólnokształcących m. Olsztyna. Na zebraniach sekcji kustosz Działu Etnograficznego wygłasza pogadanki na tematy etnograficzne, ilustrowane przezroczkami. Poza tym kustosz A. Klonowski wygłosił referat w Toruniu na posiedzeniu Oddziału Toruńskiego PTL, pt. *Sztuka ludowa Warmii i Mazur*, a referat pt. *Z zagadnień budownictwa ludowego na ziemiach północnych* na zebraniu Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie.

Praktyki muzealne. W roku 1953 zatrudniono w Dziale Etnograficznym w czasie letnich ferii akademickich jedną praktykantkę, studentkę II roku historii sztuki UMK w Toruniu, przy inwentaryzacji kafli ludowych i opracowywaniu rysunków technicznych i szkiców z zakresu budownictwa drewnianego.

Współpraca z innymi instytucjami. Dział Etnograficzny współpracuje z szeregiem instytucji, których działalność bezpośrednio lub pośrednio łączy się z zagadnieniami kultury czy sztuki ludowej, i tak: kustosz jest w stałym kontakcie z Wojewódzkim Wydziałem Kultury, Polskim Towarzystwem Ludoznawczym Oddział w Toruniu, Państwowym Instytutem Sztuki — Delegaturą w Olsztynie, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Instytutem Rybactwa Śródlądowego i C. P. L. i A w Olsztynie. Dział Etnograficzny utrzymuje również żywy kontakt z muzeami podopiecznymi udzielając im instrukcji i rad oraz omawiając problemy ekspozycji, zbiorów i urządzenia wystaw tam, gdzie nie ma specjalistów.

Trudności, braki. Odczuwa się dotkliwy brak funduszy na zakup eksponatów etnograficznych, których w terenie jest już niedużo i których zdobycie dopełniłoby zbiory działu kultury materialnej, w tej chwili posiadającego najmniej obiektów. Odczuwa się również dotkliwy brak odpowiedniej ilości magazynów odizolowanych od innych pomieszczeń. Brak jest laboratorium fotograficznego, pracowni stolarskiej i konserwatorskiej.

Dążenia na przyszłość. Ekspozycja Muzeum Mazurskiego ulegnie częściowej reorganizacji już w roku 1954, a całkowitej w roku 1955. Ekspozycja stała Muzeum poświęcona będzie zobrazowaniu historii regionu mazursko-warmińskiego, poczynając od powstania życia na ziemi aż do czasów nam współczesnych.

Siedziba Muzeum Mazurskiego. Muzeum Mazurskie jest muzeum okręgowym, któremu podlega szereg muzeów podopiecznych rozsianych w terenie (Frombork, Kętrzyn, Szczytno). Dział Etnograficzny powinien nadal znajdować się przy muzeum okręgowym, i to ze względu na rolę, jaką odgrywa Olsztyn w regionie mazursko-warmińskim. Olsztyn jest miastem wojewódzkim, ważnym węzłem kolejowym, ośrodkiem wycieczkowym, a zamek — siedziba Muzeum Mazurskiego, jest obiektem najczęściej zwiedzanym przez turystów. Godne zalecenia byłoby utworzenie muzeum rybactwa śródlądowego w Giżycku.

Ponieważ Muzeum Mazurskie w Olsztynie gromadzi obiekty z całego obszaru województwa olsztyńskiego, to zasięg terytorialny muzeum podopiecznego w Szczytnie ograniczyć się winien do obszaru Mazurów Wschodnich, co w praktyce jest już realizowane.

Na terenie województwa olsztyńskiego znajduje się jedno Muzeum na Wolnym Powietrzu w Olsztynku; założyli je w czasie ostatniej wojny Niemcy. Obrazuje ono w głównej mierze budownictwo drewniane. Większość chat tam znajdujących się pochodzi z obszaru litewskiego, a z obszaru województwa olsztyńskiego pochodzą jedynie dwie chatki warmińskie i kościółek drewniany. Obiekty te podlegają opiece Ministerstwa Kultury i Sztuki i Ochrony Zabytków.

31 V 1954 r.

A. Klonowski

MUZEUM W SZCZYTNIE (pl. Juranda 1)

Muzeum w Szczytnie to wybitnie muzeum mazurskie, posiada bowiem w swych zbiorach prawie wyłącznie eksponaty mazurskie, a szczególnie i w większości z powiatu szczywieńskiego.

Muzeum nie posiada własnego lokalu. Mieści się w gmachu Prezydium PRN. Gmach ten zbudowany w formie zamku był dawniej ratuszem.

Do użytku Muzeum oddano dolną kondygnację południowego skrzydła oraz trzy pokoje na parterze. Powierzchnia pomieszczeń wynosi ogółem

622 m². Wystarczająca ilość okien daje dostateczne oświetlenie, jedynie ogrzewanie w porze zimowej pozostawia wiele do życzenia. Poza tym sale wystawowe są zbyt szczupłe na swobodną ekspozycję, a już szczególnie mocno daje się odczuć brak sali na wystawy czasowe jak i na urządzenie jakichkolwiek imprez oświatowych.

Muzeum jest bogato wyposażone, posiada bowiem ponad 1300 własnych okazów oryginalnych, z czego większość stanowią zbiory z zakresu etnografii oraz poważną część zbiory przyrodnicze.

Szczególnie interesujący jest dział kaflarstwa ludowego o niezmiernie bogatej tematyce. Są tu kafle zdobione nie tylko motywem kwiatowym, ale i figuralnym obrazującym niejednokrotnie w sposób całkiem wyraźny i dowcipny panujące na wsi zwyczaje. Lecz szczególnie ważne są tu napisy — wszystkie polskie. Szereg bardzo ciekawych powiedzeń czysto mazurskich pozwala od razu stwierdzić, że zarówno wykonawcy tych kafli, jak i użytkownicy posługiwali się stale i wyłącznie językiem polskim. Te tak urozmaicone zarówno w rysunku, jak i w kolorze kafle są dla każdego zwiedzającego pierwszym i bodaj najbardziej rzucającym się w oczy dowodem polskości tej ziemi.

Drugim działem, dość bogatym, są sprzęty domowe w postaci licznych szaf, skrzyń i rogali malowanych. I tutaj zarówno sposób upiękśnienia, jak i napisy mówią od razu o polskości. Z większych kolekcji na uwagę zasługuje tkactwo; w dziale tym znajdujemy zarówno przyrządy tkackie, jak i gotowe wyroby w postaci słynnych szmaciaków mazurskich, jak również dek i innych tkanin ludowych. Rzecz naturalna, że Muzeum w Szczytnie, pomyślane już przy założeniu jako zbiornica wszelkich okazów przeszłości regionu, posiada w swych zbiorach eksponaty bardzo różnorodne; poważne luki w zbiorach utrudniają odtworzenie ciągłości rozwoju materialnej kultury ludowej. Wszystkie więc działy wymagają uzupełnienia, a że oryginalnych okazów nie można już zdobyć na własnym terenie, należałoby wiele spośród nich zrekonstruować na podstawie starych rysunków i opisów. Ta praca czeka na wykonanie.

Mimo wspomnianych braków Muzeum w Szczytnie daje zwiedzającym możliwość dość dokładnego poznania historii ziemi mazurskiej, zbiory bowiem obrazują całokształt dziejów tej ziemi od okresu najwcześniejszego do chwili obecnej. Reprezentowane jest łowiectwo przez mnóstwo pierwotnych narzędzi łowieckich, jak kamienne młoty i siekiery oraz rogi upolowanych zwierząt, wśród których szczególne zaciekawienie budzą rogi renifera sprzed 20 000 lat, jak i wiele skamielin, a na ostatek zdobycze myśliwskie sprzed lat kilkudziesięciu. Rybołówstwo reprezentują stare łodzie rybackie; bartnictwo i pszczelnictwo — potężne barcie z pni drzewnych; rolnictwo — pierwowzory części narzędzi rolniczych wykonane z rogów, a następnie socha, „bosy“ wóz roboczy i szereg innych prymitywnych narzędzi, jak drewniane widły, łopaty itd. Zagadnienie przygotowywania i przechowy-

wania pokarmów ilustrują liczne stępy i żarna oraz wyroby z korzeni drzewnych, wiórów i słomy w postaci koszy (*drybus*), dzbanów i mis.

Piękna i liczna jest kolekcja wyrobów ceramicznych w postaci mis i dzbanów, jak również wyroby dawnej huty szklanej w Pupach. Ostatnio zwrócono szczególną uwagę na budownictwo ludowe. Obok wystawionego w Muzeum modelu chaty mazurskiej gromadzone są w tej chwili zdjęcia wszystkich istniejących jeszcze w terenie okazów budownictwa ludowego, a ilość ich jest dość pokaźna. Te dokumenty fotograficzne posłużą do zorganizowania specjalnego działu budownictwa.

Ponieważ w samym Szczytnie jest jeszcze jedna ze starych chat mazurskich i stanowi dla osób interesujących się dawnym budownictwem obiekt bardzo ciekawy, starania Muzeum idą w kierunku należytego zabezpieczenia tej chaty i włączenia jej w skład zabytków muzealnych przez oddanie pod opiekę Muzeum; chata służyć będzie nie tylko do pokazu budownictwa, ale i urządzenia wewnętrznego chat mazurskich. Zaopatrzona w stary mazurski sprzęt meblowy, jak i w odpowiednie urządzenie, stanowić będzie obiekt godny zwiedzania oraz warsztat naukowy dla licznych uczelni, które interesują się budownictwem ludowym.

Jak już wspomniano, wszystkie eksponaty pochodzą prawie wyłącznie z powiatu szczytyńskiego, w nikłym tylko procencie z powiatów sąsiednich.

Muzeum w Szczytnie nie dysponuje personelem naukowym, toteż badania terenowe prowadzi Muzeum Mazurskie w Olsztynie, które sprawuje opiekę nad Muzeum w Szczytnie.

Szczupłość sal wystawowych i niemożność przenoszenia poszczególnych okazów ze względu na ich charakter i stan nie pozwala na urządzenie jakichkolwiek wystaw czasowych; co roku urządza się natomiast wystawę z okazji Miesiąca Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, poświęcając ją wybranemu zagadnieniu. I tak: w roku 1952 odbyła się wystawa pod hasłem Nauka i Sztuka w Związku Radzieckim, a w roku 1953 wystawa pt. Zdobycze Wsi Radzieckiej.

Rok ubiegły jak i obecny poświęcono na prace inwentaryzacyjne, tak iż obecnie zinwentaryzowane są już wszystkie okazy; z kolei dzieli się je na działy, by następnie przystąpić do katalogowania.

Muzeum posiada bibliotekę wewnętrzną liczącą ponad 1500 tomów, z czego największą ilość stanowią roczniki pism urzędowych z okresu od 1800 r., dalej książki niemieckie odnoszące się do regionu; jest i pewna ilość książek przydzielonych przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Jeżeli chodzi o czasopisma, to Muzeum abonuje tylko najbardziej potrzebne pisma polskie w sumie 8. Muzeum nie posiada specjalnego personelu oświatowego, wszystkie więc funkcje, zarówno organizacyjne, jak i oświatowe, spełniać muszą kierownik i referendarz. Niemniej Muzeum rozwija dość dużą akcję oświatową; pracownicy Muzeum wygłaszają pogadanki nie tylko dla zwiedzających, ale również poza Muzeum, jak np. w jednostce wojskowej, gdzie

w roku 1954 ogłoszono 7 odczytów. Poza tym wykorzystuje się wszystkie inne okazje (np. zjazdy) do wygłaszania pogadank popularyzujących zagadnienia mazurskie.

Muzeum włącza się w każdą akcję kulturalną. Kierownictwo prowadzi również sekretariat Komitetu Redakcyjnego Radiowęzła, więc też i ten odcinek propagandowy jest należycie wykorzystywany do popularyzacji Muzeum, a tym samym do prowadzenia akcji repolonizacyjnej. Współpracuje także z Powiatową Radą Czytelniczą, będąc członkiem jej Prezydium, oraz z innymi instytucjami kulturalnymi działającymi na terenie Szczytna poprzez włączanie się do wszystkich akcji społecznych. Muzeum w Szczytnie ulegnie całkowicie reorganizacji, która przewidziana jest po ukończeniu reorganizacji Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Dopiero więc po tym fakcie będzie ono mogło wytyczyć sobie szersze plany działalności. Ogólnym życzeniem zwiedzających jest, w związku z ogromnym spopularyzowaniem *Krzyżaków Sienkiewicza*, rozbudowa działu historycznego, przynajmniej do tego stopnia, aby zwiedzający mógł się dokładnie zapoznać z okresem krzyżackim. Niestety realia z tego zakresu są nam niedostępne.

Ponieważ Muzeum w Szczytnie ma głównie zająć się zbieraniem zabytków kultury ludowej i w przyszłości ma być raczej muzeum etnograficznym, potrzebne byłyby pewne fundusze na zakup możliwych jeszcze do zdobycia okazów.

Jakkolwiek rozstrzygnięta zostanie sprawa przyszłej reorganizacji Muzeum w Szczytnie, jedno trzeba mieć na uwadze, mianowicie że Muzeum działając na prowincji ma szczególnie ważne zadania; dlatego też winno być tak atrakcyjne, by zachęcało do zwiedzania najszerze masy i mogło na podstawie posiadanych eksponatów uczyć historii ziemi mazurskiej oraz kształtować nowy światopogląd. Wydaje się więc, że najlepszym rozwiązaniem byłoby stworzenie muzeum, które obok etnografii posiadać będzie dobrze rozwinięty dział przyrodniczy i dział historyczny. Jeżeli chodzi o etnografię, to wskutek zróżnicowania składu ludności należałoby obok zbiorów czysto mazurskich uwzględnić również zbiory kurpiowskie, szczególnie w zakresie tkactwa. Kurpie bowiem w poważnym procencie stanowią trzon ludności ziemi szczydzieńskiej.

22 V 1954 r.

Franciszek Myśliński

K R O N I K A

PROF. DR STANISŁAW SZCZOTKA
CHŁOP, GÓRAL I UCZONY

Zmarły tragicznie w dniu 11 VIII 1954 r. prof. dr Stanisław Szczotka urodził się dnia 13 II 1912 r. jako jedenaste z rzędu dziecko w rodzinie góralskiej. Stanisław był ostatnim a jedynym dzieckiem z drugiego małżeństwa. Matka jego (z domu Krzak) nazywała się z pierwszego małżeństwa Kulińska, a ponieważ we wsi rodzinnej i okolicy dużo było rodzin Szczotków, stąd nazywano go w Milówce, do ostatnich nawet czasów, po matce Stasiczek Kuliński. Zmarły cenił niezmiernie swoją matkę, która skierowała go do gimnazjum w Żywcu, czemu dał wyraz we wspomnieniach.

Nie miał Stanisław w gimnazjum łatwego życia. Codzienne dojazdy pociągami do Żywca nie były jeszcze najgorsze. Dawały się natomiast we znaki ciężkie zimy, kiedy to Stasiczek jechał często — jeśli nie w ojcowskich, to w pożyczonych butach. Ciężko było na przednówku, kiedy brak było nawet suchego chleba owsianego.

Po ukończeniu w 1930 r. gimnazjum w Żywcu, które przeszedł głównie o własnych siłach udzielając korepetycji, stanął młody absolwent na rozdrożu. Matka chciała widzieć swego syna księdzem. Jemu zaś podobała się medycyna. Studia medyczne wymagały jednak pieniędzy, a tych nie było. Wybrał studia humanistyczne. W wyborze zaś historii zaważył, być może, ojciec posiadający doskonałą pamięć, żywą wyobraźnię i umiejętność plastycznego sposobu opowiadania, a także nie byle jakie przeżycia; niejedne wieczory wypełnił własnymi wspomnieniami wędrówek po Żywiecczyźnie i przepraw przez granicę na Słowaczczyznę. Niepoślednie miejsce w nich zajmowało tak żywe w tradycji zbójnictwo, którego tyle śladów zostało dookoła — i krzyż pod *Gronickiem* między Szarem a Kamesznicą na miejscu stracenia zbójnika Proćpaka, i pełna tragicznych skazań góra Grojec pod Żywcem, i stercząca nad Milówką góra *Zabawa*, miejsce zabawy zbójników i kapliczka w Nielewici na miejscu zabicia przez zbójników urzędnika dworskiego itd. Wśród chłopów żywa była jeszcze tradycja walk ze Szwedami w czasie „potopu“. Brał w nich udział Bartek Szczotka z Milówki.

W Krakowie wszedł młody student w środowisko historyków o głośnych